

Załącznik do Uchwały Nr XX/207/2009
Rady Gminy Widuchowa
z dnia 4 lutego 2009 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
DLA MIEJSCOWOŚCI I GMINY
W I D U C H O W A
NA LATA 2009-2013**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	
5.2.2. Krajobraz kulturowy	
5.2.3. Zabytki nieruchome	
5.2.4. Zabytki ruchome	
5.2.5. Zabytki archeologiczne	
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	41
7. Założenia programowe	43
7.1. Priorytety i kierunki działań gminnego programu opieki	
7.2. Zadania gminnego programu opieki	
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	61
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	62
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	64
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	66
12. Część graficzna gminnego programu opieki nad zabytkami	67
13. Załączniki	69
Załącznik nr 1 Rejestr zabytków nieruchomych	
Załącznik nr 2 Zabytki archeologiczne	
Załącznik nr 3 Gminna Ewidencja Zabytków Widuchowa - wykaz	
Załącznik nr 4 Wniosek do Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	
Załącznik nr 5 Wniosek do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego	
Załącznik nr 6 Wniosek do Rady Gminy	

1. WSTĘP

Widuchowa – zarówno jako miejscowość i jako gmina – charakteryzuje się cennym i urozmaiconym krajobrazem kulturowym. Według definicji krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, która zawiera wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Środowisko kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Dziedzictwo kulturowe Widuchowej jest dziedzictwem powszechnie uznawanym i rozpoznawanym przez jego mieszkańców, a jednocześnie nie stanowi mocnego wyrazu lokalnej tożsamości. Efektem II wojny światowej i działań po 1945 roku jest przerwana ciągłość kulturowa tych terenów. Dziedzictwo kulturowe Widuchowej jest dziedzictwem, które w Polsce pozostaje poza szerszym odbiorem, co powoduje ogromne kłopoty w jego prawidłowym utrzymaniu i promocji. Potrzeba ochrony tutejszych zasobów kulturowych jest bezsporna i powinna być niezależna od kontekstu politycznego.

Z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, jego przejawy kulturowe są równie istotne jak aspekty ekonomiczne. Z tego względu podstawową zasadą działania samorządu gminnego powinno być dążenie do wzajemnego uzupełniania się ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju. Trudno byłoby mówić o rozwoju gminy bez opierania się na jej zasobach i walorach krajobrazu kulturowego, dlatego ich wykorzystanie powinno stanowić jeden z priorytetów polityki gminnej. Umożliwienie dalszego istnienia oraz wzbogacenie materialnego dziedzictwa kulturowego jest jednym z istotnych procesów rozwojowych gminy.

Zasób wartości kulturowych, znajdujących się na terenie gminy, powinien być przedmiotem szczególnej troski zarówno mieszkańców, jak i władz samorządowych, jako ważny cel publiczny. Biorąc pod uwagę dotychczasowe dokonania, należy kontynuować działania dążące do ich ochrony w formie biernej - w prawie miejscowym i czynnej, np. poprzez finansowanie prac konserwatorskich na obiektach pozostających we władaniu samorządu i udzielaniu dotacji dla pozostałych właścicieli obiektów zabytkowych.

Zasadniczym kontekstem opracowania „**Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami**” jest uznanie zasobów dziedzictwa kulturowego za główny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości lokalnej. Zasoby te określają i wyznaczają wieloaspektowe uwarunkowania rozwoju gminy, upowszechniania kultury oraz atrakcyjności turystycznej. W działaniach samorządu lokalnego, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska przyrodniczego. Sprawny i skuteczny system ochrony i

opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządu, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Widuchowej poprzez określenie podstawowych warunków i czynników organizacyjnych, finansowych oraz edukacyjnych, które temu służą.

Ileokroć w tekście pojawi się określenie „**Gminny Program**” oznacza to „**Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miejscowości i Gminy Widuchowa na lata 2009-2013**”.

Widuchowa jest gminą wiejską obejmującą miejscowość Widuchowa i 14 sołectw. Rozwój gospodarczo-społeczny determinowany jest właściwościami naturalnymi. Teren gminy w znacznej mierze stanowią lasy, grunty leśne i użytki rolne. Dzięki tym aspektom i walorom naturalnym takim, jak liczne jeziora i bogate ukształtowanie terenu, okolice Widuchowej zaliczane są do ciekawych krajobrazowo rejonów północno-zachodniej Polski. Natomiast Międzyodrze i Park Krajobrazowy Doliny Dolnej Odry są ewenementem na skalę nie tylko krajową, ale i europejską.

Zabytki zlokalizowane na terenie miejscowości i gminy Widuchowa zostały kilkakrotnie omówione i scharakteryzowane w różnego typu opracowaniach. Na dość liczną bibliografię składają się zarówno dokumentacje historyczno-konserwatorskie, opracowanie o charakterze studialnym, jak również wydawnictwa popularno-naukowe.

Rozpoznanie bibliograficzne (aktualne na 1997 rok) znajduje się w monografii „*Widuchowa nad Odrą. Z dziejów dawnych i nowych*”. Jest to praca zbiorowa pod redakcją Edwarda Rymara wydana z okazji 650-lecia otrzymania praw miejskich.

Ponadto dla potrzeb „**Gminnego Programu**” wykorzystano:

- „*Widuchowa. Skrócone studium ruralistyczne*” autorstwa Cezarego Nowakowskiego, Szczecin 1994;
- „*Zabytkowe budowle hydrotechniczne i inne Doliny Dolnej Odry. Rozpoznanie zasobu dóbr kultury*” autorstwa Leszka Budycha i pod redakcją Stanisława Januszewskiego, Wrocław 1998;
- karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa;
- karty ewidencyjne zespołów folwarcznych;
- karty ewidencyjne cmentarzy;
- inwentaryzacje ogólnodendrologiczne parków, udostępnione w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Ocena zachowanej historycznej substancji zabytkowej z terenu miejscowości i gminy Widuchowa dokonana została także po przeanalizowaniu historycznego materiału kartograficznego, czyli niemieckich map topograficznych (Meßtischblatt) z lat 1892-1893, uaktualnionych w latach 30 XX wieku.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2003 roku, nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami) sporządzenie programu opieki nad zabytkami – istotnego instrumentu ochrony zabytków – należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego. Zasadnicze cele programu opieki nad zabytkami, które określa w/w ustawa to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej, w planach rozwoju regionalnego i lokalnego.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
6. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na ochronę i opiekę nad zabytkami.
7. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
8. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„Gminny Program”, po zaopiniowaniu przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w Widuchowej, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań **„Gminnego Programu”** co dwa lata Wójt Widuchowej zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie Gminy oraz przekazywania ich do Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Według art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej obowiązkiem konstytucyjnym Państwa i każdego obywatela jest ochrona zabytków, czyli materialnych i niematerialnych dóbr kultury, będących elementami składowymi dziedzictwa kulturowego.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 roku, nr 142 poz. 1591 z późniejszymi zmianami) do zadań własnych gminy należy zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w szczególności dotyczących sfery kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W tym przypadku dla gminy instrumentami realizacji interesu publicznego są m. in. uchwalanie dokumentów strategicznych i programowych, w tym sporządzanie i uchwalanie planów zagospodarowania przestrzennego. Ponadto utrzymywanie jednostek specjalistycznych w zakresie muzealnictwa oraz działania właścicielskie wobec zabytków stanowiących własność gminy i jej jednostek.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 roku, nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami) nakłada m. in. na organy samorządowe obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury.

Art. 4 tejże ustawy stwierdza, że:

„Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.”

Art. 5 określa w sposób otwarty kwestię opieki nad zabytkami:

„Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

Ochrona zabytków, w przeciwieństwie do opieki nad zabytkami, realizowana jest przez organy administracji publicznej, czyli administracji rządowej i samorządowej, działające w publicznym interesie, zgodnie z przypisanymi im ustawowo kompetencjami.

Art. 6 ust. 1 i 2 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 1997 roku, nr 85 poz. 539; z 1998 roku, nr 106 poz. 668; z 2001 roku, nr 129 poz. 1440 oraz z 2002 roku, nr 113 poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.”

Ponadto kwestie ochrony zabytków regulują następujące akty prawne:

Ustawy m. in.

- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 roku, nr 46 poz. 543 z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – Prawo budowlane (Dz. U. z 2003 roku, nr 207 poz. 2016 z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 roku, nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 roku, nr 92 poz. 880 z późniejszymi zmianami).

Rozporządzenia

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 roku, nr 112 poz. 940);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 roku w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2005 roku, nr 24 poz. 200);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku, nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz. U. z 2004 roku, nr 150 poz. 1579);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 roku, nr 124 poz. 1305);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 roku w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku, nr 124 poz. 1302);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 roku w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2004 roku, nr 84 poz. 798);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 roku w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku, nr 75 poz. 706);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku, nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku, nr 30 poz. 259).

Inne m. in.

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 roku (Dz. U. z 1996 roku, nr 120 poz. 564).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Wzmiankowana ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, **krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**. W chwili obecnej trwają prace nad jego sformułowaniem.

Natomiast „**Gminny Program**” opiera się na opracowanych i zatwierdzonych w dniu 10 maja 2004 roku przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „**Tezach do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**”, według których wzmiankowany krajowy program powinien zawierać:

1. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomych, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych.
2. Działania o charakterze systemowym:
  - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
  - wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
3. System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
4. Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania - ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
5. Kształcenie i edukacja: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
6. Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Rada Ministrów w dniu 21 września 2004 roku przyjęła **Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004-2013** oraz **Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020**. Oba dokumenty zawierają strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalno-prawne w sferze ochrony zabytków.

Jednym z czołowych założeń jest ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym, a jednym z celów strategicznych jest ochrona i rewaloryzacja zabytków.

Cel ten stał się jednym z priorytetów Narodowego Programu Kultury - Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego. Celem strategicznym w/w Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie

kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Celami częściowymi tego Programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego;
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granice Polski.

W Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 - poza przesunięciem daty kierunkowej - wprowadzono programy operacyjne jako system realizacyjny Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano Program Operacyjny „DZIEDZICTWO KULTUROWE” z priorytetami:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.
2. Rozwój instytucji muzealnych.
3. Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju.
4. Ochrona zabytków archeologicznych.
5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.
6. Ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem w/w Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami częściowymi są:

- poprawa stanu zachowania zabytków;
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granice oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

Ponadto przy tworzeniu „**Gminnego Programu**” wykorzystano z metody i instrukcji Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie zawartych w opracowaniu p. t. „**Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny**”.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

„**Gminny Program**” zgodny jest w swych założeniach z „**Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla Województwa Zachodniopomorskiego**” (Uchwała Nr XX/197/08 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17.06.2008 roku), w którym zawarto m. in. wytyczne i zalecenia do powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami.

Wymieniono następujące cele ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego na terenie gminy:

1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego, utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego, w tym:

- układu i reliktywów osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego (stanowisk archeologicznych);
- średniowiecznej i nowożytnej struktury osadniczej;
- historycznych nawarstwień i przekształceń cywilizacyjno-kulturowych;
- niematerialnych wartości historycznych i społecznych.

2. Zachowanie i kształtowanie wartościowego środowiska antropogenicznego i zapewnienie jego trwałego użytkowania poprzez:

- ochronę prawno-konserwatorską zabytków archeologicznych;
- ochronę prawno-konserwatorską osadniczych układów przestrzennych;
- ochronę prawno-konserwatorską zabytków budownictwa, techniki i zieleni zabytkowej;
- ochronę prawno-administracyjną lokalnych form zagospodarowania terenu;
- prawne kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych;
- utrzymanie podstawowej funkcji terenu, determinujących fizjonomię krajobrazu poszczególnych miejscowości;
- zachowanie w formie naturalnej cieków, stawów i terenów bagiennych w granicach miejscowości;
- zachowanie krawędzi leśnych zamykających obszary otwarte jako otoczenia miejscowości;
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym dominant kulturowych i krajobrazowych, utrzymanie ich roli w krajobrazie;
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, intensywne pozyskiwanie kruszyw, obudowy brzegów jezior obiektami turystycznymi, prowadzenie zrębów zupełnych w dolinach rzecznych, na zboczach dolin, zboczach mis

jeziornych, atrakcyjnych przyrodniczo ścian lasów i w innych istotnych form fizjonomii krajobrazu;

- likwidowanie skutków oddziaływania (rekultywacja) obiektów wymagających makroniwelacji i znacznych przekształceń topografii (wzrosty kruszyw, farmy hodowlane, tereny stawów hodowlanych);
- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych wsi, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu;
- wypełnienie ubytków tradycyjnej niwy siedliskowej;
- przeciwdziałanie chaotycznej parcelacji terenu;
- utrzymanie i nie ograniczanie ekspozycji: układów przestrzennych siedlisk, pomników i krzyży, urządzeń technicznych i komunikacyjnych;
- utrzymanie i nie ograniczanie ekspozycji układów komponowanej zieleni parków, cmentarzy i obsadzeń przydrożnych i śródpolnych;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg;
- utrzymanie charakterystycznych przekrojów, nawierzchni i rodzaju obsadzeń istniejącego układu dróg;
- zapobieganie powstawaniu ubytków w zabudowie i tworzenie warunków do ich ponownej zabudowy;
- utrzymanie i eksponowanie zabudowy historycznej, jej proporcji, formy, dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego;
- kształtowanie walorów estetycznych nowej zabudowy mieszkalnej, rekreacyjno-turystycznej i produkcyjnej poprzez nawiązywanie do tradycji i wartości regionalnych, w zakresie określania formy architektonicznej i materiałów budowlanych;
- przeciwdziałanie „zaśmiecaniu” krajobrazu kulturowego nowymi lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, budek kempingowych, agresywnych form reklamy) i rozwiązaniami technicznymi (naziemne sieci inżynieryjne, wieże anten telekomunikacyjnych);
- dopuszczanie lokalizacji farm wiatraków energetycznych jedynie na obszarach krajobrazu cywilizacyjnego (w sąsiedztwie napowietrznych sieci wysokiego napięcia oraz podobnych) z wyłączeniem terenów o walorach kulturowych i krajobrazowych określonych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego (aktualizacji);
- estetyzacja i humanizacja zabudowy i zagospodarowania terenu osiedli „PGR-owskich” i blokowych oraz współczesnej zabudowy techniczno-produkcyjnej;
- ochronę przed dewastacją zabytków archeologicznych - ustalanie ochrony w planach miejscowych;
- utrzymanie i eksponowanie grodzisk posiadających charakterystyczną formę krajobrazową;
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym zabytków oraz innych elementów zagospodarowania i wyposażenia miejscowości;
- ochronę miejsc związanych ze sprawowaniem praktyk religijnych w miejscowościach, gdzie nie ma kościołów - krzyży i kapliczek

przydrożnych, związanych między innymi z kultem maryjnym (maj, październik);

- opracowanie materiałów pomocniczych do nauczania i propagowania historii i tradycji regionu;

- umieszczenie na zabytkach znaków informacyjnych.

Ochrona wartości kulturowych powinna być realizowana poprzez:

- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustalających, po weryfikacji, wskazane w studium granice stref ochrony konserwatorskiej i zawierające odpowiednie ustalenia dla działań w tych strefach;

- sporządzanie programów opieki nad zabytkami;

- podejmowanie uchwał określających zobowiązania właścicieli obiektów zabytkowych do opieki nad zabytkami zgodnie z gminnym programem opieki nad zabytkami;

- współpracę ze specjalistami kształtowania krajobrazu i zabytkoznawcami przy sporządzaniu strategii i programów rozwoju gminy oraz przy realizacji polityki przestrzennej określonej w studium;

- utrzymywanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym budynków i budowli zabytkowych stanowiących własność gminy;

- utrzymywanie i uzupełnianie obsadzeń alejowych dróg publicznych;

- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (w tym nieczynnych);

- oznaczenie i ochronę grodzisk stanowiących zabytki archeologiczne;

- udzielanie pomocy prawnej i materialnej w utrzymaniu i remontach zabytkowych obiektów publicznych i prywatnych;

- wspieranie i dokumentowanie powstawania nowych wartości kulturowych na terenie gminy.

„Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego”, opracowany w 2002 roku, w przypadku dziedzictwa kulturowego wskazuje obszary i działania, które tworzą zasady i kierunki dla programu rewaloryzacji przestrzeni historycznej w układzie lokalnym, regionalnym i krajowym.

We wzmiankowanym **„Planie”** ustalono zalecenia w zakresie ochrony zabytków nie wpisanych do rejestru, ale znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, do czasu ustanowienia regulacji ustawowej:

* Zabudowa historyczna powinna być utrzymana i użytkowana w dobrym stanie technicznym, w odpowiednim standardzie cywilizacyjnym bez naruszania wartości estetycznych i kulturowych.

* Obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków nie wpisanych do rejestru, sporządzanej przez zarząd gminy, winny:

1. być wykazane w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,

2. posiadać zapisane warunki i zakres ochrony gabarytu, formy, detalu, kolorystyki i bezpośredniego otoczenia,

3. posiadać dokumentację inwentaryzacyjną przechowywaną w gminie,

4. do czasu sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub jego zmiany, wprowadzającej ochronę zabytków znajdujących się w prowadzonej przez zarząd gminy ewidencji

zabytków nie wpisanych do rejestru, do postępowania administracyjnego dotyczącego tych obiektów i ich bezpośredniego otoczenia wprowadza się udział Wojewódzkiego konserwatora Zabytków w sporządzaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

* Dla historycznej zabudowy i układów zaleca się, w trybie indywidualnych ocen wartości estetycznych i kulturowych, ograniczenie swobody drastycznych zmian formy i kompozycji.

Dla ochrony i rewaloryzacji przestrzeni historycznej województwa zachodniopomorskiego „**Plan zagospodarowania przestrzennego**” zaleca:

- ograniczyć możliwości swobody podziałów działek siedliskowych poza granicami obecnego zainwestowania, przy czym w historycznych wsiach rozproszonych nowe siedliska mogą być lokalizowane jedynie w wypadku braku siedlisk porzuconych,
- chronić układy ruralistyczne, przede wszystkim wsie o układzie zwartym z ustabilizowanymi stosunkami własnościowymi, gdzie podstawową zasadą ochrony i kształtowania fizjonomii wsi winna być racjonalna polityka wspomagania modernizacji z zachowaniem walorów estetycznych układu, z dopuszczeniem likwidacji zbędnej zabudowy gospodarczej,
- odtwarzanie zabudowy w formach tradycyjnych, na podstawie wytycznych planistycznych dotyczących form regionalnych i ograniczanie powstawania form przemysłowych, ekstrawagancko nowoczesnych, nie związanych z tradycją lokalną i dysharmonizujących z otoczeniem,
- zakazanie wycinki alejowych obsadzeń drogowych, na których ogranicza się możliwość modernizacji (poszerzania) oraz wprowadza się obowiązek budowy równoległej do przebiegu jezdni drogi dla rowerów i ścieżki dla ruchu pieszego,
- wprowadzenie ochrony dróg z nawierzchnią brukową, z dopuszczeniem wykonywania dywaników asfaltowych, bez uszkodzania podbudowy brukowej,
- egzekwowanie ochrony stanowisk archeologicznych (reliktów osadnictwa), ustalonej w postaci stref ochrony archeologicznej w studiach uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, poprzez powołanie nadzoru archeologicznego i stwarzanie warunków wykonania ratowniczych badań archeologicznych w przypadku ustalenia zadania inwestycyjnego na terenie strefy,
- ustanowienie ochrony krajobrazu rolniczego, podtrzymywanie rolniczej działalności gospodarczej, ograniczenie terenów poddawanych ugorowaniu i samoistnemu zalesianiu, ograniczenie zarastania brzegów jezior i cieków wodnych na terenach otwartych i stosowanie zieleni parawanowej przy budowie i rozbudowie terenów zagospodarowanych turystycznie - bazy pobytowe, domki letniskowe, obozowiska i kempingi,
- wprowadzenie zakazu lokalizacji wolnostojących reklam poza obszarami zabudowanymi, a w miejscowościach na tle kompleksów zieleni i zabudowy, dominant urbanistycznych i architektonicznych oraz w ciągach ulicznych.

W kontekście niniejszego „**Gminnego Programu**” warto dodać, iż w części dotyczącej systemu ochrony obszarowej środowiska kulturowego, wśród proponowanych **Zespołów Stref Ochrony Konserwatorskiej (ZSOK)** znajduje się zespół wsi **Marwice, Widuchowa, Dębogóra, Ognica**, położonych nad Odrą (urządzenia hydrotechniczne na Odrze).

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Z dotychczasowych sporządzonych dokumentów gminnych:

- *Program ochrony środowiska Gminy Widuchowa na lata 2004-2012;*
- *Plan gospodarki odpadami Gminy Widuchowa na lata 2004-2012;*
- *Strategia Rozwoju Gminy Widuchowa na lata 2007-2015;*

brakuje zapisów dotyczących krajobrazu kulturowego lub pojawiają się w formie lakonicznej, informując tylko o istnieniu obiektów zabytkowych.

W szerszym kontekście ochrona i opieka nad zabytkami została poruszona w następujących dokumentach:

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY WIDUCHOWA

Przy sporządzeniu „*Gminnego Programu*” w znacznym stopniu skorzystano ze „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Widuchowa*”, które przyjęte uchwałą Rady Gminy w Widuchowej określa politykę przestrzenną Gminy. Jest to dokument niezbędny do koordynowania działań związanych z zagospodarowaniem terenów na obszarze Gminy. Wskazuje szanse poprawy sytuacji ekonomiczno-gospodarczej w oparciu o rolniczy charakter Gminy, walory środowiska przyrodniczego, położenie geograficzne i dobrze zachowane dobra kultury. Przyjęto wielofunkcyjny rozwój Gminy rolniczej przy rozwoju drobnej przedsiębiorczości, rzemiosła, turystyki i usług, z poszanowaniem zasad ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

W tomie IV część II pt. „*Uwarunkowania*” przedstawiono ogólną charakterystykę miejscowości gminy Widuchowa, w aspekcie ich historycznego rozwoju, akcentując kulturowe wartości osadnictwa tego rejonu. Autorzy w/w opracowania zwrócili uwagę na wartości, które powinny być brane pod uwagę w planach zagospodarowania przestrzennego gminy:

- historyczne układy przestrzenne wsi,
- historyczna zabudowa wsi z zabytkowymi budowlami sakralnymi, dworskimi, folwarcznymi, z wiejską zabudową mieszkalno-gospodarczą i użyteczności publicznej,
- historyczne założenia parkowe i cmentarne,
- przebieg starych dróg z ich nawierzchnią i zielenią,
- stanowiska archeologiczne.

Natomiast tomie VII część III „*Kierunki zagospodarowania przestrzennego*” omówiono trzy grupy zagadnień:

- ochrona zabytków;

- badania naukowe;
- turystyka i edukacja,
które w kierunkach zagospodarowania elementów środowiska kulturowego gminy posiadają zasadnicze znaczenie.

Wyznaczono następujące główne kierunki zagospodarowania komponentów środowiska kulturowego gminy:

1. Wykonanie miejscowych planów zagospodarowania dla strefy ochrony konserwatorskiej "A" i "B" w Widuchowej oraz strefy ochrony konserwatorskiej "B" w Dębogórze, Krzywiniu i Marwicach.
2. Uporządkowanie, odremontowanie i odrestaurowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w ewidencji (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
3. Szybka rewaloryzacja i zagospodarowanie (np. przekształcenie w hotel, salę widowiskową, kinową, dyskotekę, siedzibę muzeum, restaurację) zespołu stodół w Widuchowej (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
4. Przeprowadzenie prac zabezpieczających stanowiska archeologiczne o własnych formach krajobrazowych przed destrukcyjnym działaniem procesów naturalnych; grodziska w Ognicy i Marwicach, cmentarzysko kurhanowe w Krzywiniu (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
5. Wykonanie szczegółowej inwentaryzacji zespołu urządzeń hydrotechnicznych na Międzyodrze i opracowanie programu ochrony (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
6. Wykonanie szczegółowej inwentaryzacji zespołów fortyfikacji z czasów II wojny światowej i opracowanie programu ich ochrony (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
7. Przeprowadzenie rehabilitacji przestrzeni w pierwszej kolejności w strefie ochronnej "A" w Widuchowej, a później w strefach ochronnych "B" w Marwicach, Dębogórze i Krzywiniu (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
8. Obiekty muszą uzyskać odpowiednie oznakowanie oraz tablice informacyjne (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
9. Przygotowanie wzorcowych projektów architektonicznych pozwalających na takie zagospodarowanie zabytkowych zespołów zagród, które umożliwią poprawę standardu życia mieszkańców, a nie będą kolidowały z wymogami służb konserwatorskich (w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).
10. Zainteresowanie ośrodków naukowych prowadzeniem badań naukowych dotyczących elementów środowiska kulturowego.
11. Przygotowanie opisów i oznakowania tras turystycznych i dydaktycznych z uwzględnieniem różnych stopni szczegółowości.
12. Przygotowanie folderów informujących o poszczególnych trasach uwzględniających np. reprodukcje starych map, zdjęcia obiektów zabytkowych, detali architektonicznych, zdjęcia lotnicze itp. oraz historię regionu.
13. Organizacja cyklicznych imprez promocyjnych, w których motywem przewodnim będą tradycje regionu.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI WYBRANYCH OBSZARÓW MIEJSCOWOŚCI I GMINY WIDUCHOWA NA LATA 2007-2015

„*Lokalny Program Rewitalizacji...*” przygotowano w celu przeciwdziałania degradacji wybranych obszarów w miejscowości i gminie Widuchowa. Wyznaczył długofalowe działania poprzez wskazanie zadań inwestycyjnych, określenie kosztów oraz wzajemne powiązanie ich z polityką regionalną.

Myślą przewodnią jego projektów jest wprowadzenie na zdegradowane obszary nowych funkcji oraz wzmocnienie już istniejących. Są to przede wszystkim funkcje kulturalne, turystyczne, sportowe i komercyjne. Podmiotem wszystkich działań są mieszkańcy i użytkownicy rewitalizowanych terenów. Celem rewitalizacji jest nowy rozwój miejscowości, zapewniający lepsze warunki życia mieszkańców, zachowanie substancji zabytkowej miejscowości i w konsekwencji przyciągnięcie turystów i inwestorów. Ważnym elementem rewitalizacji jest również aspekt współpracy transgranicznej - tak istotnej dla gminy leżącej przy granicy polsko-niemieckiej.

W ramach „*Lokalnego Programu Rewitalizacji...*” przewidziano realizację 22 projektów:

1. Ulica Grunwaldzka.
2. Budynek Urzędu Gminy Widuchowa - teren działki Urzędu Gminy.
3. Zespół kamieniczek ryglowych przy ul. Grunwaldzkiej 23, 25, 27.
4. Dzielnicą stodoła - ograniczona od północy ul. Grunwaldzką, od północnego-zachodu ul. Barnima III, od południowego-zachodu terenem zabudowy ul. Robotniczej, od południa graniczy z terenem cmentarza komunalnego, od wschodu z terenami pól uprawnych.
5. Teren istniejącego parku oraz historycznego rynku - ograniczony od północy ul. Grunwaldzką, od zachodu ul. Mieszka I, od południa ul. Wopistów, od wschodu granicząca z terenem szkoły oraz zabudowy przy ul. Grunwaldzkiej.
6. Teren kościoła i zamku - ograniczony od południa ul. Grunwaldzką, od północy i wschodu ul. Mostową, od zachodu ograniczony zarysem murów zamkowych (ul. Bulwary Rybackie).
7. Teren cmentarza komunalnego i żydowskiego - teren od południa sąsiadujący z dzielnicą stodołą.
8. Teren ul. Bulwary Rybackie wraz z przyległymi działkami powiązanych z funkcją podstawową obszaru.
9. Zabudowa ul. Robotniczej - obszar między ul. Robotniczą, dzielnicą stodołą, cmentarzem komunalnym i żydowskim a ul. Grunwaldzką.
10. Teren założenia parkowo-dworskiego w Dębogórze.
11. Teren założenia parkowo-dworskiego w Bolkowicach.
12. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Marwicach.
13. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. św. Jadwigi Śląskiej w Ognicy.
14. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Dębogórze.
15. Teren działki kościoła parafialnego, rzymsko-katolickiego p. w. św. Judy Tadeusza Ap. w Lubiczu.

16. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. św. Jana Chrzciciela w Pacholętach.
17. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. św. Józefa w Czarnówku.
18. Teren działki kościoła parafialnego, rzymsko-katolickiego p. w. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Krzywinie.
19. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Rynicy.
20. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Żelechowie.
21. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. św. Stanisława BM w Żarczynie.
22. Teren działki kościoła filialnego, rzymsko-katolickiego p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kłodowie.

Należy zaznaczyć, że zadania wytyczone w „**Lokalnym Programie Rewitalizacji**” znalazły się w zadaniach niniejszego „**Gminnego Programu**”.

WIELOLETNI PLAN INWESTYCYJNY GMINY WIDUCHOWA NA LATA 2007-2015

W sporządzonym w 2007 roku „**Wieloletnim planie inwestycyjnym**” znalazło się czterdzieści dwie inwestycje, które mają być ujmowane w kolejnych budżetach operacyjnych Gminy. Spośród nich kilka dotyczy obiektów zabytkowych lub przeprowadzone będą na terenie objętym ochroną zabytków, w tym:

- wykonanie w latach 2009-2010 dokumentacji projektowej na rewitalizację zabytkowego budynku Urzędu Gminy przy ul. Grunwaldzkiej 8 w Widuchowej;
- wykonanie w latach 2009-2010 dokumentacji na rewitalizację zabytkowych budynków komunalnych przy ul. Grunwaldzkiej w Widuchowej;
- rewitalizacja parku przy ul. Grunwaldzkiej w Widuchowej (2012-2013)

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY WIDUCHOWA NA LATA 2007-2015

W tym samym czasie powstał „**Plan rozwoju lokalnego**”, który oprócz bardzo krótkiej oceny stanu obiektów dziedzictwa kulturowego, przede wszystkim zajmuje się planowaniem inwestycji. W głównej mierze są to te same inwestycje, które zostały zapisane w „Wieloletnim planie inwestycyjnym”. Wśród działań powodujących poprawę środowiska kulturowego, turystyki, oświaty i sportu znajduje się rewitalizacja infrastruktury na ul. Bulwary Rybackie oraz parku przy ul. Grunwaldzkiej.

W powyższym opracowaniu wymieniono także zadania inwestycyjne realizowane bez udziału finansowego Gminy:

- remont obiektów sakralnych na terenie Parafii p. w. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Krzywinie;

- remont obiektów sakralnych na terenie Parafii p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Widuchowej;
- remont obiektów sakralnych na terenie Parafii p. w. św. Judy Tadeusza w Lubiczu.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Celem „*Gminnego Programu*” nie jest powtarzanie znanych i dostępnych informacji na temat historii zachowanych obiektów zabytkowych. Zadaniem niniejszego opracowania nie jest też dokonywanie nowych ustaleń naukowych, analiz historycznych, porównawczych czy polemika z dotychczasowymi pracami. Z tych powodów charakterystyka zasobu zabytków z terenu miejscowości i gminy Widuchowa nastawiona jest w głównej mierze na wskazanie tych obiektów i zabytkowych zespołów, które w znaczącym stopniu decydują o wizerunku miasteczka i wsi zlokalizowanych na terenie gminy.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Zarys historycznych procesów kulturowych w pradziejach przedstawiono w rozdziale dotyczącym zabytków archeologicznych (rozdział 5.2.5.).

W IX-XII wieku obszar dzisiejszej gminy Widuchowa był dość intensywnie zasiedlony. Wyróżniono trzy bardziej zwarte skupiska osadnicze:

- w najbliższym otoczeniu Widuchowej;
  - w trójkącie: Czarnówko-Dębogóra-Marwice;
  - w trójkącie: Lubicz-Krzywin-Żarczyn,
- które w następnych wiekach poddane były intensywnej kolonizacji niemieckiej.

Na przełomie XIII i XIV wieku nastąpiła zmiana obrazu zewnętrznego i organizacji wsi, która jest wynikiem kolonizacji na prawie niemieckim. Wiązała się ona z wyznaczaniem ścisłych granic gruntów, przeprowadzaniem regularnego podziału pól, tworzenia wsi o zwartej zabudowie oraz często łączono kilka małych osad w jedną większą zwartą całość. Najwcześniej lokowaną na prawie niemieckim jest najprawdopodobniej wieś Rynica, której akt lokacyjny pochodzi z 1252 roku. Niestety brak przekazów archiwalnych nie pozwala na dokładniejsze określenie dat i warunków lokacji poszczególnych wsi z gminy Widuchowa. W wielu przypadkach dokonano się to na bazie już istniejącego osadnictwa (Lubicz, Kłodowo, Krzywin, Widuchowa, Żarczyn i Żelechowo). Prawdopodobnie wówczas też lokowane zostały wsie Marwice i Dębogóra, ale tak jak Rynica powstały na tzw. "surowym korzeniu". Mimo późniejszych przekształceń nadal czytelny pozostał średniowieczny układ przestrzenny wsi.

W XVIII wieku istotne znaczenie dla rozwoju Pomorza Zachodniego miała tzw. kolonizacja fryderycjańska, chociaż na terenie dzisiejszej gminy Widuchowa nie wprowadziła wielkich zmian. W XIX wieku krajobraz wsi uległ kolejnym zmianom z uwagi na powstające w

ich obrębie zespoły dworsko-parkowo-folwarczne, które oprócz funkcji gospodarczych (folwark) pełniły przede wszystkim funkcje rezydencjonalne (dwór) i rekreacyjne (park). Z uwagi na rozwój gospodarczy w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku powstała nowa zabudowa wsi, która w znacznej mierze przetrwała do dzisiaj.

Widuchowa to jeden z najstarszych słowiańskich grodów zlokalizowanych nad Odrą. Dokument z 8 czerwca 1159 roku wystawiony przez Adalberta - pierwszego biskupa pomorskiego, informuje o tym, iż przez Widuchową biegł szlak handlowy. W XIII wieku osada posiadała własny targ. W 1278 roku Brandenburczycy przejęli tzw. Ziemię Widuchowska, która wróciła do Księstwa Szczecińskiego dopiero w 1302 roku. Widuchowa w dniu 17 kwietnia 1347 roku otrzymała od księcia Barnima III prawa miejskie. Od 1648 roku Widuchowa była pod panowaniem Szwedów. Na mocy traktatu z 1679 roku część Księstwa Szczecińskiego położonego na prawym brzegu Odry, a wraz z nią Widuchowa przeszła we władanie Brandenburczyków.

Miejscowość była ważnym punktem etapowym w handlu zbożem, które dowożono tu z Ziemi Pyrzyckiej, by następnie transportować je Odrą do Szczecina. Po 1718 roku powstało w Widuchowej sześć zakładów przędzalniczych. W 1872 roku wybudowano w mieście cukrownię, a w 1873 roku - linię kolejową łączącą Szczecin z Kostrzynem.

Mimo licznych pożarów i epidemii cholery właśnie na XVIII i XIX wiek przypada największy rozwój miasta.

Podczas działań wojennych w 1945 roku miasto zostało zburzone w 80%. Od tego czasu Widuchowa przestała odgrywać rolę miasta, chociaż nigdy formalnie nie odebrano jej praw miejskich.

Bolkowice pierwotnie były przysiółkiem widuchowskiej domeny państwowej, leżącym przy drodze do Lubicza. Założono go w 1788 roku i nazwano *Wilhelmsfelde* na cześć króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II. W połowie XIX wieku mieszkało tu 112 mieszkańców z 1855 morgami ziemi. W 1810 roku Bolkowice zostały zastawione zarządcy domeny Schmidtowi, a od 1931 roku rotmistrzowi von Blankensee.

Czarnówko w dokumentach pojawia się po raz pierwszy w 1323 roku, kiedy to wymienia się Zabela de Czernow, świadka sprzedaży przez braci Bertekowów części lasu chłopom z Pacholąt. Od XIV wieku było lennem rodu Trampów. Późniejsze lata to historia przeobrażeń własnościowych wsi, wśród których wymienia się rody Ehrenreich, Otto, von Sydow, von. Liebeherr, Zieroldów. W XIX wieku wykarczowano las, aby na osuszonym łęgu założyć nową osadę dziś zwaną Nowe Czarnowo. Czarnówko zaś zaczęto nazywać *Klein Zarnow* (do 1945 roku). Obecna nazwa pochodzi od słowiańskiego słowa *crunu, pols, czarny* i oznacza czarną ziemię.

Dębogóra po raz pierwszy pojawia się w dokumencie z 1347 roku, przy opisie pól Widuchowej. Wymienia się ją jako *Brusenwalde* i należała do rycerzy z rodu Brusehauer. W 1550 roku wieś otrzymał jako lenno Jan Falcke - kanclerz księcia szczecińskiego. W XVIII wieku stała się własnością Hohenzolernów ze Schwedt i Swobnicy. W 1821 roku założono w Dębogórze wielki ogród owocowy z 2000 drzew i zbudowano rezydencję. Nazwę miejscowości wyprowadza się od słowiańskiego słowa bruzu - szybki (potok) lub brus - osełka, kamień do ostrzenia. Po 1945 roku używano nazwy Brusy, Ucieszki, zaś obecna nazwa nawiązuje do zaginionej wsi Dambagora, która istniała tutaj prawdopodobnie w latach 1159-1216.

Kłodowo jest kolejną wsią o rodowodzie średniowiecznym. Otóż w 1320 roku bogaty kupiec gryfiński Jan Lintbusch zakupił wieś Clode, Clodo od rycerzy - braci Blankenburgów. W 1759 roku majątek rozparcelowano. W 1868 roku były tu 33 domy mieszkalne, 2 przemysłowe, szkoła, dom wdów po pastorach - ogółem mieszkało tutaj 341 mieszkańców. Nazwa miejscowości Cladow pochodzi od kłód - śladów po średniowiecznych umocnieniach drewnianych.

Krzywin - nazwa miejscowości Kehrberg, chociaż brzmi z niemiecka wyprowadzana jest z języka słowiańskiego. W Kehr dopatrzeć się można słowa kierz (krzaki, zarośla), a w berg - góra. Nazwa polska została utworzona od nazwy jeziora Criewen, leżącego na północ od wsi. Pierwsze pisane dokumenty o Krzywiniu pochodzą z około 1430 roku, kiedy to wieś należała do rodu Trampe. Po przejściu w 1679 roku Ziemi Widuchowskiej do Brandenburgii, wieś nabywa rodzina Hoffmanów z Frankfurtu nad Odrą. Ród ten wymarł w 1716 roku i dobra przeszły na rzecz rodziny Bandemer. W 1928 roku, kiedy liczba mieszkańców sięgała 516 osób, majątek rozparcelowano i zasiedlono kolonistami, a do pałacu przeniesiono szkołę. Wieś posiada bardzo dobrze zachowany owalnicowy układ przestrzenny, rozwinięty w stronę zachodnią z uwagi na budowę stacji kolejowej. Kolonia wewnętrzna prowadzona na Pomorzu Zachodnim w latach 20 i 30 XX wieku zaowocowała powstaniem kolonii wzdłuż obecnych ulic Widuchowskiej i Polnej, które w swym charakterze są całkowicie odmienne od tradycji budowlanych na Pomorzu Zachodnim. Z uwagi na przeprowadzone w ostatnich latach prace remontowo-modernizacyjne wzmiankowana zabudowa kolonii w znacznej mierze utraciła walory zabytkowe.

Wieś **Lubicz** istniała już w XIII wieku, a kościół pochodzi z końca tego wieku. Pierwsze pisane źródła historyczne pojawiają się w 1312 roku, kiedy to jeden z ołtarzy w kościele św. Maurycego w Pyrzycach otrzymał 10 łanów w Babinku "koło Lubicza". Nazwa miejscowości Lindow wyprowadzana jest od lip, ale obecna nazwa została utworzona od pobliskiego jeziora Liebitz. Od XIV wieku Lubicz był główną siedzibą rodu Trampe. Trampowie dzierżyli 3/4 Lubicza, reszta była lennem Pakulentów. Do historii przeszły liczne konflikty z Dębogórą o połowy ryb, użytkowanie pól czy podział majątków. Przed II wojną światową w

Lubiczu funkcjonowały: Urząd Stanu Cywilnego, piekarnia, restauracja, szkoła.

Pierwsze wzmianki o wsi **Marwice** sięgają roku 1283, kiedy to książę Bogusław IV odebrał Widuchowej prawa targowe na prośbę mieszczan z Gryfina. Nazwę wsi wywodzi się od słowa morawa, łąka, niwa obfita w wodę. Dawne dzieje wsi są mało znane. W dostępnych aktach historycznych wymieniani są jako właściciele Bertram i Michel Broker. W 1710 roku przyznano wieś margrabiom ze Schwedt, czego bliskim dowodem był most na Odrze i szeroka grobla prowadząca do Gartz. W 1827 roku wybuchł pożar, który zniszczył całą wieś wraz z kościołem, ale w 1928 roku mieszkało tu już 517 osób.

W **Ognicy** znajduje się wczesnośredniowieczne grodzisko (IX - X wieku), leżące na wysokim brzegu Odry z podwójnym wałem o dostrzegalnym strażniczym charakterze. Wieś tę wspomniano w 1347 roku i w 1373 roku przy opisie południowych granic Widuchowej. Nazwę pierwotną Nipperwezen, uznano za słowiańską odtwarzając jako Niperwice - na prawo od Odry. Jak większość wsi w okolicy przez długie wieki należała do rodu Trampów. Do ciekawostek należy to, że na początku XIX wieku zbudowano tutaj fabrykę fajek glinianych umiejscowioną na palach w wodzie. W czasie wojen napoleońskich w Ognicy kwaterował z obozem francuski gen. Soubise. Ranga wsi wzrosła około 1868 roku, kiedy mieszkało tutaj 1519 osób i było 9 rajców miejskich.

Najstarsze dokumenty dotyczące wsi **Pacholęta** opisują Wilhelma z Pokelente, mieszczanina gryfińskiego, który w tym miejscu posiadał lenno. Od jego nazwiska próbuje się wywodzić nazwę miejscowości, choć niektórzy skłaniają się do innej interpretacji Pakelenten, Pookolou lendina - pole wokół obozowiska, grodu, kojarząc ze wzgórzem Padenberg na południe od wsi, którego nazwa mogła wywodzić się od słowiańskiego słowa padaru - strażnica. W XV wieku wieś podzielono pomiędzy 4 części rodziny Pokolentów. Po wymarciu rodu wieś przeszła pod władanie króla pruskiego Fryderyka II, z którego inicjatywy w 1749 roku osiedliło się tutaj 20 rodzin kolonistów z Palatynatu Reńskiego.

W literaturze przedmiotu występują rozbieżne informacje na temat wsi **Polesiny**. Jedne opracowania mówią o jej średniowiecznych korzeniach (XIII wiek), inne podają, że powstała dopiero w połowie XIX wieku. Pewne jest, że w 1868 roku wieś liczyła sześć gospodarstw zagrodniczych i 11 budynków mieszkalnych, posiadała szkołę, kuźnię oraz liczyła 184 mieszkańców należących do parafii w Rynicy.

Początki wsi **Rynica** sięgają 1252 roku. Wtedy to Burchard z Vehlefanz "posiadacz ziemi widuchowskiej", lennik księcia Barnima I sprzedał cysterkom szczecińskim 64 łany nad potokiem Rodembeke, w obszarze, na którym założono wieś. Na obszarze gminy najprawdopodobniej jest to najwcześniej lokowana wieś na prawie

niemieckim. Nazwę wsi wywodzi się od "czerwonego potoku", jednak inne źródła skłaniają się do niemieckiego słowa roden - karczować. Obecna nazwa została utworzona od jeziora Rinitz, znajdującego się niedaleko wsi. W XVI wieku Rynica należała już do rodu Steibecków z Lisiego Pola, a później do Steinwehrów, Hohenzollernów. Pod koniec XIX wieku w Rynicy działało 9 warsztatów rzemieślniczych, m. in.: dwóch krawców, kołodziej, kowal, cieśla, ale także nauczyciel.

Trudne do ustalenia są najwcześniejsze dzieje wsi **Żarczyn**. Być może jest śladem słowiańskiej osady, zanim w XIII wieku doszło tu do kolonizacji na prawie niemieckim i nadania nazwy Schönfeld. Inne źródła podają Arnolda i Mikołaja z Schönfeld jako świadków nabycia przez księcia Bogusława IV lasu koło Pacholat. Zachował się także przekaz z końca XIII wieku, mówiący o zainteresowaniu wsią przez wielką rodzinę Wedłów. Przez kolejne wieki Żarczyn był własnością kilku rodów. W 1788 roku wieś stała się własnością państwową. W połowie XIX wieku znajdowały się tutaj szkoła, młyn, wiatrak, restauracja, dwa zakłady przemysłowe.

W dokumentach pisanych wieś **Żelechowo** pojawia się w 1297 roku, kiedy to margrabia brandenburski Albrecht III oświadcza, że wsie Zelchowe (Żelechowo) i Schönfeld (Żarczyn) położone w księstwie szczecińskim nie mogą być przez niego nadane w lenno Hassonowi i Ludolfowi Wedlom. Istnieją także źródła, które stwierdzają istnienie ruin grodu leżącego przy jeziorze Kiełbik - jako prawdopodobnego protoplasty obecnej miejscowości. Nazwę słowiańską wyprowadza się od selo, siolo, sielici - siedlisko, a polscy językoznawcy od osoby Żelibora. Największy rozkwit Żelechowa datuje się na lata po 1868 roku, kiedy mieszkało tutaj 909 osób i istniały takie instytucje jak: szkoła, 21 gospodarstw chłopskich, karczma, kuźnia, cztery warsztaty rzemieślnicze. Według obecnego podziału administracyjnego dawny żelechowski zespół dworsko-parkowo-folwarczny zlokalizowany jest w granicach wsi **Kiełbice**.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Widuchowa jest typową gminą rolniczą, w której użytki rolne stanowią prawie połowę wszystkich ziem w gminie. Miało to - i ma nadal - znaczący wpływ na kształt tutejszego krajobrazu kulturowego. Składa się on z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Dla rozwoju gminy przełomowym stał się rok 1945. Destrukcji uległy wówczas zarówno zabytki architektury, jak również zabytki ruchome, m. in. wyposażenia kościołów. Przerwana została ciągłość kulturowa miejscowości, które funkcjonowały tutaj od średniowiecza. Mimo zniszczeń wojennych i powojennych działań przetrwały murowane budynki mieszkalne o walorach zabytkowych, wzniesione w

różnych stylach architektonicznych funkcjonujących w ciągu całego XIX i na początku XX wieku. Liczna zabudowa ryglowa i drewniana – znana z przekazów ikonograficznych – uległa zniszczeniu. Istniejąca na terenie gminy historyczna zabudowa w dużej mierze znajduje się w złym stanie technicznym.

Krajobraz kulturowy miejscowości i gminy Widuchowa stanowią obszary i obiekty o szczególnym znaczeniu:

a) teren średniowiecznego miasta o układzie urbanistyczno-ruralistycznym wraz z relikdami zamku i murami oporowymi

Historyczny obszar tzw. starego miasta w Widuchowej został wpisany do rejestru zabytków. W dzisiejszej formie stanowi je ciąg zabudowy ul. Grunwaldzkiej wraz z pozostałościami zamku z murami oporowymi, grodzisko wczesnośredniowieczne, kościół, cmentarz komunalny i żydowski, budynki mieszkalne i gospodarcze (m. in. ulice: Barnima III, Mostowa, Robotnicza, fragment Tatrzańskiej) oraz dzielnica stodoła.

Układ przestrzenny Widuchowej charakteryzuje się zatartą pierwotną formą ulicówki, która ewoluowała w rozplanowanie wielodrożnicowe z wytyczonym w centrum placem - rynkiem.

Forma przestrzenne sugeruje ulicówkę, ale lokacja na prawach miejskich wiązała się z wyodrębnieniem placu rynkowego i regularnych, prostopadłych ulic. Ponadto na plan Widuchowej wpływ miało położenie nad Odrą i przebieg szlaku handlowego. Na dodatek dawni mieszkańcy Widuchowej przede wszystkim byli rolnikami i dlatego w planie przestrzennym miejscowości przeważa charakter wiejski (np. układ posesji, niewielkie budynki mieszkalne z przejazdami bramnymi, w zabudowie gospodarczej przeważają stodoły i magazyny).

b) tereny historycznie ukształtowanych układów ruralistycznych, w tym o metryce średniowiecznej

We wczesnym średniowieczu osadnictwo na tych terenach znacznie wzrosło, a istniejąca do dzisiaj sieć osadnicza wykształciła się w ciągu XIII i XIV wieku. Metryką średniowieczną – oprócz Widuchowej – może poszczycić się większość miejscowości: Czarnówko, Dębogóra, Kłodowo, Krzywín, Lubicz, Marwice, Ognica, Pacholeta, Polesiny (?), Rynica (1252 rok), Żarczyn, Żelechowo. Potwierdzają to nie tylko skąpe źródła archiwalne, ale także słowiański źródłosłów nazw, czytelne układy przestrzenne, średniowieczne kościoły. Mimo późniejszych przekształceń nadal czytelny pozostał średniowieczny układ przestrzenny wsi; na planie owalnicy założone zostały wsie: Dębogóra, Krzywín, Pacholeta, Rynica, Żarczyn i być może Kłodowo. Plan owalnicy mogło mieć również Żelechowo, ale w obecnym układzie wielodrożnym jest ona nie widoczna. Formę ulicówki posiadają wsie: Lubicz, Marwice i Ognica. Natomiast obecnie trudno jest określić średniowieczny układ przestrzenny Czarnówka, ponieważ całkowicie został on zatarty z uwagi na budowę w centrum wsi nowożytnego folwarku.

Następny intensywny wzrost procesów osadniczych nastąpił w XVIII wieku. Wynikał on z rozbudowy sieci osadnictwa folwarcznego i kilku etapów tzw. kolonizacji fryderycjańskiej. To właśnie rozwój gospodarki folwarcznej, począwszy od XVI wieku, w sposób istotny zmienił charakter i formę wsi. Folwark powstawał zazwyczaj na przedłużeniu osi wsi np. Czarnówko (?), Dębogóra, Lubicz lub tuż obok, np. Żarczyn, Żelechowo. Na XVIII wiek datowane są wsie: Bolkowice i Lubiczyn, wtedy też powstały luźne kolonie, m. in. Wilcze, Kiełbice, Radoszki, Tarnogórki oraz leśniczówki, np. Widuchówko, Krzywinek.

W XIX wieku układy przestrzenne wsi uległy kolejnym zmianom z uwagi na powstające w ich obrębie zespoły dworsko-parkowo-folwarczne, które oprócz funkcji gospodarczych (folwark) pełniły przede wszystkim funkcje rezydencjonalne (dwór i park).

Mimo współczesnych remontów i modernizacji układ przestrzenny zagród zachował się. Zazwyczaj składają się one z kilku oddzielnych budynków odpowiednio rozmieszczonych na działce siedliskowej: dom, budynek inwentarski (np. stajnia, chlew, obora) i stodoła. Często w partii poddasza budynku inwentarskiego magazynowano paszę. Ponadto zagrody posiadały także budynki gospodarcze (np. wozownia, szopa na drewno, spichlerz). Z zabudową sąsiadowały ogrody i sady.

c) architektura sakralna

Kościół od średniowiecza po XIX wiek były i są dominantami w zabudowie miast i wsi. Najwcześniej powstały świątynie w okresie przejściowym od architektury romańskiej do wczesnogotyckiej, przypadający na 2 połowę XIII wieku. Na tym terenie do najstarszych świątyń zalicza się kościoły w: Widuchowej, Lubiczu, Pacholętach, Żarczynie, Żelechowie.

W XV i XVI wieku powstały kościoły w: Czarnówku, Dębogórze, Kłodowie, Krzywiniu.

Z okresu nowożytnego (XVIII wiek) pochodzą zbory ewangeliczne w Marwicach i Rynicy, które po 1945 roku zostały zaadaptowane na potrzeby parafii rzymsko-katolickich.

d) architektura świecka

Unikalna w krajobrazie kulturowym Widuchowej jest **dzielnica stodołna**, zlokalizowana w południowo-wschodniej części miejscowości, pomiędzy ulicami: Grunwaldzką, Robotniczą i Spokojną. Z uwagi na zagrożenie pożarowe stodoły budowano poza obrębem zabudowy mieszkalno-gospodarczej, przy głównych drogach dojazdowych do Widuchowej. W przeważającej części są to budowle o symetrycznym rozplanowaniu formalnym i funkcjonalnym. Z uwagi na ich funkcję - suszarnie tytoniu - stodoły są najczęściej dwukondygnacyjne. W 1866 roku w wyniku pożaru spłonęło w tej okolicy 48 stodół.

Zabytkowe obiekty mieszkalne i gospodarcze w Widuchowej oraz na obszarach wiejskich są w złym stanie. Przez wiele lat nie

prowadzono w nich systematycznie remontów i brakowało funduszy na dostosowanie ich do współczesnych standardów.

Wśród zabudowy wiejskiej na wyróżnienie zasługują takie obiekty jak: szkoły i plebanie, sale wiejskie – świetlice, remizy strażackie, zespoły budynków stacji kolejowej.

Istniejąca świecka zabudowa – ceglana i ryglowa – w całości pochodzi z XIX i XX w.

Zabudowa świecka w okresie po 1945 roku została mocno przekształcona. Niekorzystne zmiany dokonały się przede wszystkim w związku z rozbiórką zniszczonych budynków oraz wprowadzeniu w ich miejsce nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami, niedostosowane do otoczenia wielkością rzutu (nie nawiązującego do pierwotnego układu i szerokości działki siedliskowej), wielkością kubatury, formą dachów. Stąd też obecna zabudowa chociażby pierzei dawnego rynku w Widuchowej jest bardzo zróżnicowana pod względem architektonicznym: obok budynków zabytkowych prezentujących różny stopień zachowania substancji zabytkowej i wystroju architektonicznego zlokalizowane są budynki współczesne, dysharmonizujące z historycznie ukształtowanym wnętrzem urbanistycznym.

e) założenia dworsko-parkowo-folwarczne

Na terenie gminy Widuchowa do najciekawszych przykładów założeń dworsko-parkowo-folwarcznych, które powstały w 2 połowie XIX wieku i na początku XX wieku, należą: Dębogóra, Lubicz i Żelechowo (obecnie Kielbice). W Czarnówku zachowały się tylko trzy budynki folwarczne i szczątki parku. W Żarczynie - oprócz parku - w miarę czytelny pozostaje układ dawnego folwarku i przylegająca do niego kolonia dawnych robotników folwarcznych. W Rynicy ocalał tylko park. Najlepiej zachowanym założeniem, nie związanym z wsią, jest zespół w Bolkowicach, natomiast w Lubiczynie zamiast dworu istnieje współczesny budynek administracyjno-mieszkalny.

f) zabytki techniki

Zabytki techniki i przemysłu posiadają walory zabytkowe a jednocześnie są nadal użytkowane. Świadectwa rozwoju myśli technicznej są związane przede wszystkim z rozwojem przemysłu w XIX wieku.

Z drugą połową XIX wieku i początkiem XX wieku wiąże się przede wszystkim rozbudowa infrastruktury transportowo-komunikacyjnej. Powstała wówczas linia kolejowa łącząca Kostrzyn nad Odrą ze Szczecinem. Dzięki temu powstały zespoły stacji kolejowej w Krzywinie, Pacholętach i Widuchowej (Stacja Widuchowa).

Na początku XX wieku powstał zespół budowli i urządzeń hydrotechnicznych na obszarze Międzyodrza. Zachowane do dzisiaj śluzy, jaz, przepusty, przepompownie, mosty, kanały i wały przeciwpowodziowe są dziełami myśli technicznej unikatowymi w tej części Europy.

W przypadku Widuchowej nie można pominąć istotnej roli nadbrzeży. Niestety nie zachowały się przystanie promowe.

Równie istotna dla rozwoju ekonomicznego tych terenów była działalność tartaków, obiektów produkcyjnych w folwarkach (gorzelnie, kuźnie).

g) cmentarze

Pierwotnie cmentarze usytuowane były na działce kościelnej, dopiero pod koniec XVIII wieku ze względów sanitarnych zaczęto zakładać nekropolie poza terenami zabudowanymi. Tutejsze cmentarze poewangelickie powstały w ciągu XIX i na początku XX wieku. W okresie po II wojnie światowej zostały zniszczone, część z nich nadal jest użytkowana jako cmentarze komunalne: Dębogóra, Krzywín, Lubicz, Marwice, Ognica, Pacholeta, Widuchowa. Większość z nich jednak jest nie czynna, splądrowana i zaniedbana, z nielicznymi fragmentami nagrobków. W większości wymagają pilnych prac porządkowych i pielęgnacyjnych. W krajobrazie wsi pełnią rolę zieleni wysokiej.

Na omawianym obszarze oprócz cmentarzy poewangelickich zachował się także cmentarz żydowski (kirkut) w Widuchowej.

h) układy drożne, z zachowaną historyczną geometrią, często z nawierzchnią brukową i obsadzeniami alejowymi

Istniejący układ drożny liczy sobie kilkaset lat, powstawał w zależności od rozwijającej się sieci osadniczej. Najstarszym zachowanym przykładem jest fragment tzw. Starego Traktu, wzdłuż szosy Widuchowa-Dębogóra.

5.2.3. Zabytki nieruchomości

Podstawowym zagrożeniem dla utrzymania wielu wartościowych obiektów zabytkowych jest ich katastrofalny stan techniczny. Zaniedbania są najgroźniejsze dla zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej, szczególnie wykonanej w technice szkieletowej. Potrzeba nowości i nowoczesności jest podstawowym zagrożeniem dla tradycyjnego krajobrazu oraz utrzymania lokalnego charakteru miejscowej architektury i budownictwa. Źle pojmowana modernizacja prowadzi do likwidacji detalu architektonicznego, wymiany oryginalnej stolarki, wymiany ogrodzenia, wycięciu drzew oraz zabetonowania lub zaasfaltowania bruku. Wiele z zabytkowych obiektów jest niewłaściwie użytkowanych, nadbudowywanych i rozbudowywanych, co powoduje zniekształcanie formy architektonicznej.

Powszechna i trudna do opanowania dewastacja krajobrazu kulturowego dotyczy również niskonakładowych inwestycji, których nieodwracalne skutki wynikają z chęci poprawy warunków zamieszkania. Wiąże się to z powiększaniem otworów okiennych i drzwiowych, wymianą stolarki z naruszeniem zasad kompozycji, ocieplaniem budynków i likwidacją wystroju ceglanego i tynkowego,

zagospodarowaniem poddaszy i zakłócaniem geometrii dachów, adaptacjami zabudowy bez opracowań projektowych, montażem anten satelitarnych na fasadach, likwidacją tradycyjnych ogrodzeń i płotów na rzecz betonowych prefabrykatów czy systemowych rozwiązań metalowych oraz likwidacją brukowanych nawierzchni podwórz.

Zagrożona jest zabytkowa zieleń, w tym parki podworskie i cmentarze poewangelickie, które w większości zaniedbane pozostają w bardzo złym stanie. W przypadku alei przydrożnych zagrożeniem są modernizacje dróg oraz brak regularnej pielęgnacji.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z definicją zawartą w wzmiankowanej ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - zabytek ruchomy - to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece ustawodawca zaliczył dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystyczne i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne. Zaliczają się do nich również inne obiekty, nie będące w pełni dziełami sztuki. Są nimi przedmioty posiadające wysoką wartość historyczną i naukową, będące świadectwem poziomu kultury materialnej, np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, czy przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami. Ponadto - oprócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli - także wystrój architektoniczny zaliczany jest do zabytku ruchomego. Należą do niego elementy stałej dekoracji budynków (zewnątrznej i wewnętrznej) oraz obiekty tzw. małej architektury, ale pod warunkiem, że posiadają cechy indywidualnych, niepowtarzalnych wytworów artystycznych. Są to m. in. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny (np. gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych), ale także rzeźby ogrodowe, fontanny, pomniki, kapliczki przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.

Na terenie miejscowości i gminy Widuchowa nie występują zabytki ruchome wpisane indywidualnie do rejestru zabytków. Natomiast wojewódzka ewidencja zabytków ruchomych jest dostępna do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Przeważająca większość zabytków ruchomych znajdujących się na tutejszym terenie stanowi własność Kościoła Rzymsko-Katolickiego. W kościele w Kłodowie zachował się ołtarz i empora chórowa z XIX wieku. Cenny jest również renesansowy dzwon z 1592 roku. W kościele w Krzywiniu zachował się ołtarz ambonowy, ambona, empora chórowa i ławki z XIX wieku oraz dzwon z 1937 roku. W kościele w Marwicach zachował się neogotycki ołtarz ambonowy z 1834 roku, balkony i dzwon

także z 1834 roku. W kościele w Rynicy znajduje się drewniany belkowany strop oraz empora chórowa z XIX wieku. W kościele w Żelechowie do cennego wyposażenia należy ołtarz, ambona, empora chórowa, witraże, neogotyckie ławki z XIX wieku oraz barokowy dzwon z 1704 roku. We wnętrzu kościoła parafialnego w Widuchowej na szczególną uwagę zasługuje ołtarz ambonowy z 1725 roku, ławki i empora chórowa z XIX wieku, dzwony z 1703 i 1787 roku (na przykościelnej dzwonnicy), misa chrzcielna z pierwszej połowy XIX wieku, krucyfiks i obraz olejny „Opłakiwanie Chrystusa” z XIX wieku.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Podstawą dotychczasowej wiedzy o najdawniejszej przeszłości gminy Widuchowa są źródła archeologiczne, na które natrafiano przypadkowo w trakcie różnego rodzaju prac polowych, leśnych, budowlanych, melioracyjnych czy przy wydobywaniu kruszywa. Pierwsze materialnie udokumentowane ślady pobytu człowieka nad dolną Odrą pochodzą z okresu po ustąpieniu lodowca i po uformowaniu się współczesnej rzeźby terenu (ok. 10000-9000 r. p. n. e.). Ślady obozowisk mezolitycznych grup łowców rozpoznali archeolodzy w Ognicy i Widuchowej. Natomiast z młodszej epoki kamienia pochodzi kilkanaście stanowisk odkrytych w granicach gminy, z których niestety tylko nieliczne można zaliczyć do określonej kultury archeologicznej, a tym samym określić bliżej ich wiek. Prawdopodobne osady neolityczne są znane z badań powierzchniowych w Czarnówku, Krzywinie, Ognicy i Widuchowej, zaś cmentarzyska ujawniono w Marwicach i Dębogórze. Z neolitu pochodzi kilkadziesiąt luźnych, przypadkowych znalezisk różnych narzędzi kamiennych i krzemienych. Masywne topory znaleziono w Ognicy, Pacholetach, Rynicy i Widuchowej, mniejsze egzemplarze pochodzą z Bolkowic, Dębogóry, Krzywina, Lubicza, Marwic, Widuchowej-Odmętu, Ognicy, Rynicy i z samej Widuchowej. Siekierki krzemienne znaleziono w Bolkowicach, Dębogórze, Lubiczu, Marwicach, Marzkowie i Widuchowej. W Ognicy odkryto dwa dłuta i jedną piłkę sierpową z krzemienia, inne dłuto pochodzi z Widuchowej-Odmętu, fragmentarycznie zachowany sztylet z Kłodowa oraz dwa noże i skrobacz z Widuchowej.

Na terenie gminy Widuchowa odnaleziono również ślady obecności ludności kultury ceramiki wstęgowej, kultury pucharów lejkowatych, kultury amfor kulistych oraz kultury ceramiki sznurowej.

W czasie dotychczas prowadzonych na terenie gminy Widuchowa poszukiwań powierzchniowych zlokalizowano kilkanaście osad z epoki brązu, a wcześniej odkryto tyle samo cmentarzysk i znaleziono kilkadziesiąt pojedynczych przedmiotów. Do starszej epoki brązu zalicza się grób, który został odkryty w Widuchowej jeszcze przed wybuchem II wojny światowej. Natomiast w 1900 roku w Czarnówku podczas kopania rowu melioracyjnego odkryto skarb przedmiotów z brązu (ozdoby, małe siekierki). W okresie kultury łużyckiej, która funkcjonowała w młodszej epoce brązu i na początku epoki żelaza, powstały osady odkryte w Czarnówku, Dębogórze, Krzywinie, Lubiczu, Marwicach, Ognicy, Pacholetach, Widuchowej i Żelechowie. Jest to już

tw. trwałe osadnictwo związane z rolniczo-hodowlanym charakterem wzmiankowanej kultury. Odkryto także kilka "łużyckich" cmentarzysk (m. in. w Krzywinie, Marwicach, Polesinach, Pacholętach, Widuchowej). Natomiast za najciekawsze znalezisko uchodzi - wydobyta z Rurzyca koło Ognicy - tarcza bojowa, wykuta z blachy brązowej.

W świetle dotychczasowych badań najmniej czytelny jest okres wpływów rzymskich i wędrówek ludów (0-ok. 550 r. n. e.). Podobna sytuacja dotyczy określenia w sposób zdecydowany przynależności plemiennej Słowian zamieszkujących w okresie wczesnośredniowiecznym (od 550-1250 r. n. e.) okolice Widuchowej. Pozostałości osadnictwa słowiańskiego wystąpiły w wielu miejscowościach, jednak tylko w kilku natrafiono na większe osady i po parę śladów osadniczych. Relikty większych osad występują w Czarnówku, Dębogórze, Krzywinie, Marwicach (podobno było tu także cmentarzysko) i Żelechowie. Większe skupiska występują w Lubiczu i Żarczynie.

Do rejestru zabytków zostały wpisane trzy wczesnośredniowieczne grodziska, znajdujące się w Marwicach, Ognicy i Widuchowej. W IX wieku w Ognicy na wysokim wzgórzu przy ujściu Rurzyca do Odry powstał gród o strategicznym znaczeniu, który istniał do około XI wieku. W jego sąsiedztwie powstała osada. Gród w Widuchowej powstał najpóźniej w X wieku. Istnienie castrum (gród) wraz z komorą celną w Widuchowej poświadcza dokument z 1159 roku. Z grodem od południa sąsiadowały dwie osady z X-XII wieku. W pobliżu jednej z nich odkryto w 1867 roku skarb srebrnych monet (datowane po 991 roku). Natomiast w 1984 roku odkryto częściowo rozgrabiony skarb monet (datowane po 1065 roku).

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie miejscowości i gminy Widuchowa nie funkcjonuje placówka muzealna, a przecież muzeum jest jednym z ważnych elementów systemu ochrony zabytków. Muzeum nie tylko chroni zabytki, ale pełni też istotną rolę w zakresie badań naukowych, działań popularyzatorskich i edukacyjnych. Muzeum stanowi najważniejszą formę organizacyjną ochrony i opieki nad zabytkami ruchomymi. Gromadzi niezastąpiony zbiór materiału źródłowego do badań naszych dziejów i kultury. Prezentuje nie tylko dzieje, dawną i współczesną kulturę materialną i artystyczną, ale również służy budowaniu lokalnej tożsamości i identyfikacji z regionem.

Utworzenie dużego muzeum z całą pewnością przerasta finansowe i organizacyjne możliwości Gminy Widuchowa, jednak dla lokalnej społeczności ważne jest ustanowienie miejsca, w którym pamiątki związane z historią najbliższą mogłyby znaleźć schronienie. Należałoby rozważyć możliwość utworzenia chociażby ośrodka kultury z tzw. izbą muzealną, która nie tylko gromadziłaby i eksponowałaby zabytki związane z Widuchową, ale też realizowałaby rozmaite projekty służące edukacji regionalnej.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W 2003 roku na światowej konwencji UNESCO podjęto próbę zdefiniowania dziedzictwa niematerialnego. Zapisano wówczas, że są to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje:

1. Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu.
2. Spektakle i widowiska.
3. Zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne.
4. Wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki.
5. Umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Z uwagi na przeszłość gminy Widuchowa trudno jest mówić o kultywowaniu tradycji, regionalnego stroju czy obrzędów, bo nasuwa się pytanie: *których?* Ale zarazem stwarza to niespotykane gdzie indziej możliwości poznawania dziedzictwa niematerialnego wielu kultur. Z uwagi na jego ulotność konieczne jest dokumentowanie w celu zachowania i kultywowania jego elementów, takich jak m. in. pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi (śluby, pogrzeby), tradycje związane ze świętami, potrawy.

Ważne jest utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów o istotnym znaczeniu dla historii, np. przypadku miejscowości Widuchowa: rynek i zamek, ratusz, synagoga, a w przypadku pozostałych wsi, np. cmentarze poewangelickie, młyny, wiatraki, przysiółki.

Istotne dla tożsamości kulturowej tych terenów, mimo przerwania jej ciągłości w 1945 roku, jest używanie i stosowanie – także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy – polskich odpowiedników historycznych nazw miejscowych, np. przysiółków, ulic itp. Wskazane jest inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje. Związane jest to m. in. z upamiętnieniem i utrwaleniem w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem.

Na miejscowy krajobraz kulturowy znaczący wpływ ma religia i przesady mieszkańców. W średniowieczu najważniejsza była lokalizacja kościołów, kaplic i krzyży przydrożnych. Zasięg dźwięku dzwonów kościelnych wyznaczał granice bezpiecznego obszaru. Natomiast kapliczki i krzyże miały bronić ludzi przed wpływem Złego. W czasie Reformacji zniknęły one z krajobrazu, aby pojawić się ponownie wraz z nowymi mieszkańcami po 1945 roku. Obecnie pełnią one już tylko funkcje sakralne i lokowane są przeważnie w centrum wsi lub na terenach przykościelnych.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Scharakteryzowanie zasobu zabytków ma na celu określenie, co – przede wszystkim – należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym ma pomóc we właściwym rozłożeniu najważniejszych akcentów w przedłożonym opracowaniu. Opiece nad zabytkami w miejscowości i gminie Widuchowa podlegają:

a) obiekty wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miejscowości i gminy Widuchowa zostały wpisane do rejestru zabytków tylko zabytki nieruchome i zabytki archeologiczne.

Zabytki nieruchome – załącznik nr 1.

Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków wpisanych i wytypowanych do wpisu. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W trybie określonym w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwość wydania decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych wchodzących w skład tych układów lub zespołów. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.

W odniesieniu do tego typu obiektu ochronie podlega jego forma architektoniczna we wszystkich jej elementach, w tym: wysokość, forma dachu, kompozycja elewacji wraz z detalem architektonicznym i stolarką, materiał budowlany. Ochronie podlega również funkcja obiektu, której ewentualna zmiana wymaga zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Warunkami ochrony są:

- trwałe zachowanie formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru zabytków;
- utrzymanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem, np. cmentarza w otoczeniu kościoła;
- wszelkie zmiany - wewnątrz i na zewnątrz - dotyczące obiektu zabytkowego wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zabytki archeologiczne - załącznik nr 2.

Teren miejscowości i gminy Widuchowa został przebadany powierzchniowo w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Wyniki badań są dostępne do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Program Archeologiczne Zdjęcia Polski (AZP) rozpoczęto realizować w latach 70. XX wieku. Archeolodzy prowadzili na wytyczonych obszarach terenowe badania powierzchniowe. Ich wyniki stanowią podstawową bazę informacji o zasobach archeologicznych Widuchowej i są punktem wyjścia dla dalszych etapów badań, czyli prac wykopaliskowych.

W rejestrze zabytków znajdują się trzy wczesnośredniowieczne grodziska zlokalizowane w miejscowościach: Widuchowa, Marwice i Ognica.

Zabytki ruchome

Na terenie miejscowości i gminy Widuchowa nie występują zabytki ruchome wpisane indywidualnie do rejestru zabytków.

Natomiast wojewódzka ewidencja zabytków ruchomych jest dostępna do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Do rejestru zabytków zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru.

Do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do muzealnej księgi inwentarzowej lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Najważniejszą formą organizacyjną opieki nad zabytkami ruchomymi stanowi muzeum. Jest to instytucja kultury, która gromadzi, rejestruje, konserwuje i przechowuje oraz udostępnia publiczności w formie wystaw dobra i wytwory kultury w zakresie sztuki, wiedzy i przyrody oraz prowadzi działalność naukową, oświatową i popularyzatorską.

Na terenie miejscowości i gminy Widuchowa nie utworzono placówki muzealnej.

b) ochrona ustalona w planach zagospodarowania przestrzennego

W chwili obecnej brak jest obowiązującego całościowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości i gminy Widuchowa. Nie uchwalono również – bardzo istotnego z punktu widzenia ochrony dóbr kultury – miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu starego miasta w Widuchowej.

c) park kulturowy

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy cytowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy (lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin). Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami

nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Do chwili obecnej na terenie miejscowości i gminy Widuchowa nie został utworzony żaden park kulturowy.

d) pomnik historii

Uznanie zabytku za pomnik historii jest szczególną formą nobilitacji. Do tego trudnego niezwykle uprzywilejowania można zgłaszać zabytki nieruchome o znaczeniu ponadregionalnym o dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mający znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń.

Do chwili obecnej na terenie miejscowości i gminy Widuchowa nie ma obiektu uznanego za pomnik historii.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Według art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Na uwagę konserwatorską zasługują wszystkie obiekty z terenu miejscowości i gminy Widuchowa uwzględnione w opracowaniu „**Gminna ewidencja zabytków**” - załącznik nr 3.

Prospekcja terenowa prowadzona od sierpnia do listopada 2008 roku zweryfikowała dotychczasową ewidencję zabytków, która obejmowała ponad 1300 obiektów. Po weryfikacji liczba zmniejszyła się o ponad połowę, ponieważ przeprowadzone w ostatnich latach prace remontowo-modernizacyjne w znaczący sposób pozbawiły wiele obiektów walorów zabytkowych - dotyczy to szczególnie budynków mieszkalnych i gospodarczych.

Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym. Powinna być uzupełniana i weryfikowana. Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m. in. na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (np. zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, likwidacja detalu architektonicznego, otynkowanie ceglanych elewacji). Uzupełnienia wymagają także zmiany stanu prawnego: wpis do rejestru zabytków czy ustanowienie parku kulturowego.

Należy podkreślić, że te obiekty zabytkowe, które uwzględnione są w ewidencji zabytków, a nie figurują w rejestrze zabytków lub nie bierze ich pod uwagę miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, nie są prawnie chronione. Uwzględnienie ich wyłącznie w ewidencji ma charakter informacyjny, pomocny przy określaniu i ocenianiu zasobów zabytkowych na określonym terenie oraz przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy gminy Widuchowa jest wynikiem procesów z różnych okresów historycznych.

Największą wartość historyczno-kulturową posiada zespół obiektów tworzących stare miasto w Widuchowej, który zawiera elementy datowane od wczesnego średniowiecza po początek XX wieku. Zespół ten zawiera podstawowe cechy osadnicze miasta i wsi. Na obszarze **Widuchowej** jest kilka obiektów wyróżniających się swymi walorami zabytkowymi:

- kościół parafialny p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa (2 połowa XIII wieku) z placem kościelnym, na którym pierwotnie znajdował się cmentarz, otoczony kamienno-ceglanym murem z bramkami;
- dzielnica stodoła, która jest jedną z największych i najcenniejszych zespołów takiej zabudowy na terenie Pomorza Zachodniego;
- teren dawnego zamku wraz z murami oporowymi i wczesnośredniowiecznym grodziskiem;
- cmentarz żydowski (kirkut) przy ul. Robotniczej;
- zespół nabrzeży przy ul. Bulwary Rybackie;
- willa przy ul. Grunwaldzkiej nr 4;
- secesyjna willa, ob. Urząd Gminy przy ul. Grunwaldzkiej nr 8;
- neoklasycystyczna willa, ob. Poczta przy ul. Grunwaldzkiej nr 9;
- kamienica przy ul. Grunwaldzkiej nr 24;
- kamieniczki ryglowe przy ul. Grunwaldzkiej nr 23, 25, 27;
- budynki mieszkalne przy ul. Tatrzańskiej nr 21 i 22.

Bolkowice:

- dwór z końca XIX wieku;
- folwark z 2 połowy XIX wieku;
- park dworski z przełomu XVIII i XIX wieku, który jest najstarszym założeniem parkowym na terenie gminy Widuchowa.

Czarnówko:

- kościół p. w. św. Józefa zbudowany w XVI wieku z kamienia narzutowego. Cała budowla ma charakter salowy, na rzucie wydłużonego prostokąta. Nad świątynią góruje ryglowa wieża z cegły zbudowana w 1702 roku. We wnętrzu kościoła zachował się barokowy ołtarz ambonowy z XVIII wieku, empora organowa z XVIII wieku oraz dzwon z 1695 roku.

Dębogóra:

- bardzo dobrze zachowany średniowieczny układ przestrzenny (owalnica);
- kościół p. w. Nawiedzenia NMP z XV wieku wzniesiony z kamienia narzutowego, salowy, orientowany, z ryglową wieżą od zachodu. Przebudowano go w 1609 roku bez zachowania starych form. W środku znajduje się ołtarz ambonowy z XVIII wieku oraz dzwon z 1506 roku;
- cmentarz przykościelny z późnogotyckimi bramkami i furtami;
- dwór z 2 połowy XIX wieku, przebudowany na początku XX wieku;
- park dworski z 2 połowy XIX wieku.

Kielbice

- dwór z początku XX wieku;
- park z 2 połowy XIX wieku;
- zespół folwarczny charakteryzujący się zachowaną zabudową gospodarczą z 4 ćwierci XIX wieku, w tym gorzelnia jedyny tego typu budynek zachowany na terenie gminy Widuchowa.

Kłodowo

- kościół filialny p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Wybudowany został w XIV wieku (przebudowany w XIX wieku) z kamienia polnego. Od zachodu wyróżnia się masywną późnośredniowieczną wieżą z kamienia, zwieńczoną blankami i smukłym, murowanym hełmem, od południa zaś znajduje się zamurowany portal romański.

Krzywin

- bardzo dobrze zachowany owalnicowy układ przestrzenny;
- kościół parafialny p. w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Fundatorami byli Bartłomiej Brusdauer i Detloff Trampe, którzy 18 lipca 1242 roku z patronatu królewskiego otrzymali pozwolenie, na mocy którego w Krzywiniu mogła odprawiać się msza święta na prowizorycznym ołtarzu. Gotycką świątynię wzniesiono w XV wieku z kamienia narzutowego i cegły, na planie czworoboku, z drewnianą wieżą wbudowaną w korpus nawowy. Mimo licznych przebudowań zachował się ozdobny szczyt maswerkowy z XVI wieku.

Lubicz

- kościół parafialny p. w. św. Judy Tadeusza Ap., zbudowany pod koniec XIII wieku z kostki granitowej jako budowla salowa, na rzucie wydłużonego prostokąta, bez wyodrębnionego prezbiterium. Od zachodu znajduje się masywna wieża o szerokości nawy. Otwory okienne są wysmukłe, ostrołukowe, natomiast portale: główny zachodni i boczne od południa i północy są także ostrołukowe z uskokami. Kościół został zniszczony w 1945 roku i odbudowany w latach 1974-1976. Wnętrze kościoła jest całkowicie współczesne;
- dwór z końca XIX wieku;
- park z 2 połowy XIX wieku;
- zespół folwarczny charakteryzujący się dość licznie zachowaną zabudową gospodarczą o wyjątkowo dużej kubaturze, m. in. ryglowa stodoła, obora, spichlerz.

Lubiczyn

- park dworski z 4 ćwierci XIX wieku.

Marwice

- zachowany średniowieczny układ przestrzenny (ulicówka);
- dawny zbór ewangelicki, ob. kościół rzymsko-katolicki, filialny p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ryglowy, wybudowany w XVIII wieku i odbudowany po pożarze w 1827 roku, na rzucie prostokąta, z wieżą od zachodu wychodzącą z korpusu nawowego;

- dom nr 26, jego powstanie datuje się na połowę XIX wieku i jest to jeden z najstarszych budynków mieszkalnych zachowanych na terenie gminy Widuchowa.

Międzyodrze

- zespół budowli i urządzeń hydrotechnicznych z lat 1914-1926.

Ognica

- kościół filialny p. w. św. Jadwigi Śląskiej zbudowano na przełomie XV i XVI wieku z kamienia narzutowego na planie prostokąta. Został zniszczony w 1945 roku i odbudowany w latach 1978-1979;

- świetlica młodzieżowych organizacji niemieckich z początku XX wieku, po 1945 roku zaadaptowana na kaplicę rzymsko-katolicką, ob. nie użytkowany - jedyny istniejący na terenie gminy Widuchowa drewniany budynek użyteczności publicznej i sakralnej;

- spichlerz z częścią mieszkalną na terenie posesji nr 85.

Pacholęta

- kościół filialny p. w. św. Jana Chrzciciela, wybudowany z kostki granitowej w 2 połowie XIII wieku, jako budowla salowa, na rzucie prostokąta, bezwieżowa. Mimo przebudowy w XVIII wieku zachował się południowy portal uskokowy, jeden z wysmukłych otworów okiennych oraz w szczycie wschodnim ostrołukowe blendy. Także w XVIII wieku dobudowano wieżę, która wraz z całym kościołem została zniszczona w 1945 roku. Kościół odbudowano w 1981 roku, ale już bez wieży.

Polesiny

- ryglowe chałupy nr 2 i 19 z 2 połowy XIX wieku;

- dwór, ob. dom nr 8-8a z 4 ćwierci XIX wieku.

Rynica

- czytelny średniowieczny układ przestrzenny (owalnica);

- zbór ewangelicki, ob. kościół rzymsko-katolicki, filialny p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, ryglowy, wzniesiony w pierwszej połowie XVIII wieku na planie prostokąta z barokową wieżą.

Stary Trakt

- fragment dawnego traktu handlowego wzdłuż obecnej drogi Widuchowa-Dębogóra wraz z aleją drzew liściastych.

Żarczyn

- kościół filialny p. w. św. Stanisława Bp pochodzi z końca XIII wieku i wybudowany został z kostki granitowej, na planie prostokąta, bez wyodrębnionego prezbiterium. Od zachodu przylega wieża (XIV wiek) o szerokości korpusu nawowego. Ponadto kościół posiada portale z uskokami: zachodni, dwa południowe i jeden od strony północnej oraz otwory okienne ostrołukowe. Świątynia została zniszczona w 1945 roku i odbudowana w latach 1978-1982;

- park dworski z 2 połowy XIX wieku;

- częściowo zachowany zespół folwarczny z kolonią mieszkalną dawnych robotników folwarcznych.

Żelechowo

- kościół filialny p. w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny zbudowano na przełomie XIII i XIV wieku z kamienia narzutowego. W 1703 roku w wyniku wielkiego pożaru spalił się i został odbudowany około 1880 roku, jednak bez starych form architektonicznych. Zamurowano wtedy portal, rozebrano okna, przebudowano wieżę i apsydę. W obecnym kształcie posiada apsydę od wschodu (neoromańską) oraz ryglową wieżę;
- ryglowy budynek mieszkalny nr 68 z 2 połowy XIX wieku.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W *"Lokalnym Programie Rewitalizacji"* dokonano analizy SWOT. Z niej wybrano i uzupełniono na potrzeby niniejszego *"Gminnego Programu"* zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

Mocne strony:

- występowanie na terenie gminy cennych, unikalnych obiektów historyczno-kulturowych (kościół, dzielnica stodoła, zespół kamieniczek ryglowych, zespoły dworsko-parkowo-folwarczne);
- interesujące układy urbanistyczno-architektoniczne (ruralistyczno-urbanistyczny charakter układu przestrzennego Widuchowej);
- wolne, atrakcyjne tereny do inwestowania w bazę turystyczno-noclegową (Bulwary Rybackie, tereny rewitalizowanej ul. Grunwaldzkiej, dzielnicy stodołnej w Widuchowej oraz zespoły dworsko-parkowe);
- istnienie na terenie gminy placówek oświatowych;
- rosnąca liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- bardzo atrakcyjne przyrodniczo i kulturowo tereny dla rozwoju turystyki.

Szanse:

- rewitalizacja wybranych miejsc na terenie miejscowości i gminy Widuchowa;
- odbudowa obiektów zabytkowych;
- świadomość bogatej historii miasta jako ośrodka o znaczeniu regionalnym;
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach programowych gminy;
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym;
- rezerwy wolnych terenów pozwalających na wzmocnienie funkcji rozwojowych Widuchowej; reprezentacyjnych - przez rewitalizację historycznej zabudowy i rozwój centrum miejscowości;
- wykorzystanie Odry do celów turystycznych i rekreacyjnych;
- organizacja lokalnego muzeum;
- zmiana świadomości społecznej w wyniku rozwoju edukacyjnej funkcji środowiska kulturowego;
- budzenie świadomości ekologicznej i kulturowo-historycznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, powstanie punktu informacji turystycznej, ustawienie tablic informacyjnych przy zabytkach);
- udział funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- finansowanie ze środków gminnych prac konserwatorskich;
- możliwości pozyskiwania środków dla regionalnych programów ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej;

- udostępnianie obiektów atrakcyjnych turystycznie.

Słabe strony:

- zły i bardzo zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych;
- zakłócenie pierwotnego układu przestrzennego zabudową z okresu komunistycznego;
- brak archeologicznych i historyczno-architektonicznych programów badawczych;
- brak placówek kulturalnych, muzealnych i naukowo-badawczych;
- niewystarczająca informacja turystyczna;
- lokalizacja miejscowości na terenach o zagrożeniu powodziowym;
- nierównomierny układ przestrzenny;
- odpływ ludności - szczególnie młodych osób - z uwagi na mało atrakcyjny rynek pracy i braki w ofercie edukacyjno-kulturalnej.

Zagrożenia:

- degradacja zabytków;
- niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy;
- zbyt wolne tempo rewitalizacji wybranych obszarów w miejscowości i gminie Widuchowa;
- brak inwestycji związanych z zagospodarowaniem Odry;
- znaczne nakłady na zachowanie zdegradowanej zabytkowej zabudowy;
- spiętrzenie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją;
- utrata wartości przestrzennych i kulturowych zabudowy w przypadku zaniechania działań naprawczych, co spowodowałoby zmniejszenie atrakcyjności turystycznej gminy;
- wzrost kosztów renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych;
- konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych (zespoły dworsko-parkowe, dzielnica stodołna, kamieniczki ryglowe).
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację;
- brak zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w zabytkowych kościołach;
- brak potencjalnych inwestorów;
- brak lokalnego muzeum i ośrodka kultury;
- brak punktu informacji turystycznej oraz dostatecznego oznakowania zabytków;
- brak udostępniania miejsc atrakcyjnych i obiektów zabytkowych oraz rozbudowanej promocji turystycznej Widuchowej;
- niekontrolowana akcja inwestycyjna: niewłaściwie przeprowadzone pod względem konserwatorskim remonty i modernizacje budynków oraz budowa nowych niezgodnych z lokalną tradycją.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Warunkiem niezbędnym do realizacji celów i zadań zapisanych w „**Gminnym Programie**” jest zespolenie oraz koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego. Można je osiągnąć poprzez:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju gminy;
- przeciwdziałanie tendencjom do rozpraszania zabudowy wsi;
- uwzględnianie – w studiach uwarunkowań i planach zagospodarowania przestrzennego – problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązywania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
- uwzględnianie – w planach zagospodarowania przestrzennego – ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi, ruralistycznymi i architektonicznymi;
- wykorzystywanie nowej formy prawnej ochrony zabytków jaką stanowi park kulturowy i pomnik historii.

Niniejsze założenia programowe w znacznym stopniu powtarzają założenia „**Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego**” oraz „**Lokalnego Programu Rewitalizacji**”.

Na terenie miejscowości i gminy Widuchowa dostrzeżono następujące cele i zadania wymagające realizacji.

7.1. Priorytety i kierunki działań gminnego programu opieki

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Widuchowa jest gminą o cennych zasobach dziedzictwa o znaczeniu regionalnym. Wieloletnie zaniechania determinują konieczność pilnych działań zmierzających do odnowy i rewaloryzacji najcenniejszych obiektów miasteczka. Miarą realizacji celu będzie ilość i wartość wykonanych prac remontowo-konserwatorskich. Potrzeba pilnego ratowania zasobów dziedzictwa należy uznać za sprawę priorytetową, ponieważ tradycyjny krajobraz kulturowy, m. in. pod wpływem przemian gospodarczych, ulega ciągłej degradacji, tracąc swoją ukształtowaną historycznie wyjątkową strukturę. Należy jednak pamiętać, że wszelkie działania przy zabytkach objętych ochroną prawną należy konsultować z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Realizacja projektów wytyczonych w „Lokalnym Programie Rewitalizacji” jest priorytetowym i dalekosiężnym celem dla Gminy Widuchowa. W praktyce oznaczać będzie kombinację modernizowania infrastruktury, odnowę obiektów (w tym zabytkowych) i zmiany

funkcjonalne, a jednocześnie tworzenie nowych impulsów funkcjonowania miasteczka i wsi.

Priorytet I posiada następujące kierunki działań:

1. Odnowa starego miasta w Widuchowej.
2. Odnowa zasobów w obszarach wiejskich gminy Widuchowa.
3. Zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
4. Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet II: *Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego*

Rozwój gospodarczy i aktywizacja gospodarcza w regionie wymagają podejmowania działań i procedur umożliwiających umacnianie walorów lokalnego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego. Umożliwi to utrzymanie najwartościowszych wartości krajobrazu w Widuchowej. Cel ten będzie osiągnięty dzięki racjonalnemu planowaniu ochrony dziedzictwa poprzez wdrożenie działań służących znacznej poprawie jego stanu zachowania. Istotnym elementem będzie utworzenie muzeum ewentualnie ośrodka kultury jako elementów ograniczających zniekształcanie wyrazu krajobrazu kulturowego oraz wzmacniających jego wartość. Wysoka jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego winna stanowić przewagę konkurencyjną Widuchowej powiązaną z całością polityk rozwoju społeczno-gospodarczego województwa zachodniopomorskiego, zwłaszcza w obszarze turystyki i kultury. Za najważniejsze uznaje się znaczące zwiększenie nakładów finansowych przeznaczanych na prace związane z konserwacją zabytków i rewitalizacją, w tym wydatków budżetowych. Miarami realizacji tego celu będą wskaźniki jakościowe i ilościowe zrealizowanych projektów waloryzujących jakość krajobrazu kulturowego Widuchowej.

Priorytet II posiada następujące kierunki działań:

1. Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego.
2. Rozszerzenie ochrony środowiska kulturowego gminy.
3. Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.

Priorytet III: *Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego*

Zmieniająca się rzeczywistość powoduje, że jedną z najistotniejszych staje się kwestia stosunku do historycznego dziedzictwa kultury. Tylko umiejętne i harmonijne włączenie dziedzictwa kulturowego w zmiany cywilizacyjne daje gwarancję jego właściwej ochrony. Ochrona oznaczać powinna także mądre i celowe zarządzanie zmieniającym się potencjałem i funkcją – dziedzictwo to zarówno zachowane obiekty zabytkowe, ale także przestrzeń i znaczenie symboliczne dziedzictwa – tak sfera sacrum, jak i produktu rynkowego. W tych realiach niezbędne jest konsekwentne łączenie ekonomii z potrzebą umiejętnego kształtowania świadomości wobec kultury i obiektów. W społecznej świadomości muszą funkcjonować pojęcia takie jak ochrona i opieka nad zabytkami, konserwacja, rewitalizacja, itp. Znacząca poprawa stanu w tej kwestii objąć musi zarówno instrumenty

prawne (plany zagospodarowania przestrzennego, wyznaczone obiekty i obszary chronione), jak i działania edukacyjne (programy nauczania i samoświadomość społeczna) oraz planowanie i orientacja marketingowa (informacja turystyczna oraz produkty rynkowe). Miarą realizacji celu staną się wskaźniki wzrostu atrakcyjności Widuchowej wśród mieszkańców i odwiedzających, wzrost liczby zrealizowanych projektów promocyjnych i wdrożonych programów edukacyjnych oraz sfery aktywności obywatelskiej.

Priorytet III posiada następujące kierunki działań:

1. Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości.
2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
3. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.

7.2. Zadania gminnego programu opieki

Priorytet I: *Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy*

1. Kierunek działań: *Odnowa starego miasta w Widuchowej*

Zadanie: *Rewaloryzacja i rewitalizacja ul. Grunwaldzkiej*

Ulica Grunwaldzka jest główną osią komunikacyjną i kompozycyjną Widuchowej. Historyczna zabudowa ulicy stanowi cenny zespół urbanistyczno-ruralistyczny, charakterystyczny dla miejscowości, w którym znajduje odbicie zarówno miejska, jak i wiejska przeszłość Widuchowej. Ulica w znacznej mierze zlokalizowana jest w granicach Starego Miasta wpisanego do rejestru zabytków. Zadanie zawiera m. in. następujące działania:

1. Docelowe przekształcenia lub eliminacja obiektów dysharmonizujących układ (ul. Grunwaldzka nr 28, 38a, b, c) i zastąpienie ich nawiązującymi do sąsiedniej zabudowy historycznej budynkami według wytycznych Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
2. Wyburzenia zabudowy degradującej o niewielkiej wartości technicznej i wprowadzenie nowej zabudowy według wytycznych Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
3. Renowacja elewacji i docieplenie wielorodzinnych budynków mieszkalnych, zrealizowanych w drugiej połowie XX wieku.
4. Remont i rewaloryzacja budynków w zabudowie zagrodowej z zachowaniem gabarytów, kształtu dachu i charakterystycznego detalu architektonicznego budynków, ogrodzeń i bram.
5. Ustalenie zasad i cech charakterystycznych nowej zabudowy i rozbudowy budynków przy ul. Grunwaldzkiej, poprzez określenie linii zabudowy, określenia wielkości oraz wysokości budynków, pożądaných form dachu, rodzaju pokrycia dachu oraz kolorystyki elewacji.
6. Podniesienie walorów ul. Grunwaldzkiej poprzez utrzymanie i remont nawierzchni ulicy i chodników, zagospodarowanie zielenią, remont charakterystycznych dla miejscowości ogrodzeń z wjazdami bramnymi oraz oświetlenia ulicy.

7. Wprowadzenie funkcji usługowych do istniejącej zabudowy.
8. Wnieść o wpis do rejestru zabytków kamienicy przy ul. Grunwaldzkiej nr 24.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Remont willi przy ul. Grunwaldzkiej nr 8 - siedziba Urzędu Gminy

Zadanie zawiera m. in. następujące działania:

1. Remont elewacji (m. in. naprawa tynków i malowanie, konserwacja i zabezpieczenie elementów drewnianych, naprawa cokołu, zachowanie i konserwacja elementów wystroju architektonicznego elewacji).
2. Adaptacja nieużytkowanego poddasza na pomieszczenia Urzędu z zachowaniem istniejących elementów historycznego wystroju.
3. Remont dachu wraz z wykonaniem izolacji termicznej połaci dachowej i montażem okien połaciowych, wymiana pokrycia dachowego.
4. Przebudowa schodów na poddasze, roboty wewnątrz związane z realizacją nowych pomieszczeń.
5. Modernizacja instalacji wewnętrznych związanych z adaptacją poddasza.
6. Wykonanie ekspertyzy i projektu instalacji przeciwpożarowej w związku z adaptacją poddasza.
7. Wykonanie zabezpieczeń przeciwpożarowych według w/w dokumentacji.
8. Przystosowanie willi - dojścia i wejścia - dla osób niepełnosprawnych (możliwość wykonania wejścia od strony podwórza).

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Rewitalizacja zespołu kamienic ryglowych nr 23, 25 i 27 przy ul. Grunwaldzkiej.

Zadanie zawiera m. in. następujące działania:

1. Wykonanie inwentaryzacji konserwatorsko-budowlanej i szczegółowej ekspertyzy technicznej oraz opracowanie w oparciu o nie projektu remontu i przebudowy, przy maksymalnym zachowaniu substancji historycznej kamienic.
2. Remont i modernizacja budynków, bez zmiany bryły i formy dwuspadowego dachu oraz architektonicznego ukształtowania elewacji, maksymalne zachowanie i odtworzenie konstrukcji ryglowej.
3. Przewidywany zakres remontu kapitalnego: wymiana i odtworzenie uszkodzonych elementów konstrukcji drewnianej, uzupełnienie wypełnień kwater międzyryglowych, tynkowanie, wykonanie izolacji oraz ewentualne wzmocnienia fundamentów, wymiana pokrycia dachu, wymiana instalacji elektrycznej i wodociągowej, wykonanie instalacji (m. in. centralnego ogrzewania, kanalizacji, wentylacji).
4. Zachować (w miarę możliwości) oryginalną stolarkę okienną i drzwiową oraz okiennice, w przypadku konieczności wymiany nowa

stolarka powinna odtwarzać gabaryty, formę i podziały historycznych okien, drzwi i okiennic.

5. Uporządkowanie otoczenia kamienic.

6. Modernizacja i podniesienie standardu mieszkań i lokali usługowych.

7. Zaleca się zmianę sposobu użytkowania lokali mieszkalnych na usługowe (np. pensjonaty).

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Rewitalizacja dzielnicy stodołnej

Unikalny w skali Pomorza Zachodniego zespół stodoł posiada wartości polegające na walorach architektonicznych oraz ilościowym nagromadzeniu tego typu obiektów. Najpoważniejszym zagrożeniem jest zły i ciągle pogarszający się stan techniczny budynków. Jednak największe zagrożenie stanowi ich nie użytkowanie i idąca za tym postępująca dewastacja. Ponadto brakuje pomysłów i możliwości zagospodarowania stosunkowo dużych obiektów skupionych na niewielkim obszarze przez indywidualnych właścicieli. Powyższe zadanie obejmuje:

1. Opracowanie szczegółowego projektu rewaloryzacji zespołu oraz ustalenie zakresu przekształceń funkcjonalnych, dzięki którym zachowane zostaną walory architektoniczne stodoł, przy jednoczesnym podniesieniu ich walorów użytkowych.

2. Obiekty wymagają gruntownych prac remontowo-adaptacyjnych, przede wszystkim konieczne jest zabezpieczenie budynków przed postępującą dewastacją.

3. Wykonanie szczegółowej ekspertyzy technicznej i opracowanie według niej projektów budowlanych poszczególnych stodoł.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Rekompozycja i rewaloryzacja placu rynkowego.

Dawny rynek w Widuchowej obecnie posiada charakter parku miejskiego. Bez badań archeologiczno-architektonicznych trudno dzisiaj określić szczegółowo jego pierwotny obszar. Dokonane po II wojnie światowej obsadzenie rynku znaczną ilością zieleni wysokiej spowodowała zredukowanie właściwych mu historycznie funkcji do minimum i doprowadziło do utraty pierwotnego charakteru. Rynek porastają drzewa o niewielkiej wartości estetycznej i kompozycyjnej, wyposażenie stanowią nieliczne ławki, zaś jedynym obiektem kubaturowym jest zdewastowany przystanek autobusowy. Z pierwotnej zabudowy zachowała się częściowo północna pierzeja rynku. Pozostałe zabudowane są chaotycznie współczesnymi wolnostojącymi domami jednorodzinnymi. Długofalowe działania przy rewitalizacji dawnego rynku przewidują:

1. Wykonanie badań archeologiczno-konserwatorskich;

2. Opracowanie koncepcji rewaloryzacji rynku i parku oraz zabudowy wschodniej pierzei placu jako kontynuacji miejskiej zabudowy pierzejowej ul. Grunwaldzkiej;
3. Rewaloryzacja rynku jako wiejskiego placu-parku według koncepcji zagospodarowania;
4. Usunięcie części drzew, ochrona i pielęgnacja wiekowych dębów;
5. Wykonanie nawierzchni brukowych, kamiennych ław do sprzedaży indywidualnej oraz małej architektury;
6. Zamknięcie wschodniej pierzei placu zwartą zabudową usługowo-mieszkalną, nawiązującą formą do budynków historycznych typu miejskiego, charakterystycznych dla tej części miejscowości, w oparciu o projekt uzgodniony z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
7. Przesunięcie przystanku autobusowego;
8. Lokalizacja usług związanych z funkcją rynku-placu centralnego Widuchowej - handel, gastronomia, usługi związane z obsługą mieszkańców oraz ruchu turystycznego.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Rewitalizacja ul. Bulwary Rybackie.

Została opracowana koncepcja zagospodarowania ulicy Bulwary Rybackie oraz terenów przyległych, będących we władaniu Gminy Widuchowa i należy podjąć działania w celu jej realizacji. Obecna ulica Bulwary Rybackie to teren, który przez wieki stanowił o gospodarczym oraz społecznym rozwoju i statusie Widuchowej jest całkowicie zdegradowany. Ulica jest zniszczoną drogą gruntową o zarośniętych i zaśmieconych poboczach. Zakres rewitalizacji obejmuje następujące działania:

1. Uporządkowanie terenu, usunięcie gruzu i śmieci.
2. Regulacja zieleni, polegająca na usunięciu dziko rosnących drzew i krzewów wzdłuż drogi.
3. Przebudowa ciągu ul. Bulwary rybackie jako deptaka spacerowego, pieszojezdni, z wydzielonym pasem dla ruchu pieszego, rowerowego oraz samochodowego.
4. Urządzenie terenu zielenią oraz elementami małej architektury, wykonanie oświetlenia.
5. Renowacja kamiennych murów oporowych.
6. Remont kamiennych i żelbetowych nadbrzeży.
7. Uatrakcyjnienie ciągu spacerowego, wprowadzenie ścieżki edukacyjnej promującej historię Widuchowej oraz faunę i florę Międzyodrza, zlokalizowanie placyków do grilowania i zadaszenia.
8. Urządzenie amfiteatru wraz z zapleczem sanitarnym.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Rewaloryzacja cmentarza komunalnego.

Cmentarz komunalny obejmuje dawny cmentarz poewangelicki i w części użytkowanej jest zagospodarowany, ale pozostały obszar jest zaniedbany. Ogrodzenie i brama cmentarna wymaga remontu. Należy odnowić aleje cmentarne, usunąć dziko rosnące krzaki, wykonać prace pielęgnacyjne w istniejącym drzewostanie.

W każdej miejscowości na terenie gminy Widuchowa znajduje się cmentarz poewangelicki. Są one najczęściej zniszczone oraz zaniedbane i tylko gdzieniegdzie przetrwały fragmenty nagrobków. Utworzenie lapidarium na terenie cmentarza komunalnego w Widuchowej spowodowałoby zachowanie i zabezpieczenie ocalałych przykładów miejscowej sztuki sepulkralnej.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

1. Kierunek działań: Odnowa starego miasta w Widuchowej

Zadanie: Rewaloryzacja cmentarza żydowskiego.

Zadanie to obejmuje następujące działania:

1. Oznakowanie cmentarza tablicą informacyjną przy bramie od strony ul. Robotniczej.
2. Wykonanie żelaznej, kutej bramy i furt.
3. Uporządkowanie i oczyszczenie z samosiewów, odkrzewienie i usunięcie podrostu korzeniowego.
4. Wykonanie badań archeologiczno-konserwatorskich, w tym oczyszczenie terenu cmentarza z nasypów, ewentualne odsłonięcie macew.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

2. Kierunek działań: Odnowa zasobów w obszarach wiejskich gminy Widuchowa

Zadanie: Remont i rewaloryzacja zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego w Dębogórze.

Do końca pierwszego kwartału 2009 roku należy wszcząć procedurę o wpisanie parku w Dębogórze - będącego w rejestrze zabytków - na "Listę preferencyjną parków i ogrodów zabytkowych dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej".

W celu ratowania zespołu rezydencjonalnego w Dębogórze konieczne jest znalezienie dla niego użytkownika, który w należyty sposób zadbałby o zabytki. W chwili obecnej konieczne jest zabezpieczenie dworu przed postępującą dewastacją, ponieważ istnieje groźba katastrofy budowlanej.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

2. Kierunek działań: Odnowa zasobów w obszarach wiejskich gminy Widuchowa

Zadanie: Zachowanie i ochrona budownictwa drewnianego.

Samorząd Gminy Widuchowa powinien podejmować starania o zachowanie i ochronę lokalnego budownictwa drewnianego oraz wspomóc prywatne inicjatywy dążące do tego samego celu.

Szczególnie ważne jest przeprowadzenie kompleksowych prac remontowo-konserwatorskich dwóch cennych kościołów ryglowych w Marwicach i Rynicy oraz zamontowanie w nich instalacji przeciwpożarowej.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

2. Kierunek działań: Odnowa zasobów w obszarach wiejskich gminy Widuchowa

Zadanie: Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych organizowanych w obiektach zabytkowych.

Podjęte działania, w tym sprzyjanie i propagowanie pozytywnych przykładów adaptacji - wykonanych z poszanowaniem dla substancji zabytkowej - umożliwią ratowanie niedoiwestowanych, niszczących i ginących obiektów zabytkowych, które nie posiadając wybitnych walorów zabytkowych są ważne dla danego krajobrazu kulturowego.

Odnawianie starej zabudowy zgodnie z wzorcami regionalnymi, w tym zachowanie tradycyjnego wyglądu fasad i dachów oraz przystosowanie budynków wyłączonych z działalności rolniczej do nowych funkcji pozytywnie wpłynie na społeczność lokalną i rozwój m. in. turystyki.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

3. Kierunek działań: Zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych

Zadanie: Utrzymanie w dobrym stanie zabytków stanowiących własność Gminy (wpisanych do rejestru zabytków i w ewidencji zabytków).

Prowadzenie prac remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy Widuchowa powinno przebiegać zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne. Należą do nich następujące obiekty:

- cmentarze poewangelickie;
- zespół dworsko-parkowo-folwarczny w Dębogórze;
- kamienice przy ul. Grunwaldzkiej nr 23, 25, 27 w Widuchowej;
- stodoły w dzielnicy stodołnej w Widuchowej;
- świetlica młodzieżowych organizacji niemieckich – kaplica w Ognicy.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

3. Kierunek działań: Zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych

Zadanie: Budowa i promocja produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

Gmina Widuchowa posiada wyjątkowy zespół średniowiecznych budowli sakralnych, atrakcyjnych nie tylko dla pasjonatów historii

architektury. W celu wypromowania ich jako produktu turystycznego - ogólnodostępnych dla osób z zewnątrz - konieczne jest właściwe ich zabezpieczenie (montaż instalacji przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych).

Wyjątkowe w skali kraju Międzyodrze także powinno być wizytówką gminy. Dlatego konieczna jest współpraca Gminy z Parkiem Krajobrazowym Doliny Dolnej Odry w celu umożliwienia zapoznania się z jego walorami przyrodniczymi i technicznymi.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

3. Kierunek działań: Zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych

Zadanie: Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości o zabytki.

Na Gminie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Samorząd jest zobowiązany nie tylko do prowadzenia własnych inwestycji zgodnie ze sztuką konserwatorską, ale nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Natychmiastowe reagowanie na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków zapobiegnie degradacji krajobrazu kulturowego.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

4. Kierunek działań: Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Zadanie: Określenie zadań i kompetencji dotyczących opieki nad zabytkami w obrębie administracji gminy - powołanie Gminnego Konserwatora Zabytków.

Obecnie na terenie całej Polski istnieje tendencja do decentralizacji zadań opieki nad zabytkami i promowane są powołania konserwatorów zabytków na szczeblu powiatowym i gminnym. Gminny konserwator zabytków, będący wyodrębnionym w strukturze Urzędu Gminy stanowiskiem ds. ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostałby powołany w drodze konkursu. Zgodnie z art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 roku nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami) wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa. Ponadto konieczne jest wsparcie instytucjonalne i merytoryczne ze strony Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie. Zapewni to większe respektowanie i egzekwowanie wymogów ochrony konserwatorskiej w stosunku do obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz bieżący nadzór nad stanem gminnego dziedzictwa kulturowego.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

4. Kierunek działań: Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Zadanie: Utworzenie w strukturze Urzędu Gminy komórki doradczej ds. pozyskiwania środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

4. Kierunek działań: Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Zadanie: Tworzenie miejsc pracy związanych z zagospodarowaniem i popularyzacją dziedzictwa kulturowego, szkolenie fachowców - rzemieślników reprezentujących „ginące” zawody.

Umacnianie i promocja tradycyjnych form działalności gospodarczej zwiększy poziom zatrudnienia na wsi w usługach i drobnej wytwórczości, jakimi są m. in. warsztaty rzemieślnicze (kuźnie, zakłady szewskie, renowacja starych mebli), wypożyczalnie sprzętu turystycznego, gospody, piekarnie i cukiernie.

Ponadto zintensyfikowanie prowadzenia prac remontowo-budowlanych i konserwatorskich skutkować będzie powstawaniem nowych miejsc pracy.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

1. Kierunek działań: Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego

Zadanie: Działania prawne - sporządzenie i uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu staromiejskiego Widuchowej.

Zadanie to winno być potraktowane jako priorytetowe ze względu na występowanie w Widuchowej układu przestrzennego o szczególnych walorach kompozycyjnych i o znacznym nasyceniu zabytkową zabudową. Plan zagospodarowania przestrzennego starego miasta uwzględniać powinien wytyczne konserwatorskie oraz zapisy zawarte w gminnych dokumentach programowych.

Realizacja i stosowanie się do wytycznych i postulatów konserwatorskich określonych w "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Widuchowa" ze szczególnym uwzględnieniem zaleceń odnoszących się do wyznaczonych w w/w opracowaniu stref ochrony konserwatorskiej oraz uwzględnianie wskazanych w w/w "Studium" zasad ochrony przy opracowywaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla starego miasta w Widuchowej. Szczególną uwagę należy zwrócić na:

- strefa "A" - pełnej ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej do bezwzględного zachowania. W tej strefie zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich i obowiązuje dla ciągu zabudowy wzdłuż ul. Grunwaldzkiej wraz z

pozostałościami zamku (mury oporowe), grodziska wczesnośredniowiecznego, kościoła, budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz zespołu stodoł.

- strefa "B" - ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Strefa ta obejmuje zabudowę na ul. Tatrzańskiej, ul. Robotniczej, ul. Bulwary Rybackie, ul. Krakowskiej i ul. Mickiewicza oraz tereny niezabudowane takie jak cmentarze oraz polećka uprawne ze stanowiskami archeologicznymi w północnej części.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

1. Kierunek działań: Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego

Zadanie: Działania prawne - sporządzenie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów wiejskich.

Sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów wiejskich konieczne jest ze względu na potrzebę zapewnienia ładu przestrzennego o ochrony zespołów zabytkowej zabudowy. Przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego należy realizować i stosować się do wytycznych i postulatów konserwatorskich określonych w "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Widuchowa" ze szczególnym uwzględnieniem zaleceń odnoszących się do wyznaczonych w w/w opracowaniu stref ochrony konserwatorskiej oraz uwzględnianie wskazanych w w/w "Studium" zasad ochrony.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków automatycznie mają wytyczoną strefę "A" i z reguły taką strefę wyznaczają granice działki, na której znajduje się obiekt. To samo dotyczy obiektów planowanych do wpisu do rejestru zabytków. W gminie Widuchowa w strefie "A" i "B" znajdują się następujące obiekty:

Bolkowice - zespół dworsko-parkowo-folwarczny;

czarnówko - kościół i cmentarz przykościelny;

Dębogóra - kościół i cmentarz przykościelny, zespół dworsko-parkowo-folwarczny i proponowana strefa ochronna obejmująca większą część układu przestrzennego wsi;

Kielbice - zespół dworsko-parkowo-folwarczny;

Kłodowo - kościół;

Krzywin - kościół oraz strefa ochronna uwzględniająca walor zabytkowy rozwiniętej owalnicy reprezentującej różne fazy ewolucji wsi;

Lubicz - kościół i zespół dworsko-parkowo-folwarczny;

Marwice - kościół i cmentarz przykościelny oraz strefa ochronna dla całego układu przestrzennego wsi;

Międzyodrze - strefa ochronna dla całego zespołu obiektów hydrotechnicznych;

Pacholęta - kościół;

Rynica - kościół oraz strefa ochronna dla całej wsi;

Żarczyn - kościół oraz strefa ochronna dla fragmentu wsi z kolonią robotników folwarcznych;

Żelechowo - kościół.

Dla obszarów wiejskich we wzmiankowanym "Studium" zaproponowano strefę "E" - ochrony ekspozycji, która obejmuje teren stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych, głównie poprzez wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy lub określenie jej nieprzekraczalnych gabarytów. W tym wypadku dotyczy trzech wsi:

Dębogóra - strefa na północny-zachód od wsi chroniąca panoramę wsi;

Ognica - strefa na północ od wsi chroniąca panoramę wsi;

Pacholęta - strefa na południe od wsi chroniąca panoramę wsi.

W przypadku strefy "K" - ochrony krajobrazu, obejmującej obszar krajobrazu integralnie związanego z zespołem zabytkowym, zaproponowano objęcie ochroną następujące obszary:

Czarnówko-Pacholęta - rozległa strefa obejmująca krajobraz zabudowań dwóch wsi z kościołami wpisanymi do rejestru zabytków

Ognica - strefa obejmująca zabudowę wsi rozciągniętej wzdłuż Odry;

Polesiny - krajobraz niewielkiej wsi "zagubionej" w lesie z zachowanym układem;

Żelechowo - krajobraz dużej, wielodrożnej wsi z obiektami znajdującymi się w strefie ochrony konserwatorskiej "A" i "B".

Strefa "W" - dla obszaru gminy Widuchowa zaproponowano następujące strefy ochrony archeologicznej:

- na terenach na północny-wschód od Dębogóry;

- na terenach na północ i wschód od Lubiczyna;

- na terenach na północny-zachód i w lesie na południe od Krzywina;

- na terenach na południowy-wschód od Ognicy;

- na terenach na południowy-zachód od Pacholąt;

- na terenach na zachód i południe od Czarnówka;

- na terenach na północ, południe i wschód od Lubicza;

- na terenach na północny-wschód od Kłodowa;

- na terenach na zachód od Żarczyna;

- na terenach na południe od Wilcze;

- na terenach na zachód i południe od Kiełbic;

- na terenach na południe od Żelechowa.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

1. Kierunek działań: Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego

Zadanie: Wspieranie właścicieli obiektów będących w projektach "Lokalnego Programu Rewitalizacji" (m. in. wzgórze zamkowe w Widuchowej, zabudowa ul. Robotniczej w Widuchowej, zespół dworsko-parkowo-rolniczy w Bolkowicach, kościoły).

W "Lokalnym Programie Rewitalizacji" znajdują się projekty, których realizacja uzależniona jest od osób prywatnych oraz wielu podmiotów własnościowych. Trudności w realizacji następczą ograniczone możliwości finansowe właścicieli, a także niechęć w stosunku do zaplanowanych realizacji. W tym wypadku zadaniem Gminy jest - oprócz wsparcia finansowego - fachowe poradnictwo, pomoc w promowaniu i proponowanie nowych funkcji dla poszczególnych zabytków. Gmina powinna pełnić funkcje doradcze i wspomagać właścicieli oraz użytkowników obiektów zabytkowych. Zapobieganie masowej dekapitalizacji zabytkowej zabudowy na terenie

gminy Widuchowa poprzez podejmowanie przez samorząd inicjatyw zachęcających właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzania remontu i konserwacji, np. samorządowy system preferencji finansowych dla właścicieli i użytkowników zabytków (m. in. ulgi i zwolnienia podatkowe, częściowa partycypacja w kosztach).

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

1. Kierunek działań: Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego

Zadanie: Dofinansowanie prac remontowych przy obiektach nie będących własnością Gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach.

W celu poprawy stanu zasobów gminnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego z budżetu Gminy mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze gminy Widuchowa. Celem dotacji jest wspieranie i uzupełnianie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla zapewnienia ochrony i konserwacji wartościowych elementów substancji zabytkowej. Wzór uchwały, wniosku i sprawozdania z wykonanych prac w załączniku nr 6.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

2. Kierunek działań: Rozszerzenie ochrony środowiska kulturowego gminy

Zadanie: Utworzenie muzeum lub ośrodka kultury z tzw. „izbą muzealną”

Jednym z elementów systemu opieki nad zabytkami są placówki o charakterze muzealnym. Ich zasadniczym zadaniem jest gromadzenie zbiorów tematycznie zgodnych z określonym profilem instytucji. Na terenie gminy Widuchowa dotychczas nie utworzono muzeum. W świadomości społecznej brak zrozumienia dla powyższej inwestycji. Z większym zrozumieniem spotyka się idea utworzenia ośrodka kultury, z wartościową i atrakcyjną ofertą kulturalną, służącą szerszemu i autentycznemu zaangażowaniu mieszkańców w ochronę zabytków. Na potrzeby lokalowe tego typu placówki wskazane byłoby zaadaptowanie obiektu o wyjątkowych walorach zabytkowych. W tym celu można wykorzystać obecnie nieużytkowane i niszczące stodoły. Przy okazji przeprowadzenie takiej inwestycji byłaby impulsem i wzorem do naśladowania dla innych posiadaczy obiektów zabytkowych.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

2. Kierunek działań: Rozszerzenie ochrony środowiska kulturowego gminy

Zadanie: Organizacja systematycznych szkoleń urzędników gminy w zakresie opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Powyższe zadanie ma na celu poprawę poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony zabytków.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
2. Kierunek działań: Rozszerzenie ochrony środowiska kulturowego gminy

Zadanie: Wpisanie do rejestru zabytków obiektów nieruchomych.

Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków obiektów nieruchomych o znaczących dla gminy wartościach historycznych, artystycznych i naukowych. Do rejestru zabytków proponuje się wpisać następujące obiekty:

- Bolkowice, transformator;
- Kiełbice, założenie dworsko-parkowo-folwarczne;
- Kiełbice, dwór;
- Kiełbice, park;
- Kłodowo, dom nr 5;
- Lubicz, zespół dworsko-parkowo-folwarczny z uwzględnieniem dworu, parku, cmentarza rodowego, spichlerza, magazynu, obory, dwóch stodół, fragmentu ogrodu i alei lipowej;
- Lubiczyn, park;
- Marwice, dom nr 26;
- zespół budowli i urządzeń Międzyodrza;
- Ognica, świetlica młodzieżowych organizacji niemieckich – kaplica;
- Ognica, spichlerz z częścią mieszkalną nr 85;
- Polesiny, dom nr 2;
- Polesiny, dom nr 19;
- Żelechowo, dom nr 68.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
3. Kierunek działań: Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich

Zadanie: Przeciwdziałanie tendencjom do rozpraszania zabudowy wsi oraz powstawania ciągów zabudowy wzdłuż dróg i łączenia się miejscowości.

Zadanie to ma zapobiec chaosowi przestrzennemu oraz degradacji krajobrazu przez nową zabudowę, w tym sakralną, wynikającą z żywiołowej i niekontrolowanej akcji inwestycyjnej, w której interes indywidualny przedkładany jest nad dobro ogółu (np. posadowienie plebani na terenie cmentarza przykościelnego we wsi Lubicz).

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
3. Kierunek działań: Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich

Zadanie: Opracowanie studium widokowo-krajobrazowego obszaru gminy.

Studium widokowo-krajobrazowe obszaru gminy ma na celu wskazanie obszarów wyłączonych z lokalizacji inwestycji agresywnych, np. wielkokubaturowe obiekty usługowe, przemysłowe, elektrownie wiatrowe.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
3. Kierunek działań: Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich

Zadanie: Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego.

Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego i jego praktyczne wykorzystywanie przy realizacji nowych inwestycji przede wszystkim w zakresie budownictwa mieszkaniowego, zwłaszcza na obszarach wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej i historycznie ukształtowanych i czytelnych do dziś układów przestrzennych.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

Zadanie: Opracowanie pieszych szlaków turystycznych i stworzenie nowych rowerowych szlaków turystycznych.

Obecnie istnieje tylko jeden szlak rowerowy tzw. Szlak Nadodrzański "Łabędzi" oraz jego dwa warianty terenowe. Natomiast brakuje szlaków dla turystyki pieszej i samochodowej. Lokalizacja obiektów zabytkowych w gminie Widuchowa pozwala na zaproponowanie kilku potencjalnie ważnych oraz interesujących tras krajoznawczych. W "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego" wytyczono cztery trasy:

Trasa I (południkowa) prowadzi od ujścia Rurzyca do Odry i dalej wzdłuż Odry przez lasy do Ognicy, Widuchowej i Marwic, kończy się na Międzyodrze.

Trasa II prowadzi od Widuchowej przez Lubiczyn, Stację PKP Widuchowa, Bolkowice do Lubicza.

Trasa III wiodła od Widuchowej przez Krzywiny, Kłodowo do Żarczyna.

Trasa IV prowadzi od Widuchowej przez Marwice i Dębogórę do Pacholąt.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

Zadanie: Wprowadzenie tablic informacyjnych przy obiektach zabytkowych.

Z uwagi na brak informacji dotyczących zasobów i wartości dziedzictwa kulturowego gminy konieczne jest wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

Zadanie: Przygotowanie odpowiedniej infrastruktury dla rozwoju turystyki.

Na terenie gminy Widuchowa brakuje miejsc noclegowych dla przyjezdnych. Ośrodek wypoczynkowy nad jeziorem Kiełbiczne funkcjonuje okresowo i jego funkcja rekreacyjna jest niewystarczająca.

W koncepcji zagospodarowania ul. Bulwary Rybackie zaproponowano przejęcie przez Gminę terenów dawnego punktu celnego i adaptowanie go na marinę jachtową i przystanek dla statków wycieczkowych. Wskazana byłaby budowa wielofunkcyjnego pawilonu w konstrukcji drewnianej, mieszczącego funkcje ekspozycyjne, gastronomiczne i socjalne, stanowiącego zaplecze mariny i przystanku na trasie statków wycieczkowych.

Utworzenie w Widuchowej punktu informacji turystycznej.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

Zadanie: Opracowanie i wydanie folderów turystycznych.

Z uwagi na dotychczasowy brak informacji o walorach turystycznych gminy Widuchowa konieczne jest opracowanie i wydanie folderów, które w ciekawy sposób (tekstowo i graficznie) prezentowałyby tutejszy krajobraz kulturowy.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

Zadanie: Organizacja cyklicznych imprez promocyjno-kulturalnych, w których motywem przewodnim będą tradycje regionu.

Co roku we wrześniu odbywa się Polsko-Niemiecki Ekologiczny Jarmark Jesienny w Widuchowej - prezentacja miejscowego rękodzieła i produktów z ogrodów ekologicznych, występy artystyczne, pokaz dokonań miejscowych twórców. Dwa razy do roku (wiosna i jesień) "Krzywińska Liga Biegów Przełajowych" - największe wydarzenie sportowo-kulturalne w gminie Widuchowa adresowane do dzieci i młodzieży. Podczas kolejnych edycji realizowane są różnorodne pomysły i inicjatywy mieszczące się w szeroko pojętej tematyce sportu, kultury, olimpizmu, edukacji, regionalizmu, integracji europejskiej oraz rozwoju demokracji lokalnej. Ponadto organizowane są: Święto Kapusty w Krzywiniu (październik); Festiwal Piosenki Dziedzięcej "Zuzia" w Zespole Szkół w Widuchowej (maj); Jarmark Widuchowski w Widuchowej (czerwiec); Festiwal Piosenki Angielskiej EYE w Zespole Szkół w Widuchowej (październik); Europejskie Spotkania Osób Niepełnosprawnych - Integracyjne Spotkania Przyjaciół w Rynicy (lipiec).

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

2. Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadanie: Edukacja regionalna - tworzenie programów nauczania regionalnego i podręczników uwzględniających dziedzictwo kulturowe dla wszystkich poziomów nauczania, wspieranie projektów edukacyjnych poświęconych upowszechnianiu historii i dziedzictwa kulturowego.

Konieczne jest kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń. W powyższym zadaniu należy wykorzystać zabytki zlokalizowane na terenie gminy Widuchowa w nauczaniu historii (w tym pradzieje), historii sztuki, architektury i budownictwa, itp. Biorąc pod uwagę wartości z przeszłości, tradycji i kultury tzw. "małej Ojczyzny", wprowadzono do programów szkolnych ścieżkę edukacyjną "Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie". Zasadniczym celem edukacji regionalnej jest powrót do życia każdego człowieka, a więc do źródeł kultury rodzinnej, lokalnej, regionalnej i narodowej. realizacja ścieżki regionalnej polega na integracji przedmiotowej i wymaga ścisłego współdziałania nauczycieli różnych przedmiotów, a także uwzględnienia elementów regionalizmu w programie wychowawczym szkoły i zajęciach pozalekcyjnych. Istotną rolę w procesie edukacji regionalnej pełni współpraca z lokalnymi instytucjami zajmującymi się propagowaniem wiedzy o regionie, np. muzea, biblioteki, domy kultury oraz miejscowi twórcy (artyści ludowi).

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

2. Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadanie: Organizacja kształcenia nauczycieli i organizatorów życia kulturalnego w zakresie opieki nad zabytkami, w tym organizowanie kursów zawodowych dla nauczycieli rzemiosł.

Dla prawidłowego przebiegu procesu nauczania o regionie i najbliższej okolicy ważne jest ustawiczne wzbogacanie i doskonalenie przez nauczycieli warsztatu pracy. W realizacji ścieżki regionalnej pomocne jest gromadzenie przedmiotów kultury materialnej i duchowej w celu tworzenia czasowych ekspozycji lub izb regionalnych w szkołach.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

2. Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadanie: Opracowanie i organizacja tras oraz ścieżek edukacyjnych z wykorzystaniem obiektów i zespołów zabytkowych.

Różnorodność i bogactwo krajobrazu kulturowego gminy Widuchowa pozwala wykorzystać go dla celów edukacyjnych. Dzięki temu mieszkańcy będą mogli lepiej poznać własny region, co w konsekwencji prowadzi do budowania silniejszych więzi emocjonalnych. jest wiele tematów, których realizacja mogłaby bazować na istniejących

zasobach. Z zaproponowanych w "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego" tematów wybrano następujące:

- Dzieje wsi: od średniowiecza po czasy współczesne (Marwice, Dębogóra, Krzywina, Rynica).
- Rozwój gospodarki folwarcznej od XV/XVI wieku do XIX/XX wieku (Dębogóra, Bolkowice, Lubicz, Żarczyn, Żelechowo).
- Rewolucja przemysłowa i przekształcenia środowiska w XIX i XX wieku (Międzyodrze, linia kolejowa, nadbrzeża, Lubicz, Żelechowo).
- Architektura kościelna, mieszkalna, gospodarcza w czasach nowożytnych (Widuchowa, Bolkowice, Żelechowo).

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

3. Kierunek działań: *Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym*

Zadanie: Wspieranie działań skutkujących powstaniem opracowań historyczno-konserwatorskich.

Z wyjątkiem książki powstałej z okazji 650-lecia otrzymania praw miejskich zarówno sama Widuchowa, jak też gmina nie znajduje się w kręgu zainteresowań badawczych archeologów, historyków i etnografów. Należy zatem podjąć starania by w kręgach naukowych problematyka obszaru położonego na styku różnorodnych oddziaływań znalazła większe zrozumienie. Dotyczy to zarówno badań archeologicznych, jak i studiów historyczno-urbanistycznych, studiów krajobrazowych, badań historyczno-architektonicznych, katalogów zabytków sakralnych czy budownictwa drewnianego.

Priorytet III: Dziedzictwo żywe – promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

3. Kierunek działań: *Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym*

Zadanie: Prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków oraz utworzenie komputerowej bazy danych.

Gminna ewidencja zabytków winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m. in. na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (np. zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, likwidacja detalu architektonicznego, otynkowanie ceglanych elewacji). Uzupełnienia wymagają także zmiany stanu prawnego (np. wpis do rejestru zabytków czy ustanowienie parku kulturowego) oraz własnościowego. W tej sytuacji konieczne jest zastosowanie komputerowej bazy danych. Ponadto należy wypracować zasady wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków pomiędzy Urzędem Gminy w Widuchowej a Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Szczecinie.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zakłada się, że zadania określone w *"Gminnym Programie"* będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz Gminy Widuchowa z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi;

2. Działania własne władz samorządowych:

a) prawne - np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;

b) finansowe - należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;

c) programowe - realizacja projektów i programów regionalnych;

d) inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

„**Gminny Program**”, po zaopiniowaniu przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w Widuchowej, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań „**Gminnego Programu**” co dwa lata Wójt Gminy zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie Gminy. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności.

Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały „**Gminny Program Opieki nad Zabytkami**” jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Opracowanie i uchwalenie „**Gminnego Programu**” nie powinno być traktowane jedynie jako realizacja przez Gminę ustawowego zadania. Program służyć ma bowiem rozwojowi Gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Inne ważne cele „**Gminnego Programu**” wskazane przez ustawodawcę, jak określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe czy tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, sprawiają, że program ten może pełnić ważną rolę społeczną, a jego konsekwentna realizacja stać się istotnym czynnikiem rozwoju gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji „**Gminnego Programu**” przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, rozwój społeczno-gospodarczy.

Program jest opracowywany na okres czterech lat. Kolejne sporządzone programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

"Gminny Program" jest zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz samorządowych, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. W sumie możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację zadań wskazanych do realizacji w **„Gminnym Programie”** są duże, ponieważ obejmują zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (np. prywatne, rządowe):

- środki własne budżetowe Gminy Widuchowa na realizację zadań własnych;
- dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd gminy;
- środki znajdujące się w gestii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – **załącznik nr 4**;
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- dochody własne instytucji kultury;
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych – **załącznik nr 5**;
- zaciągane przez samorząd gminny kredyty bankowe na realizację określonych celów i inwestycji;
- zyski z działalności statutowej i gospodarczej;
- odsetki z kont i rachunków bankowych;
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- składki i zbiórki publiczne;
- środki finansowe osób fizycznych;
- fundusze krajowe i zagraniczne Unii Europejskiej;
- inne środki przewidziane prawem.

Obowiązek dbania o stan zabytków wzmiankowana ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych. Znaczącym wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są także inne źródła dofinansowania, wśród których istotną rolę pełnią środki z budżetu państwa. Są to zarówno środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jak i środki Wojewody Zachodniopomorskiego (będące w dyspozycji Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków). W gestii Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego znajdują się także środki specjalne, pochodzące z dochodów płynących z gier losowych, przeznaczone m. in. na promowanie i wspieranie działań na rzecz ochrony polskiego dziedzictwa narodowego.

Odnosnie obiektów sakralnych w finansowaniu prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi, oprócz środków własnych parafii i w/w środków budżetu państwa, istnieje dodatkowa możliwość

wsparcia przez Fundusz Kościelny - funkcjonujący w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Jednym z celów Funduszu jest dofinansowywanie remontów i konserwacji zabytkowych obiektów sakralnych, w tym podstawowe prace zabezpieczające obiekt, a w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej. Fundusz natomiast nie finansuje konserwacji ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych.

W przypadku wyjątkowych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i gospodarki wodnej. Dotyczy to dofinansowania renowacji zabytkowych parków i ogrodów wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Ponadto istnieją także możliwości zdobywania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Fundamentalnym działaniem Rady Gminy w Widuchowej jest coroczne przyznawanie w uchwale budżetowej wysokości środków finansowych przeznaczonych na dotacje dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków - **załącznik nr 6**.

W 2008 roku w/w dotacje przeznaczono na prace remontowo-konserwatorskie willi przy ul. Grunwaldzkiej 4 i kościół w Lubiczu.

W corocznie uchwalanych budżetach Gminy Widuchowa uwzględniane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego - Dział 921, z którego w głównej mierze wydatki idą na świetlice wiejskie (drobne remonty i uzupełnienie wyposażenia), bibliotekę oraz imprezy kulturalne.

Zestawienie wydatków z budżetu gminy na ochronę zabytków

Rok	Średnie roczne wydatki Gminy	Rozdział 92120 Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami
2004	7 771 317,00	0
2005	9 729 767,00	0
2006	11 074 043,00	0
2007	11 784 521,00	9 000,00
2008	19 068 609,00	24 000,00

Rada Gminy Widuchowa zabezpieczyła środki finansowe w budżecie na lata 2009-2010 na realizację projektu pod nazwą "Przebudowa istniejącej ulicy Bulwary Rybackie w Widuchowej w ciąg pieszo-jezdny - etap II wykonawstwo" (Uchwała Nr XVIII/185/2008 z dnia 21 listopada 2008 roku).

W planach budżetowych znajduje się przygotowanie dokumentacji na inwestycje uwzględnione w "Lokalnym Programie Rewitalizacji":

- rewitalizacja willi przy ul. Grunwaldzkiej 8 w Widuchowej - siedziba Urzędu Gminy (koszt 70 000,00)
- rewitalizacja zabytkowych budynków komunalnych przy ul. Grunwaldzkiej (koszt 50 000,00).

12. CZĘŚĆ GRAFICZNA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunek działań	Zadania
Odnowa starego miasta w Widuchowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rewaloryzacja i rewitalizacja ul. Grunwaldzkiej. 2. Remont willi przy ul. Grunwaldzkiej nr 8 - siedziba Urzędu Gminy 3. Rewitalizacja zespołu kamienic ryglowych nr 23, 25 i 27 przy ul. Grunwaldzkiej. 4. Rewitalizacja dzielnicy stodołnej. 5. Rekompozycja i rewaloryzacja placu rynkowego. 6. Rewitalizacja ul. Bulwary Rybackie. 7. Rewaloryzacja cmentarza komunalnego. 8. Rewaloryzacja cmentarza żydowskiego.
Odnowa zasobów w obszarach wiejskich gminy Widuchowa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Remont i rewaloryzacja zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego w Dębogórze. 2. Zachowanie i ochrona budownictwa drewnianego. 3. Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych organizowanych w obiektach zabytkowych.
Zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Utrzymanie w dobrym stanie zabytków stanowiących własność Gminy (wpisanych do rejestru zabytków i w ewidencji zabytków). 2. Budowa i promocja produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe. 3. Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości o zabytki.
Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ol style="list-style-type: none"> 1. Określenie zadań i kompetencji dotyczących opieki nad zabytkami w obrębie administracji gminy - powołanie Gminnego Konserwatora Zabytków. 2. Utworzenie w strukturze Urzędu Gminy komórki doradczej ds. pozyskiwania środków finansowych na opiekę nad zabytkami. 3. Tworzenie miejsc pracy związanych z zagospodarowaniem i popularyzacją dziedzictwa, szkolenie fachowców - rzemieślników reprezentujących „ginące” zawody.

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunek działań	Zadania
Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Działania prawne - sporządzenie i uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu staromiejskiego Widuchowej. 2. Działania prawne - sporządzenie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów wiejskich. 3. Wspieranie właścicieli obiektów będących w projektach "Lokalnego Programu Rewitalizacji" (m. in. wzgórze zamkowe w Widuchowej, zabudowa ul. Robotniczej w Widuchowej, zespół dworsko-parkowo-folwarczny w Bolkowicach, kościoły). 4. Dofinansowanie prac remontowych przy obiektach nie będących własnością Gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach.
Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Utworzenie muzeum lub ośrodka kultury z tzw. „izbą muzealną”. 2. Organizacja systematycznych szkoleń urzędników gminy w zakresie opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego. 3. Wpisanie do rejestru zabytków obiektów nieruchomych.
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przeciwdziałanie tendencjom do rozpraszania zabudowy wsi oraz powstawania ciągów zabudowy wzdłuż dróg i łączenia się miejscowości. 2. Opracowanie studium widokowo-krajobrazowego obszaru gminy. 3. Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego.

Priorytet III Dziedzictwo żywe - promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań	Zadania
Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opracowanie pieszych szlaków turystycznych i stworzenie nowych rowerowych szlaków turystycznych. 2. Wprowadzenie tablic informacyjnych przy obiektach zabytkowych. 3. Przygotowanie odpowiedniej infrastruktury dla rozwoju turystyki. 4. Opracowanie i wydanie folderów turystycznych. 5. Organizacja cyklicznych imprez promocyjno-kulturalnych, w których motywem przewodnim będą tradycje regionu.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ol style="list-style-type: none"> 1. Edukacja regionalna - tworzenie programów nauczania regionalnego i podręczników uwzględniających dziedzictwo kulturowe dla wszystkich poziomów nauczania, wspieranie projektów edukacyjnych poświęconych upowszechnianiu historii i dziedzictwa kulturowego. 2. Organizacja kształcenia nauczycieli i organizatorów życia kulturalnego w zakresie opieki nad zabytkami, w tym organizowanie kursów zawodowych dla nauczycieli rzemiosł. 3. Opracowanie i organizacja tras oraz ścieżek edukacyjnych z wykorzystaniem obiektów i zespołów zabytkowych.
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie działań skutkujących powstaniem opracowań historyczno-konserwatorskich. 2. Prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków oraz utworzenie komputerowej bazy danych.

Wykaz gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Rejestr zabytków	Materiał ścian	Datowanie	Działka nr ewid./ Własność
1.	Bolkowice Wilhelmsfelde	założenie dworsko-parkowo-folwarczne	wsch. część wsi	nr A-1270 z 30.11.1994 r.	nie dotyczy	2 poł. XIX w.	1/57, 1/106, 1/107, 1/115, 1/52 prywatna
2.	jw.	cmentarz poewangelicki z kwaterą rodową	na wsch od dworu, na skraju parku	nr A-1270 z 30.11.1994 r.	kamienne ogrodzenie	poł. XIX w.	1/57 prywatna
3.	jw.	dwór	na płd. od folwarku	nr A-1270 z 30.11.1994 r.	ceglane	kon. XIX w.	1/57 prywatna
4.	jw.	park	płd.-wsch. część założenia	nr A-1270 z 30.11.1994 r.	nie dotyczy	XVIII/XIX w.	1/57 prywatna
5.	jw.	lodownia, ob. garaż	na płn. od folwarku		kamienne	4 ćw. XIX w.	1/106 prywatna
6.	jw.	spichlerz w zespole folwarcznym	w płn.-wsch. części folwarku		ceglane	kon. XIX w.	1/115 prywatna
7.	jw.	stodoła w zespole folwarcznym	we wsch. części folwarku		ceglane	kon. XIX w.	1/107 prywatna
8.	jw.	chlewnia w zespole folwarcznym	jw.		ceglane	kon. XIX w.	1/52 prywatna
9.	jw.	transformator	płn. część wsi, na zakręcie	typowany do wpisu do rej.	ceglane/ ryglowe	pocz. XX w.	1/80 prywatna
10.	jw.	droga brukowana			bruk	XIX w.	1/41 komunalna
11.	Czarnówko Klein Zarnow	kościół filialny p.w. św. Józefa	w centrum wsi, posesja nr 11	nr A-504 z 22.12.2965 r.	kamienne	XVI w., 1702 r.	14/2 wyznaniowa
12.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny	nr A-1235 z 23.11.1993 r.	nie dotyczy	2 poł. XVI w.	14/2 wyznaniowa
13.	jw.	cmentarz poewangelicki	we wsch. części wsi, nieczynny		nie dotyczy	poł. XIX w.	16/35 komunalna
14.	jw.	stodoła w zespole folwarcznym	w centrum wsi, obok kościoła		kamienne/ drewniane/ ryglowe	4 ćw. XIX w.	4/3 prywatna
15.	jw.	budynek gospodarczo-magazynowy w folwarku	obok kościoła, przylega do stodoły		kamienne/ ceglane	4 ćw. XIX w.	4/3 prywatna
16.	jw.	droga brukowana	Czarnówko-Pacholeta		kostka granitowa	XIX w.	8/1 komunalna

17.	Czarnówko	aleja jesionowo-klonowa	droga Czarnówko-Pacholeta		nie dotyczy	XIX w.	8/1 komunalna
18.	jw.	budynek inwentarski, ob. ruina	w sąsiedztwie posesji nr 1		ceglane	pocz. XX w.	4/27 prywatna
19.	jw.	dom	Czarnówko nr 2/1-2		ceglane	1910 r.	4/24 i 4/25 prywatna
20.	jw.	budynek gospodarczy	Czarnówko nr 3		kamienne/ ceglane	kon. XIX w.	16/27 prywatna
21.	jw.	dom, tzw. czworak	Czarnówko nr 4		ceglane	pocz. XX w.	4/23 prywatna/ komunalna
22.	jw.	budynek gospodarczy	Czarnówko nr 5/1-2		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	16/22 prywatna
23.	jw.	dom	Czarnówko nr 6/1		ceglane	pocz. XX w.	4/14 prywatna
24.	jw.	dom, tzw. czworak	Czarnówko nr 7, 7a, 7b, 7c		ceglane	1911 r.	16/9, 16/10, 16/11, 16/12; prywatna
25.	jw.	dom	Czarnówko nr 8		ceglane	pocz. XX w.	4/10 prywatna
26.	jw.	dom	Czarnówko nr 10		ceglane	1909 r.	4/7 prywatna
27.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Czarnówko nr 11a		ceglane	4 ćw. XIX w.	14/9 prywatna
28.	Dębogóra <i>Brusenfelde</i>	układ ruralistyczny	owalnica		nie dotyczy	XIV w.	nie dotyczy
29.	jw.	kościół filialny p.w. Nawiedzenia NMP	w centrum wsi	nr A-329 z 12.09.1958 r.	kamienne	XV w., XVII w.	197 wyznaniowa
30.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny	nr A-1234 z 21.11.1993 r.	nie dotyczy	2 poł. XVI w., XVII w.	197 wyznaniowa
31.	jw.	ogrodzenie kościelne	teren przykościelny	nr A-1234 z 21.11.1993 r.	kamienne/ ceglane	2 poł. XVI w., XVII w.	197 wyznaniowa
32.	jw.	cmentarz poewangelicki, ob. komunalny	w pld.-zach. części wsi, czynny		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	217 komunalna
33.	jw.	cmentarz poewangelicki	w pln-zach. części wsi, nieczynny		nie dotyczy	1 poł. XIX w.	193 komunalna
34.	jw.	założenie dworsko-parkowo-folwarczne	w pld. części wsi		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	21/2, 21/9, 21/4 komunalna
35.	jw.	dwór, ob. ruina	w zach. części założenia	nr A-1277 z 06.02.1995 r.	ceglane	2 poł. XIX w., pocz. XX w.	21/2 komunalna

36.	Dębogóra	park	w pld. części założenia	nr A-1277 z 06.02.1995 r.	nie dotyczy	2 poł. XIX w.	21/9 komunalna
37.	jw.	obora w zespole folwarcznym	w pld. części folwarku		ceglane	kon. XIX w.	21/4 komunalna
38.	jw.	stodoła w zespole folwarcznym	w pld. części folwarku		ceglane	kon. XIX w.	21/4 komunalna
39.	jw.	transformator	w pld. części wsi		ceglane	I. 20-30 XX w.	
40.	jw.	dom	Dębogóra nr 4		ceglane	pocz. XX w.	25/7 prywatna
41.	jw.	dom	Dębogóra nr 6		ceglane/ drewniane/ ryglowe	kon. XIX w.	150 prywatna
42.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Dębogóra nr 7		ceglane	pocz. XX w.	151 prywatna
43.	jw.	dom	Dębogóra nr 13		ceglane/ kamienne	3 ćw. XIX w.	154/2 prywatna
44.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ kamienne	3 ćw. XIX w.	154/2 prywatna
45.	jw.	dom	Dębogóra nr 18		ceglane	pocz. XX w.	156/1 prywatna
46.	jw.	dom	Dębogóra nr 20		ceglane	1 ćw. XX w.	158/6 prywatna/ komunalna
47.	jw.	stodoła	Dębogóra nr 25		ryglowe	4 ćw. XIX w.	215 prywatna
48.	jw.	budynek gospodarczy	Dębogóra nr 26		ceglane	kon. XIX w.	216 prywatna
49.	jw.	dom	Dębogóra nr 28		ceglane	1 ćw. XX w.	194/3 prywatna
50.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	194/3 prywatna
51.	jw.	budynek gospodarczy	Dębogóra nr 29		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	192/3 prywatna
52.	jw.	budynek gospodarczy	Dębogóra nr 34		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	164/1 prywatna
53.	jw.	dom	Dębogóra nr 35		ceglane	kon. XIX w.	166 prywatna
54.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ kamienne	pocz. XX w.	166 prywatna

55.	Dębogóra	dom	Dębogóra nr 36		ceglane	kon. XIX w.	185/1 prywatna
56.	jw.	budynek gospodarczy	Dębogóra nr 39		ceglane	kon. XIX w.	233 prywatna
57.	jw.	dom	Dębogóra nr 40a		ceglane	pocz. XX w.	170/2 prywatna
58.	jw.	budynek gospodarczo- magazynowy	Dębogóra nr 45		kamienne/ ceglane	ok. 1893 r.	175/1 prywatna
59.	jw.	lodownia	jw.		kamienne/ ceglane	kon. XIX w.	175/1 prywatna
60.	Kielbice Kolbitz	założenie dworsko-parkowo- folwarczne	na zach. od wsi Żelechowo	typowane do wpisu do rej.	nie dotyczy	2 poł. XIX w., 4 ćw. XIX w., pocz. XX w.	766/14, 766/18, 766/15; prywatna
61.	jw.	dwór	Kielbice nr 1-2	typowany do wpisu do rej.	ceglane	pocz. XX w.	766/14 prywatna
62.	jw.	park	jw.	typowany do wpisu do rej.	nie dotyczy	2 poł. XIX w.	766/14, 766/15, 76/18; prywatna
63.	jw.	budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	jw.		ceglane	1876 r.	766/14 prywatna
64.	jw.	spichlerz w zespole folwarcznym	jw.		ceglane/ ryglowe	4 ćw. XIX w.	766/14 prywatna
65.	jw.	gorzelnia w zespole folwarcznym	Kielbice nr 1-2		ceglane/ kamienne	4 ćw. XIX w.	766/14 prywatna
66.	jw.	obora w zespole folwarcznym	jw.		ceglane	4 ćw. XIX w.	766/14 prywatna
67.	jw.	dom	Kielbice nr 10		ceglane	ok. 1935 r.	293/7 prywatna
68.	jw.	dom	Kielbice nr 11		ceglane	ok. 1935 r.	390/3 prywatna
69.	jw.	dom	Kielbice nr 12		ceglane	ok. 1935 r.	294/1 prywatna
70.	jw.	stodoła	Kielbice nr 13		ceglane/ drewniane	ok. 1935 r.	391/1 prywatna
71.	Kłodowo Kładow	układ ruralistyczny	Kłodowo		nie dotyczy	XIV w.	nie dotyczy
72.	jw.	kościół filialny pw Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	w centrum wsi	nr 419 z 05.12.1963 r.	kamienne/ ceglane	XIV w., XIX w.	132 wyznaniowa

73.	Kłodowo	cmentarz przykościelny	teren przykościelny		nie dotyczy	XIV w.	132 wyznaniowa
74.	jw.	ogrodzenie kościelne	teren przykościelny		kamienne/ ceglane	XIV/XV w. XIX w.	132 wyznaniowa
75.	jw.	transformator	na płn. od zabudowań wsi		ceglane	pocz. XX w.	60 państwowa
76.	jw.	remiza, ob. świetlica wiejska	w centrum wsi		kamienne/ ceglane	kon. XIX w.	145 komunalna
77.	jw.	dom	Kłodowo nr 2		ceglane	pocz. XX w.	54/2 prywatna
78.	jw.	dom	Kłodowo nr 5	typowany do wpisu	ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	61/1 prywatna
79.	jw.	dom	Kłodowo nr 6		ceglane	XIX/XX w.	64 prywatna
80.	jw.	szkoła, ob. dom	Kłodowo nr 7		ceglane	pocz. XX w.	67/2 prywatna
81.	jw.	dom	Kłodowo nr 11		ceglane	pocz. XX w.	79 prywatna
82.	jw.	dom	Kłodowo nr 18		ceglane	3 ćw. XIX w.	146 prywatna
83.	jw.	dom	Kłodowo nr 20, obok kościół		ryglowe	poł. XIX w.	133 prywatna
84.	jw.	dom	Kłodowo nr 22		ceglane	4 ćw. XIX w.	142/3 prywatna
85.	jw.	dom	Kłodowo nr 26-26a		ceglane	4 ćw. XIX w.	122 prywatna
86.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	4 ćw. XIX w.	122 prywatna
87.	Krzywin Kehrberg	układ ruralistyczny	Krzywin		nie dotyczy	XIII w.	nie dotyczy
88.	jw.	kościół parafialny pw Niepokalanego Serca NMP	centrum wsi	nr 420 z 05.12.1963 r.	ceglane/ kamienne/ drewniane	1492 r., XV-XVI w.	477 wyznaniowa
89.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny		nie dotyczy	XV w.	477 wyznaniowa
90.	jw.	cmentarz leśników	na wsch. od drogi Chojna-Widuchowa		nie dotyczy	1914 r.	38/2 państwowa
91.	jw.	cmentarz poewangelicki ob. komunalny	ul. Widuchowska		nie dotyczy	pocz. XX w.	959 i 960 komunalna

92.	Krzywin	cmentarz poewangelicki	na płn-zach. od rozebranego majątku Dorotheenwalde		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	11 państwowa
93.	jw.	transformator	ul. Polna		ceglane	pocz. XX w.	925 komunalna
94.	jw.	transformator	ul. Rynicka		ceglane	I. 20 XX w.	441 prywatna
95.	jw.	droga brukowana	ul. Widuchowska		kostka granitowa	XIX w.	komunalna
96.	jw.	aleja lipowa	ul. Królewiecka i droga do Kłodowa			XIX w.	komunalna
97.	jw.	wiadukt	ul. Rynicka		betonowe	I. 30 XX w.	państwowa
98.	jw.	przepompownia	ul. Polna		ceglane	I. 20 XX w.	176/3 państwowa
99.	jw.	stacja kolejowa	ul. Drzewiarzy		ceglane	ok. 1877 r.	459 państwowa
100.	jw.	dom dróżnika	róg ulic: Królewiecka i Drzewiarzy		ceglane	kon. XIX w.	148/4 państwowa
101.	jw.	tartak	ul. Drzewiarzy obok posesji nr 8		ceglane	kon. XIX w.	833/2 prywatna
102.	jw.	dom	ul. Drzewiarzy nr 1		ceglane/ drewniane	1 ćw. XX w.	36/2 prywatna
103.	jw.	dom	ul. Drzewiarzy nr 5		ceglane	kon. XIX w.	396 państwowa
104.	jw.	dom	ul. Drzewiarzy nr 6		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	148/3 prywatna/ państwowa
105.	jw.	dom	ul. Drzewiarzy nr 8		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	833/2 prywatna
106.	jw.	dom	ul. Królewiecka 3		drewniane	pocz. XX w.	229/3 komunalna
107.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Królewiecka 6		ceglane	kon. XIX w.	842/1 prywatna
108.	jw.	dom	ul. Królewiecka 7		ceglane	kon. XIX w.	843/4 prywatna
109.	jw.	budynek inwentarski	jw.		ceglane	kon. XIX w.	843/4 prywatna
110.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Królewiecka 10		ceglane	kon. XIX w.	861/8 prywatna

111.	Krzywin	dom	ul. Królewiecka 11		ceglane	I. 20-30 XX w.	863/6 prywatna
112.	jw.	dom	ul. Królewiecka 16		ceglane	kon. XIX w.	868/3 prywatna
113.	jw.	stodoła	ul. Królewiecka 17		drewniane/ ryglowe	ok. 1870 r.	981/5 prywatna
114.	jw.	budynek inwentarski z częścią magazynową	ul. Królewiecka 18		ceglane	kon. XIX w.	263/5 prywatna
115.	jw.	dom	ul. Królewiecka 19		ceglane	kon. XIX w.	264/3 prywatna
116.	jw.	dom	ul. Królewiecka 20		ceglane	pocz. XX w.	265/6 prywatna
117.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Królewiecka 23		ceglane	I. 20-30 XX w.	493/1 prywatna
118.	jw.	plebania	ul. Królewiecka 37		ceglane/ kamienne	1911 r.	448/1 wyznaniowa
119.	jw.	stodoła	ul. Królewiecka 38		ryglowe	3 ćw. XIX w.	443/1 prywatna
120.	jw.	dom, ob. przedszkole	ul. Królewiecka 44		drewniane	pocz. XX w.	407 komunalna
121.	jw.	dom	ul. Królewiecka 49		ceglane	1 ćw. XX w.	399/1 państwowa
122.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	399/1 państwowa
123.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Królewiecka 50		ceglane	1935 r.	387/1 prywatna
124.	jw.	dom	ul. Nowa nr 2		ceglane	XIX/XX w.	480 prywatna
125.	jw.	budynek inwentarski	jw.		ceglane	XIX/XX w.	480 prywatna
126.	jw.	dom	ul. Polna nr 4		drewniane	I. 20-30 XX w.	113 prywatna
127.	jw.	dom tzw. czworak	ul. Polna nr 5		ceglane/ drewniane	I. 20-30 XX w.	954 prywatna
128.	jw.	dom	ul. Polna nr 6		ceglane/ drewniane	I. 20-30 XX w.	724 prywatna
129.	jw.	dom	ul. Polna nr 7		ceglane	I. 20-30 XX w.	936 prywatna

130.	Krzywin	dom	ul. Polna nr 8		ceglane	I. 20-30 XX w.	958 prywatna
131.	jw.	dom	ul. Polna nr 9		ceglane/ drewniane	I. 20-30 XX w.	107 prywatna
132.	jw.	dom	ul. Polna nr 10		drewniane	I. 20-30 XX w.	106 prywatna
133.	jw.	dom	ul. Polna nr 12		ceglane/ drewniane	I. 20-30 XX w.	112 prywatna
134.	jw.	dom	ul. Polna nr 18		ceglane	1 ćw. XX w.	156 prywatna
135.	jw.	dom	ul. Polna nr 22		ceglane	I. 20 XX w.	701/1 prywatna
136.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	1929 r.	701/1 prywatna
137.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Rynicka nr 1		ceglane	pocz. XX w.	414 prywatna
138.	jw.	dom	ul. Rynicka nr 6		ceglane	1 ćw. XX w.	502 prywatna
139.	Krzywinek Kerhrberger Ober Försterei	dom	Krzywinek nr 1		ceglane/ kamienne	pocz. XX w.	państwowa
140.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	państwowa
141.	jw.	ogród	jw.		nie dotyczy	pocz. XX w.	państwowa
142.	Lubicz Lindow	układ ruralistyczny			nie dotyczy	XII w.	nie dotyczy
143.	jw.	kościół parafialny pw św. Judy Tadeusza Ap.	Lubicz nr 40a, w pld. części wsi	nr 130 z 29.08.1956 r.	kamienne/ ceglane	kon. XIII w., 1976 r.	162 wyznaniowa
144.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny		nie dotyczy	kon. XIII w.	162 wyznaniowa
145.	jw.	cmentarz poewangelicki	w zach. części wsi, obok komunalnego		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	237 komunalna
146.	jw.	cmentarz rodowy	w parku, nad jeziorem		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	460/56 prywatna
147.	jw.	zespół dworsko-parkowo- folwarczny		typowany do wpisu do rej.	nie dotyczy	kon. XIX w.	462/2, 460/14, 460/54, 460/56; prywatna
148.	jw.	dwór (brak dostępu)	Lubicz nr 30, we wsch. części wsi i zespołu	typowany do wpisu do rej.	ceglane	kon. XIX w. (?)	462/2 prywatna

149.	Lubicz	park	w pń-wsch części wsi, nad jeziorem	typowany do wpisu do rej.	nie dotyczy	2 poł. XIX w.	450/54, 460/56 prywatna/ komunalna
150.	jw.	spichlerz w zespole folwarcznym	zespół folwarczy na pńd-zach od dworu	typowany do wpisu do rej.	kamienne/ ceglane	XIX/XX w.	462/2 prywatna
151.	jw.	magazyn w zespole folwarcznym	jw.	typowany do wpisu do rej.	ceglane	kon. XIX w.	462/2 prywatna
152.	jw.	obora w zespole folwarcznym	jw.	typowana do wpisu do rej.	kamienne/ ceglane	kon. XIX w.	462/2 prywatna
153.	jw.	stodoła w zespole folwarcznym	jw.	typowana do wpisu do rej.	ryglowe	kon. XIX w.	462/2 prywatna
154.	jw.	stodoła w zespole folwarcznym	jw.	typowana do wpisu do rej.	ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	462/2 prywatna
155.	jw.	fragment ogrodzenia zespołu folwarcznego	jw.	typowana do wpisu do rej.	kamienno-ceglane	kon. XX w.	462/2 prywatne
156.	jw.	droga brukowana	w centrum wsi		kostka granitowa	XIX w.	155 komunalna
157.	jw.	aleja lipowa	droga dojazdowa z szosy do folwarku	typowana do wpisu do rej.	brukowana	2 poł. XIX w.	462/1 prywatna
158.	jw.	sala wiejska	obok posesji nr 22		ceglane	pocz. XX w.	196 prywatna
159.	jw.	dom	Lubicz nr 2		ceglane	kon. XIX w.	243/8 prywatna
160.	jw.	dom	Lubicz nr 4		ceglane	1907 r.	191/2 prywatna
161.	jw.	dom	Lubicz nr 6		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	193 prywatna
162.	jw.	dom	Lubicz nr 8		ceglane	1914 r.	208 prywatna
163.	jw.	dom	Lubicz nr 11		ceglane	ok. 1920 r.	207/1 prywatna
164.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	207/1 prywatna
165.	jw.	dom	Lubicz nr 12		ceglane	kon. XIX w.	187/4 prywatna
166.	jw.	karczma, ob. dom	Lubicz nr 13		ceglane	pocz. XX w.	203/3 prywatna
167.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	203/3 prywatna

168.	Lubicz	dom	Lubicz nr 14		ceglane	1 ćw. XX w.	186 prywatna
169.	jw.	dom	Lubicz nr 18		ceglane	XX/XIX w.	183/2 prywatna
170.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	XIX/XIX w.	183/2 prywatna
171.	jw.	dom	Lubicz nr 19		ceglane	kon. XIX w.	182 prywatna
172.	jw.	dom	Lubicz nr 21		ceglane	kon. XIX w.	171 prywatna
173.	jw.	dom	Lubicz nr 22		ceglane	XIX/XX w.	197/6 prywatna
174.	jw.	dwojak w kolonii robotników folwarcznych	Lubicz nr 27		ceglane	pocz. XX w.	460/25 prywatna
175.	jw.	leśniczówka, ob. dom	Lubicz nr 31, przy ptn.-wsch. granicy parku		ceglane/ ryglowe	1 ćw. XX w.	243/12 prywatna
176.	jw.	dom	Lubicz nr 34		ceglane	kon. XIX w.	152 prywatna
177.	jw.	dom	Lubicz nr 36		ceglane	kon. XIX w.	150 prywatna
178.	jw.	dom	Lubicz nr 48		ceglane	XIX/XX w.	168/3 prywatna
179.	Lubiczyn Dom. Fiddichow (Obervorwerk)	zespół dworsko-parkowo-folwarczny	Lubiczyn nr 1		nie dotyczy	4 ćw. XIX w., pocz. XX w.	30 prywatna
180.	jw.	park	w pld. części zespołu	typowany do wpisu do rej.	nie dotyczy	4 ćw. XIX w.	30 prywatna
181.	jw.	budynek gospodarczy	w pld. pierzei podwórza folwarcznego		ceglane	pocz. XX w.	30 prywatna
182.	jw.	chlewnia	we wsch. pierzei podwórza folwarcznego		ceglane	pocz. XX w.	30 prywatna
183.	jw.	obora	w ptn. pierzei podwórza folwarcznego		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	30 prywatna
184.	Marwice Marwitz	układ ruralistyczny	ulicówka		nie dotyczy	XIII w.	nie dotyczy

185.	Marwice	zbór protestancki, ob. kościół filialny pw Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	w pld.-wsch. części wsi	nr A-506 z 22.12.1965 r.	ryglowe	XVIII w., 1827 r.	200 wyznaniowa
186.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny	nr A-1236 z 24.11.1993 r.	nie dotyczy	do poł. XIX w.	200 wyznaniowa
187.	jw.	ogrodzenie kościelne	teren przykościelny	nr A-1236 z 24.11.1993 r.	kamienne/ ceglane	XVIII w.	200 wyznaniowa
188.	jw.	cmentarz poewangelicki ob. komunalny	w pld.-wsch. części wsi		kamienne (ogrodzenie)	poł. XIX w.	238 komunalna
189.	jw.	aleja lipowa	droga od trasy na Szczecin		nie dotyczy	XIX w.	212 komunalna
190.	jw.	aleja lipowo-jesionowa	droga polna w kierunku Krzypnicy		nie dotyczy	XIX w.	52 komunalna
191.	jw.	budynek gospodarczy, ob. świetlica wiejska	Marwice nr 30, obok placu zabaw		ceglane	pocz. XX w.	120/5 komunalna
192.	jw.	dom	Marwice nr 1		ceglane	kon. XIX w.	199/2 prywatna
193.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		kamienne/ ceglane	kon. XIX w.	199/2 prywatna
194.	jw.	dom	Marwice nr 2		ceglano- ryglowe	kon. XIX w.	239/3 prywatna
195.	jw.	dom	Marwice nr 5		ceglane	kon. XIX w.	197/3 prywatna
196.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Marwice nr 10		ceglane	kon. XIX w.	202/3 prywatna
197.	jw.	stodoła	jw.		ceglane	kon. XIX w.	202/2 państwowa
198.	jw.	dom	Marwice nr 12		ceglane	XIX/XX w.	201 prywatna
199.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	201 prywatna
200.	jw.	szkoła, ob. dom	Marwice nr 14		ceglane/ drewniane	I. 20 XX w.	205/3 komunalna
201.	jw.	stodoła	Marwice nr 16		kamienne/ ryglowe/ drewniane	kon. XIX w.	127 prywatna
202.	jw.	dom	Marwice nr 19		ceglane	pocz. XX w.	194 prywatna

203.	Marwice	budynek gospodarczy	Marwice nr 19		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	194 prywatna
204.	jw.	budynek gospodarczy	Marwice nr 20		ceglane	XIX/XX w.	125 prywatna
205.	jw.	stodoła	jw.		ceglane/ kamienne	XIX/XX w.	125 prywatna
206.	jw.	dom	Marwice nr 25		ceglane	pocz. XX w.	68/4 prywatna
207.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	68/4 prywatna
208.	jw.	dom	Marwice nr 26	typowany do wpisu	ceglane/ kamienne	poł. XIX w.	122 prywatna
209.	jw.	dom	Marwice nr 26		ceglane	kon. XIX w.	122 prywatna
210.	jw.	dom	Marwice nr 27-29		ceglane	pocz. XX w.	70/1 i 70/2 prywatna
211.	jw.	dom	Marwice nr 28		ceglane	XIX/XX w.	121 prywatna
212.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	121 prywatna
213.	jw.	dom	Marwice nr 31		ceglane	pocz. XX w.	71 prywatna
214.	jw.	budynek gospodarczy	Marwice nr 34		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	72/1 prywatna
215.	jw.	budynek gospodarczy	Marwice nr 36		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	67/2 prywatna
216.	jw.	dom	Marwice nr 42		ceglane/ drewniane	XIX/XX w.	112 komunalna
217.	jw.	stodoła	jw.		ceglane/ ryglowe/ drewniane	kon. XIX w.	112 komunalna
218.	jw.	budynek mieszkalno- gospodarczy	Marwice nr 43		ceglane	kon. XIX w.	111/1 prywatna
219.	jw.	budynek mieszkalno- gospodarczy	Marwice nr 44		ceglane	kon. XIX w.	109 prywatna/ komunalna
220.	jw.	dom	Marwice nr 46		ceglane	pocz. XX w.	107/1 prywatna
221.	jw.	dom	Marwice nr 47		ceglane	XIX/XX w.	106 prywatna

222.	Marwice	dom	Marwice nr 49		ceglane	pocz. XX w.	103/1 prywatna
223.	jw.	dom	Marwice nr 53		ceglane	kon. XIX w.	97/2 prywatna
224.	jw.	dom	Marwice nr 54		ceglane	pocz. XX w.	95 prywatna
225.	jw.	dom	Marwice nr 56		ceglane/ drewniane	4 ćw. XIX w.	54/4 prywatna
226.	jw.	budynek mieszkalno- gospodarczy	Marwice nr 58		ceglane	kon. XIX w.	91/2 prywatna
227.	jw.	dom	Marwice nr 65		ceglane	1 ćw. XX w.	84 prywatna
228.	Międzyodrze	Jaz Widuchowa	Odra Zachodnia	typowany do wpisu do rej.	betonowe/ stalowe	1914 r.	państwowa
229.	jw.	przepust wałowy	704,500	typowany do wpisu do rej.	betonowe/ stalowe	1915 r.	państwowa
230.	jw.	przepust wałowy	706,240	typowany do wpisu do rej.	betonowe/ stalowe	1913 r.	państwowa
231.	jw.	śluza gospodarcza	Odra Wschodnia	typowana do wpisu do rej.	betonowe/ stalowe	1910 r.	państwowa
232.	jw.	śluza żeglugowa	Marwice, Odra Wschodnia	typowana do wpisu do rej.	betonowe/ ceglane/ stalowe	1912 r.	państwowa
233.	jw.	śluza żeglugowa z mostem	Gartz, Odra Zachodnia	typowana do wpisu do rej.	betonowe/ ceglane/ stalowe	1912 r.	państwowa
234.	jw.	budynek przepompowni	Gartz, Odra Zachodnia		ceglane	1926 r.	państwowa
235.	Ognica Nipperwiese	układ ruralistyczny	ulicówka		nie dotyczy		nie dotyczy
236.	jw.	kościół filialny pw św. Jadwigi Śląskiej	w centrum wsi		kamienne/ ceglane	XV/XVI w.	18/4 wyznaniowa
237.	jw.	cmentarz przykościelny ob. park	teren przykościelny		nie dotyczy	XVI w.	18/5 komunalna
238.	jw.	światlica młodzieżowych organizacji niemieckich, ob. kaplica	we wsch. części wsi, obok szkoły		drewniane	pocz. XX w.	405 komunalna

239.	Ognica	cmentarz poewangelicki nieczynny	pld.-wsch. część wsi, przy lokalnej drodze, obok posesji nr 95		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	228 komunalna
240.	jw.	cmentarz poewangelicki ob. komunalny	pln.-wsch. część wsi, przy drodze		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	66 komunalna
241.	jw.	nadbrzeże	w centrum wsi		betonowe	pocz. XX w.	532/3 państwowa
242.	jw.	transformator	obok kaplicy i szkoły		ceglane	1 ćw. XX w.	427 państwowa
243.	jw.	droga brukowana	w centrum wsi, okolice posesji m. in. nr 69		granitowa kostka	XIX w.	72 komunalna
244.	jw.	dom	Ognica nr 1		drewniane	pocz. XX w.	529/3 prywatna
245.	jw.	dom	Ognica nr 2		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	506/2 prywatna
246.	jw.	budynek gospodarczy	Ognica nr 2		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	506/2 prywatna
247.	jw.	dom	Ognica nr 3		ceglane	pocz. XX w.	502/1 prywatna
248.	jw.	dom	Ognica nr 5		ceglane	pocz. XX w.	500 prywatna
249.	jw.	dom	Ognica nr 7		ceglane	I. 20 XX w.	80/18 prywatna
250.	jw.	dom	Ognica nr 8		ceglane	pocz. XX w.	498 prywatna
251.	jw.	dom	Ognica nr 12		ceglane/ drewniane/ ryglowe	2 poł. XIX w.	490 prywatna
252.	jw.	dom	Ognica nr 15-16		ryglowe/ ceglane	kon. XIX w.	478 i 479 prywatna
253.	jw.	magazyn	jw.		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	478 i 479 prywatna
254.	jw.	stodoła	Ognica nr 17a		ceglane/ ryglowe/ drewniane	kon. XIX w.	476/1 prywatna
255.	jw.	dom	Ognica nr 18		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	487 prywatna
256.	jw.	dom	Ognica nr 21		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	473 prywatna

257.	Ognica	dom	Ognica nr 23		ceglane	pocz. XX w.	469 prywatna
258.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	469 prywatna
259.	jw.	dom	Ognica nr 23a		ceglane	XIX/XX w.	469 prywatna
260.	jw.	dom	Ognica nr 24		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	468 prywatna
261.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ ryglowe/ drewniane	kon. XIX w.	468 prywatna
262.	jw.	dom	Ognica nr 26		ceglane/ drewniane/ ryglowe	kon. XIX w.	434 prywatna
263.	jw.	stodoła	Ognica nr 27		ceglane	kon. XIX w.	460/1 prywatna
264.	jw.	dom	Ognica nr 38		ceglane	pocz. XX w.	420 prywatna
265.	jw.	budynek gospodarczy	Ognica nr 39		ceglane	kon. XIX w.	449 prywatna
266.	jw.	stodoła	Ognica nr 43		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	
267.	jw.	dom	Ognica nr 44		ceglane	XIX/XX w.	444/3 prywatna
268.	jw.	dom	Ognica nr 47		ceglane	pocz. XX w.	443 prywatna
269.	jw.	dom	Ognica nr 49		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	419/1 prywatna
270.	jw.	budynek gospodarczy	Ognica nr 55		ceglane	kon. XIX w.	23 prywatna
271.	jw.	dom	Ognica nr 62		ceglane/ ryglowe	poł. XIX w.	25 prywatna
272.	jw.	dom	Ognica nr 68		ceglane	XIX/XX w.	24/2 prywatna
273.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	XIX/XX w.	24/2 prywatna
274.	jw.	stodoła	Ognica nr 72		ryglowe/ drewniane	XIX/XX w.	407 prywatna

275.	Ognica	dom	Ognica nr 77		ceglane	kon. XIX w.	416 prywatna
276.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	416 prywatna
277.	jw.	stodoła	Ognica nr 78		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	
278.	jw.	dom	Ognica nr 84		ceglane	kon. XIX w.	467 prywatna
279.	jw.	spichlerz z częścią mieszkalną	Ognica nr 85, między Odrą i posesją nr 24	typowany do wpisu	ceglane/ ryglowe	XIX/XX w.	466 prywatna
280.	jw.	dom	Ognica nr 94		ceglane	kon. XIX w.	437/1 prywatna
281.	jw.	stodoła	Ognica nr 99		ceglane/ ryglowy	pocz. XX w.	503/3 prywatna
282.	Ognica-Radoszki	dom, ob. Dom Modlitwy Zjednoczonego Kościoła Ewangelickiego	Ognica nr 100		ceglane	I. 20 XX w.	246/1 wyznaniowa
283.	jw.	dom	Ognica nr 102		ceglane	1 ćw. XX w.	248/1 prywatna
284.	Pacholęta Pakulent	układ ruralistyczny	Pacholęta		nie dotyczy		
285.	jw.	kościół filialny pw św. Jana Chrzyciela	w centrum wsi	nr 142 z 31.07.1956 r.	kamienne/ ceglane	2 poł. XIII w., do XVIII w.	183 wyznaniowa
286.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny		nie dotyczy	XIII w.	183 wyznaniowa
287.	jw.	cmentarz poewangelicki ob. katolicki	w pld.-zach. części wsi, obok posesji nr 1		z aleją lipową	pocz. XX w.	129 wyznaniowa
288.	jw.	transformator	we wsch. części wsi		ceglane	pocz. XX w.	266 komunalna
289.	jw.	stacja kolejowa	na zach. od wsi		ceglane	pocz. XX w.	334/7 państwowa
290.	jw.	dom dróżnika w zespole stacji kolejowej	Pacholęta nr 45		ceglane	pocz. XX w.	334/2 państwowa
291.	jw.	budynek mieszkalny w zespole stacji kolejowej	Pacholęta nr 46		ceglane	pocz. XX w.	334/3 państwowa
292.	jw.	budynek gospodarczy w zespole stacji kolejowej	Pacholęta nr 46		ceglane	pocz. XX w.	334/3 państwowa
293.	jw.	wiadukt	na zach. od wsi		betonowe	1933 r.	334/7 państwowa

294.	Pacholęta	droga brukowana	od szosy Widuchowa-Gryfino do stacji kolejowej		granitowa kostka i bruk	XIX w.	305 powiatowa
295.	jw.	sala wiejska	obok posesji nr 12		ceglane	pocz. XX w.	178 komunalna
296.	jw.	remiza	we wsch. części wsi, obok placu zabaw dla dzieci		kamienne/ceglane	kon. XIX w.	185 komunalna
297.	jw.	dom	Pacholęta nr 1		ceglane	kon. XIX w.	127 prywatna
298.	jw.	budynek gospodarczy	Pacholęta nr 2		ryglowe/ceglane	XIX/XX w.	168 prywatna
299.	jw.	dom	Pacholęta nr 3		ceglane	XIX/XX w.	126/3 prywatna
300.	jw.	dom	Pacholęta nr 5		ryglowe/ceglane/drewniane	2 poł. XIX w.	125/2 prywatna
301.	jw.	dom z budynkiem gospodarczym	Pacholęta nr 6		ceglane	pocz. XX w.	172 prywatna
302.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Pacholęta nr 7		ceglane	pocz. XX w.	338 prywatna
303.	jw.	dom	Pacholęta nr 9		ceglane	kon. XIX w.	124/2 prywatna
304.	jw.	dom	Pacholęta nr 14		ceglane	pocz. XX w.	181 prywatna
305.	jw.	dom	Pacholęta nr 19		ceglane	I. 20-30 XX w.	45/4 prywatna
306.	jw.	dom	Pacholęta nr 20		ceglane	pocz. XX w.	212/3 prywatna
307.	jw.	dom	Pacholęta nr 21		ceglane	kon. XIX w.	211 prywatna
308.	jw.	plebania, ob. dom	Pacholęta nr 24		ceglane	pocz. XX w.	173/5 prywatna
309.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ryglowe/ceglane	1912 r.	173/5 prywatna
310.	jw.	dom	Pacholęta nr 25		ceglane	pocz. XX w.	208/3 prywatna
311.	jw.	dom	Pacholęta nr 29		ceglane	pocz. XX w.	349/2 prywatna

312.	Pacholęta	dom	Pacholęta nr 32		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	187/4 prywatna
313.	jw.	dom	Pacholęta nr 33		ceglane	pocz. XX w.	198 prywatna
314.	jw.	dom	Pacholęta nr 34		ceglane	kon. XIX w.	188 prywatna
315.	jw.	budynek gospodarczy	Pacholęta nr 36		ceglane/ kamienne	pocz. XX w.	190 prywatna
316.	jw.	dom	Pacholęta nr 38		ceglane	pocz. XX w.	191 prywatna
317.	jw.	stodoła	Pacholęta nr 42		ryglowe/ drewniane	kon. XIX w.	148/3 prywatna
318.	Polesiny Jägersfelde	cmentarz poewangelicki	w ptn.- zach. części wsi, obok posesji nr 14		nie dotyczy	poł. XIX w.	19 prywatna
319.	jw.	transformator	ptn.-wsch. obrzeże wsi, przy drodze z Żelechowa		ceglane	1 ćw. XX w.	32 komunalna
320.	jw.	szkoła, ob. dom	Polesiny nr 1		ceglane	pocz. XX w.	203 prywatna
321.	jw.	dom	Polesiny nr 2	typowany do wpisu do rej.	ceglane/ ryglowe	2 poł. XIX w.	204 państwowa
322.	jw.	dom	Polesiny nr 3-4		ceglane	pocz. XX w.	73 i 74 prywatna
323.	jw.	dom	Polesiny nr 5		ceglane	pocz. XX w.	75 prywatna
324.	jw.	dom	Polesiny nr 6-7		ceglane	1899 r.	79 i 78 prywatna
325.	jw.	dwór, ob. dom	Polesiny nr 8-8a	typowany do wpisu do rej.	ceglane	4 ćw. XIX w.	30/5 i 29/1 prywatna/ komunalna
326.	jw.	budynek mieszkalno- gospodarczy	Polesiny nr 9		ceglane	kon. XIX w.	28 prywatna
327.	jw.	dom	Polesiny nr 11		ceglane	XIX/XX w.	196 prywatna/ państwowa
328.	jw.	stodoła	jw.		ceglano- ryglowe	XIX/XX w.	196 prywatna/ państwowa
329.	jw.	dom	Polesiny nr 13		ceglane	pocz. XX w.	18/3 prywatna
330.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		kamienne/ ceglane	1912 r.	18/3 prywatna

331.	Polesiny	dom	Polesiny nr 15		ceglane/ ryglowe	XIX/XX w.	57 prywatna
332.	jw.	dom	Polesiny nr 16		ceglane	XIX/XX w.	59 i 60/1 prywatna
333.	jw.	dom	Polesiny nr 19	typowany do wpisu do rej.	ryglowe	2 poł. XIX w.	63/1 prywatna
334.	Rynica Roderbeck	układ ruralistyczny					
335.	jw.	zbór protestancki, ob. kościół filialny pw Narodzenia Najświętszej Marii Panny	posesja nr 23, w centrum wsi, na lekkim wzniesieniu	nr 508 z 22.12.1965 r.	ryglowe	XVIII w.	108 wyznaniowa
336.	jw.	cmentarz przykościelny	w centrum wsi, teren przykościelny		nie dotyczy	XVIII w.	108 wyznaniowa
337.	jw.	cmentarz poewangelicki nieczynny	w płn.-zach. części wsi, na skraju lasu		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	44 komunalna
338.	jw.	park	w zach. części wsi		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	107, 106/2, 106/3 komunalna
339.	jw.	stodoła	Rynica nr 2		drewniane	pocz. XX w.	72/1 prywatna
340.	jw.	dom	Rynica nr 8		ceglane	pocz. XX w.	119/1 państwowa
341.	jw.	dom	Rynica nr 13		ceglane	XIX/XX w.	63 prywatna/ komunalna
342.	jw.	budynek mieszkalno- gospodarczy	Rynica nr 15a		kamienne/ ceglane	XIX/XX w.	61/1 prywatna
343.	jw.	dom	Rynica nr 16		ceglane	XIX/XX w.	60/2 prywatna
344.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	60/2 prywatna
345.	jw.	dom	Rynica nr 17		ceglane	pocz. XX w.	59 prywatna
346.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	59 prywatna
347.	jw.	dom	Rynica nr 19		ceglane	XIX/XX w.	143/4 prywatna/ państwowa
348.	jw.	budynek gospodarczy	Rynica nr 19		ceglane	pocz. XX w.	143/4 prywatna/ państwowa
349.	jw.	dom	Rynica nr 22/ 1-3		ceglane	XIX/XX w.	115/1 prywatna/ komunalna

350.	Rynica	budynek gospodarczy	Rynica nr 22/ 1-3		ceglane	XIX/XX w.	115/1 prywatna/ komunalna
351.	jw.	budynek inwentarski z częścią magazynową	Rynica nr 30		ceglane	XIX/XX w.	124/3 prywatna
352.	jw.	stodoła	jw.		ryglowe/ drewniane	kon. XIX w.	124/3 prywatna
353.	jw.	dom	Rynica nr 31		ceglane	pocz. XX w.	128/1 prywatna
354.	jw.	dom	Rynica nr 39		ceglane	pocz. XX w.	140 prywatna
355.	jw.	budynek inwentarski z częścią magazynową	Rynica nr 40		ceglane	XIX/XX w.	140 prywatna
356.	jw.	szkoła, ob. dom	Rynica nr 41		ceglane	XIX/XX w.	109/2 komunalna
357.	jw.	stodoła	jw.		ceglane	XIX/XX w.	109/2 komunalna
358.	jw.	sala wiejska	Rynica nr 42		ceglane	XIX/XX w.	116 komunalna
359.	Stacja Widuchowa	dom	Stacja Widuchowa nr 1		ceglane	kon. XIX w.	56 państwowa
360.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	56 państwowa
361.	jw.	dom	Stacja Widuchowa nr 1a		ceglane/ ryglowe	1912 r.	60 państwowa
362.	jw.	dom	Stacja Widuchowa nr 2		ceglane	kon. XIX w.	58 komunalna
363.	jw.	dom	Stacja Widuchowa nr 3		ceglane	kon. XIX w.	59 państwowa
364.	jw.	stacja kolejowa	Stacja Widuchowa		ceglane	1877 r.	80 państwowa
365.	jw.	szalet	zespół stacji kolejowej		ceglane	ok. 1877 r.	80 państwowa
366.	jw.	transformator	Stacja Widuchowa		ceglane	I. 20-30 XX w.	54 państwowa
367.	jw.	wiadukt	Stacja Widuchowa		betonowy	I. 20-30 XX w.	47 państwowa
368.	Widuchowa Fiddichow	Stare Miasto	układ urbanistyczno-ruralistyczny	nr 289 z 27.02.1956 r.	nie dotyczy	XII w., XIV w.	nie dotyczy

369.	Widuchowa	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Mostowa nr 2	nr 150 z 01.08.1956 r.	kamienne/ryglowe	2 poł. XIII w., 1700 r., XVIII w.	140 wyznaniowa
370.	jw.	teren dawnego zamku wraz z murami oporowymi	ul. Mostowa bn, ul. Grunwaldzka bn, ul. Bulwary Rybackie bn	grodzisko nr 712 z 14.12.1971 r.	kamienne/cegłane	X w., XII w., 1700 r.	nie dotyczy
371.	jw.	cmentarz przykościelny	ul. Mostowa nr 2, teren przykościelny	nr 150 z 01.08.1956 r.	nie dotyczy	2 poł. XIII w.	140 wyznaniowa
372.	jw.	ogrodzenie kościelne	ul. Mostowa nr 2, teren przykościelny	na terenie wpisanym	kamienne	2 poł. XIII w., XVIII w.	140 wyznaniowa
373.	jw.	cmentarz poewangelicki, ob. komunalny	ul. Spokojna	na terenie wpisanym	nie dotyczy	2 poł. XIX w.	467 komunalna
374.	jw.	kirkut	ul. Robotnicza	na terenie wpisanym	nie dotyczy	2 poł. XVIII w.	630 komunalna
375.	jw.	ogrodzenie cmentarza	jw.	na terenie wpisanym	cegłane	2 poł. XVIII w.	630 komunalna
376.	jw.	cmentarz poewangelicki	ul. Krakowska		nie dotyczy	poł. XIX w.	76 komunalna
377.	jw.	park - miejsce pamięci	ul. Grunwaldzka bn		nie dotyczy	1918 r.	222 komunalna
378.	jw.	zespół nadbrzeży	ul. Bulwary Rybackie nr 1		betonowe	pocz. XX w.	689 państwowa
379.	jw.	zespół nadbrzeży	ul. Bulwary Rybackie nr 15	na terenie wpisanym	betonowe	pocz. X w.	308 państwowa
380.	jw.	transformator	ul. Ogrodowa		cegłane	pocz. XX w.	148 państwowa
381.	jw.	transformator	ul. Nadodrzańska (Odmeł)		cegłane	pocz. XX w.	98 państwowa
382.	jw.	boisko sportowe	ul. Tatrzańska bn		nie dotyczy	kon. XIX w.	656 komunalna
383.	jw.	lodownia	ul. Grunwaldzka bn		kamienne/cegłane	kon. XIX w.	698 prywatna
384.	jw.	stodoła	dzielnica stodoła, ul. Grunwaldzka	na terenie wpisanym	cegłane	XIX/XX w.	358 prywatna
385.	jw.	stodoła	dzielnica stodoła, ul. Grunwaldzka	na terenie wpisanym	cegłane	pocz. XX w.	443 komunalna
386.	jw.	stodoła	dzielnica stodoła, ul. Grunwaldzka	na terenie wpisanym	cegłane/ryglowe	kon. XIX w.	447/1 komunalna

387.	Widuchowa	stodoła	dzielnica stodoła, ul Robotnicza	na terenie wpisanym	ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	453 prywatna
388.	jw.	stodoła	dzielnica stodoła, ul. Grunwaldzka	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	453 prywatna
389.	jw.	stodoła	dzielnica stodoła, ul. Grunwaldzka	na terenie wpisanym	ceglane	XIX/XX w.	prywatna
390.	jw.	stodoła	dzielnica stodoła, ul. Grunwaldzka	na terenie wpisanym	ceglane	pocz. XX w.	prywatna
391.	jw.	dom	ul. Bulwary Rybackie nr 10		ceglane	XIX/XX w.	520 prywatne
392.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Bulwary Rybackie nr 10		ceglane	XIX/XX w.	520 prywatne
393.	jw.	dom	ul. Bulwary Rybackie nr 11		ceglane	pocz. XX w.	515 prywatna
394.	jw.	dom	ul. Grunwaldzka 1		ceglane	pocz. XX w.	299 prywatna
395.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	299 prywatna
396.	jw.	willa	ul. Grunwaldzka 3	na terenie Starego Miasta	ceglane	kon. XIX w.	4/2 prywatna
397.	jw.	willa	ul. Grunwaldzka 4	nr 1072 z 25.03.1987 r.	ceglane	XIX/XX w.	482 prywatna/ komunalna
398.	jw.	willa	ul. Grunwaldzka 5-5a	na terenie Starego Miasta	ceglane	ok. 1910 r.	473 i 475 prywatna
399.	jw.	willa, ob. siedziba Urzędu Gminy	ul. Grunwaldzka 8	nr A-286 z 22.11.2006 r.	ceglane	pocz. XX w.	186 komunalna
400.	jw.	dom, ob. Poczta	ul. Grunwaldzka 9	nr A-1245 z 30.11.1993 r.	ceglane	XIX/XX w.	183 państwowa
401.	jw.	kamienica, ob. Policja	ul. Grunwaldzka 10	na terenie wpisanym	ceglane	pocz. XX w.	179 państwowa/ prywatna
402.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 12	na terenie wpisanym	ceglane	pocz. XX w.	175 prywatna
403.	jw.	dom	ul. Grunwaldzka 13	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	171 prywatna
404.	jw.	dom	ul. Grunwaldzka 14	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	168 prywatna
405.	jw.	magazyn	ul. Grunwaldzka 15	nr A-93 z 13.03.2002 r.	ceglane	pocz. XX w.	438 prywatna

406.	Widuchowa	dom	ul. Grunwaldzka 16	na terenie wpisanym	ceglane	2 poł. XIX w.	167 prywatna
407.	jw.	stodoła	jw.	na terenie wpisanym	ceglane	4 ćw. XIX	167 prywatna
408.	jw.	stodoła	ul. Grunwaldzka 18	na terenie wpisanym	ceglane/ ryglowe	2 poł. XIX w.	162 prywatna
409.	jw.	dom	ul. Grunwaldzka 19	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	
410.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 21	na terenie wpisanym	ceglane	pocz. XX w.	383/2 prywatna/ komunalna
411.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 23	nr A-1347 z 21.08.1997 r.	ryglowe/ ceglane	pocz. XIX w., XX w.	383/1 komunalna
412.	jw.	oficyna	jw.	nr A-1347 z 21.08.1997 r.	ceglane	pocz. XIX w.	383/1 komunalna
413.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 24	typowana do wpisu	ceglane	pocz. XX w.	157 prywatna
414.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 25	nr A-1348 z 21.08.1997 r.	ryglowe	pocz. XIX w.	383/1 komunalna
415.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 27	nr A-1349 z 21.08.1997 r.	ryglowe	XVIII/XIX w.	383 komunalna
416.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 29	na terenie wpisanym	ceglane	pocz. XX w.	381/2 komunalna
417.	jw.	dom	ul. Grunwaldzka 36	na terenie wpisanym	ceglane	XIX/XX w.	151 prywatna
418.	jw.	kamienica	ul. Grunwaldzka 37	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	150 komunalna/ prywatna
419.	jw.	dom	ul. Grunwaldzka 38		ceglane	1905 r.	143 prywatna
420.	jw.	dom	ul. Krakowska nr 1		ceglane	ok. 1920 r.	197 prywatna
421.	jw.	dom	ul. Krakowska nr 2		ceglane	pocz. XX w.	196 prywatna
422.	jw.	dom	ul. Krakowska nr 9		ceglane	pocz. XX w.	106 prywatna
423.	jw.	dom	ul. Krakowska 10-12		ceglane	pocz. XX w.	94 i 95 prywatna
424.	jw.	stodoła	ul. Krakowska 11		ceglane	pocz. XX w.	105 prywatna

425.	Widuchowa	dom	ul. Krakowska 18		ceglane	pocz. XX w.	90 prywatna
426.	jw.	dom	ul. Krakowska 21		ceglane	pocz. XX w.	99 prywatna
427.	jw.	stodoła	ul. Krakowska		ceglane	kon. XIX w.	80 prywatna
428.	jw.	dom	ul. Krasickiego 5		ceglane	XIX/XX w.	556 prywatna
429.	jw.	kamienica	ul. Mickiewicza 3		ceglane	XIX/XX w.	374 prywatna
430.	jw.	plebania ze szkołą, ob. dom	ul. Mostowa nr 1		ceglane	kon. XIX w.	141 prywatna
431.	jw.	dom	ul. Mostowa nr 4		ceglane/ ryglowe	XIX/XX w.	125 prywatna
432.	jw.	dom, ob. plebania	ul. Mostowa nr 6		ceglane	XIX/XX w.	126 wyznaniowa
433.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Nadodrzańska 3		ceglane	kon. XIX w.	70 prywatna
434.	jw.	dom	ul. Nadodrzańska 10		ceglane	kon. XIX w.	53 prywatna
435.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Nadodrzańska 11- 12		ceglane/ ryglowe	kon. XIX w.	50 i 51 prywatna
436.	jw.	dom	ul. Nadodrzańska 13		ceglane	kon. XIX w.	48 prywatna
437.	jw.	kamienica	ul. Nadodrzańska 15		ceglane	XIX/XX w.	43/2 prywatna
438.	jw.	szkoła, ob. dom	ul. Nadodrzańska 16- 16a		ceglane	pocz. XX w.	42/1 i 44/1 prywatna
439.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	42/1 i 44/1 prywatna
440.	jw.	dom	ul. Nadodrzańska 17		ceglane	kon. XIX w.	41 prywatna
441.	jw.	dom	ul. Nadodrzańska 18		ceglane	ok. 1937 r.	39 prywatna
442.	jw.	dom	ul. Nadodrzańska 20		ceglane	pocz. XX w.	37 prywatna
443.	jw.	dom	ul. Nadodrzańska 21		ceglane	pocz. XX w.	36 prywatna

444.	Widuchowa	dom	ul. Nadodrzańska 24		ceglane	1ćw. XX w.	5 prywatna
445.	jw.	stodoła	ul. Nadodrzańska bn		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	52 prywatna
446.	jw.	dom	ul. Ogrodowa nr 2		ceglane	pocz. XX w.	146 prywatna
447.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Polna nr 2		ceglane	XIX/XX w.	672 państwowa
448.	jw.	dom	ul. Robotnicza nr 1	na terenie Starego Miasta wpisanego	ceglane	kon. XIX w.	465 państwowa/ prywatna
449.	jw.	budynek gospodarczy	ul. Robotnicza nr 2	na terenie wpisanym	ceglane	1900-1915	464 prywatna
450.	jw.	dom	ul. Robotnicza nr 5	na terenie wpisanym	ceglane	pocz. XX w.	459 prywatna
451.	jw.	dom	ul. Robotnicza nr 10	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XX w.	451 prywatna
452.	jw.	warsztat	jw.	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	451 prywatna
453.	jw.	dom	ul. Robotnicza nr 11	na terenie wpisanym	ceglane	kon. XIX w.	437 prywatna
454.	jw.	dom	ul. Sienkiewicza 1		ceglane	pocz. XX w.	373 prywatna
455.	jw.	dom	ul. Sienkiewicza 2		ceglane	pocz. XX w.	369 prywatna
456.	jw.	dom	ul. Spokojna 2	na terenie wpisanym	ceglane	XIX/XX w.	463 prywatna
457.	jw.	dom	ul. Stroma nr 3		ceglane	1 ćw. XX w.	335 prywatna
458.	jw.	dom	ul. Tatrzańska 12		ceglane	1 ćw. XX w.	652 prywatna
459.	jw.	dom, ob. przychodnia	ul. Tatrzańska 13-14		ceglane	1 ćw. XX w.	649/2 komunalna/ prywatna
460.	jw.	dom	ul. Tatrzańska 16		ceglane	1 ćw. XX w.	647 prywatna
461.	jw.	dom	ul. Tatrzańska 18		ceglane	XIX/XX w.	645 prywatna
462.	jw.	dom, ob. przedszkole	ul. Tatrzańska 20		ceglane	XIX/XX w.	569 komunalna

463.	Widuchowa	dom	ul. Tatrzańska 21	na terenie wpisanym	ceglane/ ryglowe	2 poł. XIX w.	570 prywatna
464.	jw.	dom	ul. Tatrzańska 22	na terenie wpisanym	ceglane	2 poł. XIX w.	571 prywatna
465.	jw.	stodoła	ul. Tatrzańska 23		ceglane	kon. XIX w.	573 prywatna
466.	jw.	dom	ul. Tatrzańska 25		ceglane	I. 20-30 XX w.	588/2 prywatna
467.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ drewniane	1 ćw. XX w.	588/2 prywatna
468.	jw.	dom	ul. Żeromskiego 2		ceglane	XIX/XX w.	337 prywatna
469.	jw.	dom	ul. Żeromskiego 8		ceglane	XIX/XX w.	711 komunalna
470.	jw.	dom	ul. Żwirowa nr 1		ceglane	XIX/XX w.	527 prywatna
471.	jw.	magazyn	jw.		ceglane	XIX/XX w.	527 prywatna
472.	Widuchowa - Dębogóra	aleja drzew liściastych	tzw. Stary Trakt		nie dotyczy	przed XIX w.	państwowa
473.	Żarczyn Gr. Schönfeld	układ ruralistyczny	na pld.-wsch. od Widuchowej, droga Krzywin-Baniewice		nie dotyczy	kon. XII w.	nie dotyczy
474.	jw.	kościół filialny p. w. św. Stanisława Bp	w centrum wsi, na lekkim wzniesieniu	nr 366 z 01.08.1956 r.	kamienne/ ceglane	kon. XIII w., 1978-1982	138 wyznaniowa
475.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny		nie dotyczy	kon. XIII	138 wyznaniowa
476.	jw.	ogrodzenie kościelne	teren przykościelny		kamienne	kon. XIII w.	138 wyznaniowa
477.	jw.	pomnik, ob. kapliczka	na pln.-zach. od kościół		kamienne/ ceglane	po 1918 r.	139 komunalna
478.	jw.	zespół dworsko-parkowo- folwarczny	w pld.-zach. części wsi		nie dotyczy	kon. XIX w., pocz. XX w.	292/23 państwowa
479.	jw.	park	w pld.-zach. części wsi		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	292/23 państwowa
480.	jw.	spichlerz	zespół folwarczny, w pld.-zach. części wsi		ryglowe/ ceglane	kon. XIX w.	292/23 państwowa
481.	jw.	obora z częścią magazynową	zespół folwarczny, w pld.-zach. części wsi		ceglane	kon. XIX w.	292/23 państwowa

482.	Żarczyn	stajnia	zespół folwarczny, w pld.-zach. części wsi		ceglane	kon. XIX w.	292/23 państwowa
483.	jw.	droga brukowana	przez wieś, droga Baniewice-Krzywin		kamień polny	XIX w.	105 państwowa
484.	jw.	aleja kasztanowców	w centrum wsi, na pln.-wsch. od kościoła		nie dotyczy	XIX w.	105 państwowa
485.	jw.	aleja lipowa	w pln.-zach. części wsi		nie dotyczy	XIX w.	171 powiatowa
486.	jw.	dom	Żarczyn nr 2		ceglane	I. 30 XX w.	154/2 prywatna
487.	jw.	dom	Żarczyn nr 5		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	152 prywatna
488.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		kamienne/ ceglane	kon. XIX w.	152 prywatna
489.	jw.	dom	Żarczyn nr 6		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	149/1 prywatna
490.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ kamienne	kon. XIX w.	149/1 prywatna
491.	jw.	dom	Żarczyn nr 9		ceglane	I. 20-30 XX w.	101 prywatna
492.	jw.	lodownia	Żarczyn nr 12		kamienne	pocz. XX w.	141/1 prywatna
493.	jw.	dom	Żarczyn nr 13		ryglowe/ ceglane	kon. XIX w.	140/2 prywatna
494.	jw.	sala wiejska	Żarczyn nr 14		ceglane	pocz. XX w.	201/1 prywatna
495.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żarczyn nr 19		ceglane	pocz. XX w.	220/9 prywatna
496.	jw.	dom	Żarczyn nr 21		ceglane	1 ćw. XX w.	212/8 państwowa/ prywatna
497.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żarczyn nr 21		ceglane	pocz. XX w.	212/8 państwowa/ prywatna
498.	jw.	dom	Żarczyn nr 23		ceglane	XIX/XX w.	215 prywatna
499.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żarczyn nr 24		ceglane	XIX/XX w.	216 prywatna
500.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żarczyn nr 27		ceglane	1911 r.	175/2 prywatna

501.	Żarczyn	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żarczyn nr 28		ceglane	pocz. XX w.	175/1 prywatna
502.	jw.	dom	Żarczyn nr 33		ceglane/ drewniane	1913 r.	182/1 prywatna
503.	jw.	dwojak w kolonii robotników folwarcznych	Żarczyn nr 36a-b		ceglane	1909 r.	291/5 prywatna
504.	jw.	dwojak w kolonii robotników folwarcznych	Żarczyn nr 37a-b		ceglane	1912 r.	292/13 i 292/14 prywatna
505.	jw.	dwojak w kolonii robotników folwarcznych	Żarczyn nr 38a-b		ceglane	ok. 1910 r.	291/6 prywatna
506.	Żelechowo Selchow	układ ruralistyczny	Żelechowo		nie dotyczy	XIII w.	nie dotyczy
507.	jw.	kościół filialny Nawiedzenia NMP	w centrum wsi	nr A-102 z 25.10.2002 r.	kamienne/ ceglane	XIII/XIV w., pocz. XVIII w.	512/2 wyznaniowa
508.	jw.	cmentarz przykościelny	teren przykościelny	nr A-102 z 25.10.2002 r.	nie dotyczy	XIII w.	512/2 wyznaniowa
509.	jw.	transformator	zach. część wsi, przy drodze do Kiełbic		ceglane	pocz. XX w.	państwowa
510.	jw.	remiza	zach. część wsi, przy drodze do Kiełbic		ceglane	kon. XIX w.	815 prywatna
511.	jw.	droga brukowana	wsch. część wsi, w kierunku Swobnicy		kamień polny	XIX w.	537 komunalna
512.	jw.	aleja kasztanowców	wzdłuż wsch. granicy parku w Kiełbicach		nie dotyczy	2 poł. XIX w.	320 komunalna
513.	jw.	dom	Żelechowo nr 1		ceglane	1914 r.	569 prywatna
514.	jw.	dom	Żelechowo nr 5a		ceglane	pocz. XX w.	563 prywatna
515.	jw.	dom	Żelechowo nr 8		ceglane	pocz. XX w.	533/1 prywatna
516.	jw.	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żelechowo nr 11		ceglane	1902 r.	558/1 prywatna
517.	jw.	dom	Żelechowo nr 16		ceglane	pocz. XX w.	519/2 prywatna
518.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	pocz. XX w.	519 prywatna
519.	jw.	dom	Żelechowo nr 18		ceglane/ drewniane	pocz. XX w.	520 prywatna

520.	Żelechowo	budynek mieszkalno-gospodarczy	Żelechowo nr 19		ceglane/ ryglowe	pocz. XX w.	551/1 prywatna
521.	jw.	stodoła	Żelechowo nr 19		ryglowe	pocz. XX w.	551/1 prywatna
522.	jw.	dom	Żelechowo nr 20		ceglane	pocz. XX w.	515 prywatna
523.	jw.	plebania wraz ze szkołą, ob. dom	Żelechowo nr 22		ceglane	pocz. XX w.	516 prywatna
524.	jw.	dom	Żelechowo nr 25		ceglane	pocz. XX w.	538 prywatna
525.	jw.	dom	Żelechowo nr 26		ceglane	pocz. XX w.	126/4 prywatna
526.	jw.	dom	Żelechowo nr 26A		ceglane	kon. XIX w.	325/1 prywatna
527.	jw.	dom	Żelechowo nr 26B		ceglane	kon. XIX w.	324/1 prywatna
528.	jw.	dwojak w kolonii robotników folwarcznych	Żelechowo nr 27-27A		ceglane	1909 r.	322 i 321/3 prywatna
529.	jw.	dwojak w kolonii robotników folwarcznych	Żelechowo nr 28-28A		ceglane	1909 r.	321/1 prywatna
530.	jw.	dom	Żelechowo nr 43/1-2		ceglane	XIX/XX w.	126/11 i 126/10 prywatna
531.	jw.	dom	Żelechowo nr 44		ceglane/ drewniane	4 ćw. XIX w.	336/2 prywatna
532.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ryglowe	4 ćw. XIX w.	336/2 prywatna
533.	jw.	dom	Żelechowo nr 45		ceglane	I. 20 XX w.	591 prywatna
534.	jw.	dom	Żelechowo nr 47		ceglane	pocz. XX w.	573 prywatna
535.	jw.	dom	Żelechowo nr 52		ceglane	pocz. XX w.	547 prywatna
536.	jw.	dom	Żelechowo nr 53		ceglane	XIX/XX w.	546 prywatna
537.	jw.	dom	Żelechowo nr 55		ceglane	1923 r.	544/2 prywatna
538.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	XIX/XX w.	544/2 prywatna

539.	Żelechowo	budynek gospodarczy	Żelechowo nr 59		ceglane	XIX/XX w.	539/1 prywatna
540.	jw.	budynek gospodarczy	Żelechowo nr 60		ceglane	pocz. XX w.	329 prywatna
541.	jw.	budynek gospodarczy	Żelechowo nr 61		ryglowe/ ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	194 prywatna
542.	jw.	dom	Żelechowo nr 63		ceglane	pocz. XX w.	804/2 prywatna
543.	jw.	budynek mieszkalno- gospodarczy	Żelechowo nr 63a		ceglane	pocz. XX w.	804/4 prywatna
544.	jw.	garaż	Żelechowo nr 64		ceglane	XIX/XX w.	803 prywatna
545.	jw.	dom	Żelechowo nr 67		ceglane	pocz. XX w.	509/2 prywatna
546.	jw.	dom	Żelechowo nr 68	typowany do wpisu do rej.	ryglowe	2 poł. XIX w.	186/3 prywatna
547.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane	kon. XIX w.	186/3 prywatna
548.	jw.	stodoła	jw.		ryglowe	4 ćw. XIX w.	186/3 prywatna
549.	jw.	dom	Żelechowo nr 69		ceglane/ drewniane	kon. XIX w.	503/3 prywatna
550.	jw.	budynek gospodarczy	jw.		ceglane/ drewniany	kon. XIX w.	503/3 prywatna
551.	jw.	dom	Żelechowo nr 70		ceglane	XIX/XX w.	185 prywatna
552.	jw.	budynek gospodarczy	Żelechowo nr 77		ceglane	kon. XIX w.	498 prywatna
553.	jw.	dom	Żelechowo nr 79		ceglane	1 ćw. XX w.	217/2 prywatna
554.	jw.	dom	Żelechowo nr 81		ceglane	1 ćw. XX w.	809 prywatna

Załącznik nr 4

WNIOSEK do Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie

(oznaczenie organu, u którego wnioskodawca ubiega się o dotację)
o udzielenie w roku .....

dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zwane dalej „pracami”, przy zabytku
wpisanym do rejestru zabytków, położonym w województwie zachodniopomorskim

---

Wnioskodawca:

.....
(imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i adres wnioskodawcy lub nazwa, adres i siedziba jednostki organizacyjnej będącej wnioskodawcą)

Nr telefonu, adres e-mail .....

Forma organizacyjno - prawna .....

Wnioskodawca jest / nie jest¹ płatnikiem podatku od towarów i usług VAT

Osoby upoważnione do reprezentowania wnioskodawcy, składania oświadczeń woli i zaciągania w jego imieniu zobowiązań finansowych

.....
.....

Dane o zabytku:

Miejscowość: .....

Powiat: ..... adres starostwa: .....

Gmina..... adres urzędu gminy: .....

określenie zabytku: .....
.....

obiekt został wpisany w księdze rejestru² ..... pod numerem: ..... z dnia .....

dokładny adres obiektu: .....

nieruchomość ujawniona w księdze wieczystej KW nr ..... w Sądzie Rejonowym w .....

Wskazanie tytułu prawnego wnioskodawcy do zabytku: .....

---

¹ Niepotrzebne skreślić

² Jeżeli przedmiotem dotacji mają być prace przy częściach składowych zabytku lub jego przynależnościach - należy podać numer rejestru, pod jakim zostały wpisane te części lub przynależności.

Określenie wysokości dotacji, o którą ubiega się wnioskodawca:

ogólny koszt prac objętych wnioskiem..... słownie .....

kwota dotacji: ..... zł. słownie: .....

wysokość dotacji, o jaką ubiega się wnioskodawca, wyrażona w % w stosunku do ogólnych kosztów prac ..... % ,

---

Zakres prac, które mają być objęte dotacją: .....

Termin przeprowadzenia prac objętych wnioskiem: .....

Pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków na prowadzenie prac: .....

Pozwolenie na budowę: .....

**Wykaz prac przeprowadzonych przy zabytku w okresie ostatnich 5 lat,
z podaniem wysokości poniesionych nakładów, w tym ze środków publicznych**

rok	zakres przeprowadzonych prac	poniesione wydatki	dotacje ze środków publicznych (wysokość, źródło i wskazanie prac, na które zostały przeznaczone)

Wnioskodawca ubiega się o dotację na prace objęte wnioskiem u innych podmiotów:

Podmiot, u którego wnioskodawca ubiega się o dotację	tak/nie ³	wysokość wnioskowanej dotacji
Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego		
Wojewódzki konserwator zabytków		
Rada powiatu		
Rada gminy		
ze środków zagranicznych, w tym europejskich:		
od sponsorów lub innych podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych		

Wykaz załączników do wniosku⁴

- pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków na przeprowadzenie prac objętych wnioskiem
- pozwolenie na budowę
- dokument potwierdzający posiadanie przez wnioskodawcę tytułu prawnego do zabytku
- decyzja o wpisie zabytku do rejestru zabytków
- kosztorys ofertowy prac
- kosztorys wstępny prac

³ Jeżeli wnioskodawca ubiega się o dotację, w rubryce przy nazwie właściwego podmiotu wpisać wyraz „tak”, a w przeciwnym przypadku wpisać wyraz „nie”

⁴ Jeżeli wnioskodawca dołącza do wniosku dany załącznik, w prostokąt przy jego nazwie należy wpisać wyraz „tak”, a w przeciwnym przypadku wyraz „nie”.

- kosztorys powykonawczy prac
- oryginał rachunków lub faktur za przeprowadzone prace
- wykaz rachunków lub faktur, ze wskazaniem wystawcy, daty wystawienia i numeru rachunku lub faktury wraz z wyszczególnieniem przedmiotu i wysokości wydatków
- protokół odbioru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykonanych prac
- potwierdzony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków obmiar przeprowadzonych prac
- wypis z ewidencji działalności gospodarczej⁵
- harmonogram prac
- inne informacje

Numer konta bankowego wnioskodawcy .....

.....
(miejsowość, data)

.....
(podpis)

Oświadczenie wnioskodawcy o posiadanych zasobach rzeczowych i kadrowych.

Oświadczam, iż ..... posiadam zasoby rzeczowe i kadrowe niezbędne do realizacji zadania.

.....
(miejsowość, data)

.....
(podpis)

⁵ W przypadku prowadzenia działalności gospodarczej

Załącznik nr 5

Wypełnia Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego:

Numer rejestru Ministerstwa:

Program: *DZIEDZICTWO KULTUROWE*
priorytet 1

Data wpływu do Departamentu zarządzające-
go:

Decyzja Ministra:

kwota: .....

data: .....

rozdział ..... § .....

Lista preferencji wniosków z dnia:

..... poz. ....

..... miejscowość ....., dnia ..... 200... r.

(pieczęć wnioskodawcy)

Wniosek o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restaurator-
skich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków

w ramach programu **DZIEDZICTWO KULTUROWE**

priorytet 1 **Ochrona zabytków**

przedkładany w terminie naboru do dnia .....

Instytucja zarządzająca: **DEPARTAMENT OCHRONY ZABYTEKÓW**

I. Nazwa zadania:¹

.....
.....

II. Rodzaj zadania (zakreślić właściwy):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

III. Informacje o wnioskodawcy:

1. Pełna nazwa wnioskodawcy:

.....
.....

2. a) Osoby upoważnione do reprezentowania wnioskodawcy, składania oświadczeń woli i zaciągania w jego imieniu zobowiązań finansowych (nr telefonu, fax'u i e-mail):

- .....
- .....

¹ Nazwa zadania powinna obejmować wskazanie obiektu zabytkowego, którego dotyczy zadanie wraz z miejscem jego usytuowania.

b) Osoba odpowiedzialna za przygotowanie wniosku i kontakty z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego (nr telefonu, fax'u i e-mail):

- .....

3. Adres wnioskodawcy (województwo, miejscowość, kod pocztowy, ulica, nr telefonu, fax'u, e-mail):

.....
.....

4. Nr NIP – obowiązkowo oraz nr Regon:

.....

Nr NIP

Nr Regon

5. Forma organizacyjno–prawna:

- osoba fizyczna

- jednostka samorządu terytorialnego

- jednostka organizacyjna

jaka? .....

np. osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą, kościół lub związek wyznaniowy, fundacja, stowarzyszenie, przedsiębiorstwo, spółka (podać jaka)

6. Status prawny (właściwe zakreślić, maksymalnie dwa):

- organizacja pożytku publicznego

- podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców

- podmiot posiadający osobowość prawną

- kościół lub związek wyznaniowy

- osoba fizyczna

- inny (jaki ?)

7. Wypełniają tylko jednostki samorządu terytorialnego (jeśli dotyczy)

7.1. Nazwa realizatora zadania, adres oraz nr telefonu, fax'u, e-mail:

.....

7.2. Forma organizacyjno-prawna realizatora zadania oraz związek formalno-prawny z wnioskodawcą

.....

7.3. Wyszczególnienie wszystkich wniosków (nazwa programu lub zadania, nazwa instytucji i kwota wnioskowana) złożonych do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego

przez jednostkę samorządu terytorialnego o dofinansowanie w bieżącym roku (jeśli nie złożono wpisać „nie dotyczy”).

IV. Zakres zadania i jego charakterystyka

1. Termin i miejsce realizacji zadania

.....
.....

2. Cele zadania, z uwzględnieniem celów Programu

.....
.....
.....

3. Opis i zasięg zadania

.....
.....
.....

4. Dane o zabytku wpisanym do rejestru (adresy muszą zawierać kod pocztowy)

Miejscowość: .....

Województwo: ..... Adres sejmiku: .....

Powiat: ..... Adres rady powiatu: .....

Gmina: ..... Adres rady gminy: .....

Określenie zabytku (wg decyzji o wpisie do rejestru zabytków):

.....
.....

Obiekt został wpisany w księdze rejestru (A lub B): ..... pod numerem: .....

Dokładny adres zabytku: .....

Nieruchomość ujawniona w księdze wieczystej KW nr .....

w Sądzie Rejonowym w: .....

5. Wykaz prac przeprowadzonych przy zabytku w okresie ostatnich 5 lat, z podaniem wysokości poniesionych nakładów, w tym ze środków publicznych²

Rok	Zakres przeprowadzonych prac	Poniesione nakłady	Dotacje ze środków publicznych (wysokość dotacji, źródło i wskazanie prac, na które zostały przeznaczone)

² Jeśli nie przeprowadzono żadnych prac, należy wpisać „nie dotyczy”.

Środki publiczne to środki np. gminy, powiatu, marszałka województwa, „Funduszu kościelnego”, Unii Europejskiej.

V. Przewidywane koszty realizacji zadania

1. Całkowity przewidywany/*poniesiony*³ koszt realizacji zadania (brutto) ..... zł
2. Wnioskowana wysokość dofinansowania ze środków pozostających w dyspozycji ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (brutto) ..... zł
3. Deklarowana wysokość finansowych środków własnych wnioskodawcy/*Koszty poniesione przez wnioskodawcę*³ (brutto) ..... zł

4. **Harmonogram i preliminarz całkowitych kosztów zadania** (wg wzoru – wypełnić wyłącznie dla zadań planowanych do przeprowadzenia)

HARMONOGRAM I PRELIMINARZ CAŁKOWITYCH KOSZTÓW ZADANIA WRAZ ZE ŹRÓDŁAMI FINANSOWANIA

Nazwa zadania: .....

.....

Termin przeprowadzenia prac (w układzie chronologicznym)	Rodzaj prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych	Koszt ogółem (zł brutto)	Koszty (zł) z podziałem na źródła finansowania		
			dotacja MKiDN (brutto)	środki własne (brutto)	inne źródła (brutto)
Razem:					

5. **Czy zadanie, na które składany jest wniosek jest powiązane z innymi zadaniami, o dofinansowanie, których ubiega się wnioskodawca w bieżącym roku ze środków pozostających w dyspozycji ministra w ramach tego samego bądź innych Programów?** Jeżeli tak - proszę podać nazwę zadania, program oraz wnioskowaną kwotę dofinansowania.

.....

.....

³ Niepotrzebne skreślić.

6. Nazwy zadań oraz wysokość przyznanego dofinansowania ze środków pozostających w dyspozycji ministra w ubiegłym roku (należy podać nazwy zadań, kwoty dotacji, numery i daty umów/porozumień):

.....
.....

VI. Inne informacje – ważne zdaniem wnioskodawcy dla wykazania celowości zadania:

.....
.....
.....

VII. Obowiązkowe załączniki (określone szczegółowo w regulaminie priorytetu):

UWAGA! Załączniki (jeśli nie są oryginałami) muszą być poświadczone za zgodność z oryginałem.

Nr załącznika	Treść załącznika	Ilość załączników
1.	Dokument potwierdzający posiadanie przez wnioskodawcę tytułu prawnego do nieruchomości (podać nazwę dokumentu i datę wydania):	
2.	Decyzja o wpisie zabytku do rejestru zabytków (podać nazwę dokumentu i datę wydania):	
3.	Strona tytułowa kosztorysu planowanych robót z wyszczególnionymi kosztami realizacji zadania, zweryfikowana i zatwierdzona przez inspektora nadzoru inwestorskiego oraz podpisana przez przedstawiciela Wnioskodawcy	
4.	Wykaz wskaźników	
5.	Oświadczenie o pomocy <i>de minimis</i>	
6.	Dokumentacja fotograficzna obrazująca stan obiektu	

VIII. Oświadczenia wnioskodawcy

1. Wyrażam zgodę na przetwarzanie danych osobowych w zakresie niezbędnym dla oceny i rozpatrzenia wniosku, zgodnie z ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. Nr 133, poz. 883 ze zm.).
2. Oświadczam, iż zapoznałem się z treścią regulaminu programu „Dziedzictwo Kulturowe” priorytet 1 „Ochrona zabytków”.
3. Oświadczam, iż posiadam / posiadałem(am) zasoby rzeczowe i kadrowe niezbędne do prawidłowej obsługi realizacji zadania.

4. Oświadczam, iż nie zalegam z płatnościami na rzecz podmiotów publiczno-prawnych.

5. Oświadczam, że wszystkie dane zamieszczone we wniosku są zgodne ze stanem faktycznym.

Imię i nazwisko	Stanowisko/funkcja	Pieczęć imienna	Podpis

UWAGA! W przypadku stwierdzenia, że we wniosku podano nieprawdziwe informacje, minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zastrzega sobie prawo do odrzucenia wniosku lub do anulowania podjętej decyzji o dofinansowaniu.

Załącznik nr 6 - Uchwała Nr IV/32/2007 w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

UCHWAŁA Nr IV/32/2007 RADY GMINY WIDUCHOWA z dnia 19 marca 2007 r.

w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Na podstawie art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 96, poz. 956, Nr 238, poz. 2390; z 2006 r. Nr 50, poz. 362) Rada Gminy Widuchowa uchwala, co następuje:

§ 1.1. Z budżetu Gminy Widuchowa mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków znajdujących się na obszarze Gminy Widuchowa, jeżeli:

- 1) obiekt znajduje się w złym stanie technicznym;
  - 2) obiekt posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe dla gminy.
2. Dotacja może być udzielona każdemu, kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa w ust. 1.
3. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, o którym mowa w ust. 1, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.
4. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:
- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
  - 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
  - 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
  - 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
  - 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
  - 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
  - 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
  - 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
  - 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
  - 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
  - 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
  - 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o którym mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

§ 2.1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1.

2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w § 1 ust. 1 posiada wyjątkowa wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1 wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1, nie może zostać udzielona:

- 1) jeżeli nakłady konieczne na te prace lub roboty w 100% są finansowane z dotacji pochodzących z innych źródeł;
- 2) jeżeli łączna kwota dotacji udzielonych przez Gminę Widuchowa i inne uprawnione organy przekroczyła wysokość 100% nakładów koniecznych na te prace lub roboty.

§ 3. Ubiegający się o dotacje winien złożyć wniosek o dotację wraz z następującymi załącznikami:

- 1) decyzją o wpisie do rejestru zabytków obiektu, którego dotyczą prace lub roboty;
- 2) dokumentem potwierdzającym tytuł władania zabytkiem;
- 3) harmonogramem oraz kosztorysem przewidywanych lub wykonanych prac lub robót ze wskazaniem źródeł ich finansowania;
- 4) decyzją właściwego organu ochrony zabytków zezwalającą na przeprowadzenie prac lub robót oraz projektem i pozwoleniem na budowę, gdy wniosek dotyczy prac lub robót przy zabytku nieruchomym lub programem prac, gdy wniosek dotyczy prac przy zabytku ruchomym;
- 5) informacją o wnioskach o udzielenie dotacji skierowanych do innych organów;
- 6) wykazem prac lub robót wykonanych w okresie poprzedzającym dzień złożenia wniosku.
- 7) w przypadku kościelnych osób prawnych pisemną akceptację planowanych działań uzyskaną od Kurii Biskupiej w przypadku parafii rzymsko-katolickich

§ 4.1. Wnioski o dotację składa się Wójtowi Gminy Widuchowa do dnia 30 marca roku, w którym dotacja ma być udzielona)

2. Termin, o którym mowa w ust. 1, nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotację na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku.
3. W roku 2007 wnioski o dotację mogą być składane do dnia 31 maja 2007 r.

§ 5.1. Na wniosek Wójta Gminy Widuchowa Rada Gminy Widuchowa w drodze uchwały przyznaje dotacje w ramach ujętego na ten cel limitu wydatków w budżecie Gminy.

2. W uchwale Rady Gminy Widuchowa określa się nazwę otrzymującego dotację, prace lub roboty, na których wykonanie przyznano dotację oraz kwotę przyznanej dotacji.

§ 6.1. Przekazanie dotacji następuje na podstawie umowy określającej w szczególności:

- 1) opis prac lub robót i termin ich wykonania, jednak nie dłuższy niż pozwalający na rozliczenie dotacji do dnia 31 grudnia;
- 2) kwotę dotacji i tryb jej płatności uzależniony od wyniku każdorazowej kontroli postępu prac lub robót i rozliczenia tych wydatków;
- 3) sposób i termin rozliczenia udzielonej dotacji oraz zasady zwrotu niewykorzystanej kwoty dotacji;
- 4) pouczenie o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych przy wydatkowaniu otrzymanej dotacji;
- 5) zobowiązanie ubiegającego się o dotację do poddania się pełnej kontroli w zakresie należytego wykonania prac lub robót, w tym udostępnianiu niezbędną dokumentacji;
- 6) zasady zwrotu niewykorzystanej części dotacji.

2. Umowę zawiera się na czas realizacji zadania, nie dłuższy niż do końca roku budżetowego.

§ 7.1. Podstawą rozliczenia dotacji jest komisyjny odbiór wykonanych prac lub robót z udziałem przedstawicieli Urzędu Gminy Widuchowa.

2. W terminie określonym w umowie podmiot jest zobowiązany do przedstawienia sprawozdania merytoryczno - finansowego z realizacji zadania.

3. Dotacja nie może być wykorzystana na inne cele niż określone w umowie.

4. Sprawozdanie powinno zawierać w szczególności:

- dane dotyczące jednostki;
- opis wykonania zadania;
- informacje o wydatkach poniesionych przy wykonywaniu zadania (koszt całkowity oraz koszty pokryte z dotacji)
- zestawienie faktur;
- podpis osoby upoważnionej do składania oświadczeń woli w imieniu wnioskodawcy.

§ 8.1. W przypadku stwierdzenia wykorzystania dotacji niezgodnie z umową, w tym nieprzedstawienia rozliczenia w terminie określonym w umowie, nieterminowego zwrotu niewykorzystanej części dotacji, podania nieprawidłowych lub niepełnych informacji, o których mowa w § 3, wykonujący prace lub roboty traci prawo do ubiegania się o dotację z budżetu gminy Widuchowa przez kolejne 3 lata.

§ 9. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

**Uzasadnienie do Uchwały Nr IV/32/2007
Rady Gminy Widuchowa
z dnia 19 marca 2007 r.**

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Rada Gminy jest uprawniona do udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na zasadach ustalonych w odrębnej uchwale. Niniejszy projekt uchwały zawiera propozycje zasad udzielania dotacji przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.